

Ældre litteratur om Lolland og Falster.

P. Rhode og J.J.F. Friis

I 1776 og 1794 udkom 1. og 2. bind af P. Rhodes "Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters historie". Den blev genudgivet i 1859 af J.J.F. Friis med nogle udeladelser og mange tilføjelser.

J.H. Larsen, A. Kall Rasmussen og F.R. Friis

I 1833 udsendtes 1. bind af "Laaland og Falster, topografisk beskrevne" af J.H. Larsen, som også udfærdigede et manuskript til en fortsættelse. 1. bind omhandler Lolland Nørre Herred, Lollands Sønder Herred og Fuglse Herred.

Videre kom Larsen ikke, men i 1866 fortsattes værket af A. Kall Rasmussen, der udgav en tilsvarende beskrivelse omfattende Maribo Sogn i Musse Herred til dels baseret på Larsens forarbejder. Også han havde et manuskript klar til en fortsættelse om resten af Musse Herred, men denne fortsættelse udkom først i 1872 og var da forfattet af F.R. Friis på basis af optegnelser af Larsen, Kall Rasmussen og en B. Pontoppidan.

Så vidt vides udkom bindet om Falster aldrig.

Bind 1: Vestlolland af J.H. Larsen, 1833

bind 2 første del: Maribo af A. Kall Rasmussen, 1866

bind 2 anden del: resten af Musse Herred af F.R. Friis, 1872

I det følgende kan ses de dele af

- **P. Rhodes (J.J.F. Friis) "Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters historie"** i genudgivelsen fra 1859 og
- **F.R. Friis "Laaland og Falster, topografisk beskrevne"** bind 2 anden del, der omhandler sognene i den tidligere Nysted Kommune.

Erik Damskier 2010

Indholdsfortegnelse:

Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie af P. Rhode, med en Deel forandringer, Tillæg og Rettelser på ny udgivne af J.J.F. Friis, Sognepræst for Horne og Asdal Menigheder 1859.

Billede af P. Rhode.....	3
Titelblad	4
Nysted Sogn	5
Herritslev Sogn.....	27
Kettinge Sogn	30
Bregninge Sogn.....	40
Døllefjelde Sogn.....	41
Musse Sogn	46
Vester Ulslev Sogn.....	50
Øster Ulslev Sogn.....	55
Godsted Sogn	58
J. Wichfeld: Geognostiske og antiquariske Bemærkninger angaaende Laalands Central-Bassin og sammes nærmeste Omegn, nedskrevne som forklarende text til 8 topografiske Kort, indsendte 1854 til Museet for de nordiske Oldsager	61
Lenstmænd på Ålholm	82
Biskopper over Lolland-Falster.....	87

Laaland og Falster, topografisk beskrevne af F.R. Friis 1872.

Nysted Sogn	95
Nysted Landsogn.....	109
Døllefjelde Sogn.....	116
Musse Sogn	120
Øster Ulslev Sogn.....	124
Godsted Sogn	130
Vester Ulslev Sogn.....	137
Kettinge Sogn.....	143
Bregninge Sogn	153
Herritslev Sogn.....	161

J. M. Peckers del. sculp.

P. RHODE.

Samlinger

til

de danske Ders Naalands og Falsters

Historie

af

W. N h o d e.

Med en Deel Forandringer, Tillæg og Rettelser paany udgitte

af

J. J. F. Friis,

Sognepræst for Horne og Usdal Menigheder.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Chr. Steen & Søn.

Thieles Bogtrykkeri.

1859.

19) Ulrik Baidlof, født i Odense 1702, vicarierende Rector 1729, udnævnt til Adj. og Efterfølger 1731, blev 1735 Sognepræst i Lilleheddinge og S., hvor han døde 1742.

20) Mag. Johan Hegelahr, fra 1735 til Skolens Nedlæggelse 1740 (see Karleby).

Nysted.

(Aldeles omarbejdet af Udg., tildeels efter Manuskript N. og efter de Oplysninger, som Hr. Skolelærer og Kirkesanger Uhrbrand i Bøggerløse i en særskilt Afhandling har knyttet til samme.)

„Maribo og Saxkjøbing ere lystige Steder, men Nysted overgaaer dem begge“; thi hvor man end vender Diet hen, støder man paa de deiligste Skove, hvoraf flere gennemskjæres af de yndigste Spadseregange. De skønneste af disse gaae langs Østersøen; ogsaa fortjener den saakaldte „Allverdensgang“ at fremhæves, formedelt sin smukke Udsigt.

Langs Kysten ligge flere Grunde, som gjør Seiladsen for større Skibe umulig. Den smukke Havn kan kun benyttes af Skibe paa 12 Fod; de, som ere større, maae anfre en Fjerdingvei borte. Havnekassens Capitaler ere henved 6000 Rdlr.; dens aarlige Indtægter henved 2000. Paa Rhodes Tid havde Byen 7 à 8 Skibe; 1858 havde den 9 Skibe paa 178 Gl. Der udføres i Gjennemsnit over 40,000 Edr. Korn aarlig. Told- og Skibsafgifterne kunne sættes til 8 à 9000 Rdlr. aarlig; men i Aaret 1855 udgjorde de 11,570 Rdlr. Byen har henved 1300 Indvaanere og 114 Ed. Hartk. med 743 Edr. Land, hvoraf 34½ Ed. Fællesjord. Den har 12 Gader og 174 Gaarde og Huse, asurerede for 396,270 Rdlr. Byens verdslige Dyrighed er en Byfoged, som tillige er Byfriver samt Birkedommer og Skriver i Nysted Birk. 6 Borgerrepræsentanter. Baabenet er et enmastet Skib paa det brusende Hav. Communens aarlige Udgifter udgjøre henimod 3000 Rdlr. Brandcorpset tæller 190 Mand; det 1855 oprettede Politicorps 24.

Kirken er en temmelig gammel, stor og vel vedligeholdt Bygning, som i Forbindelse med Taarnet har en Længde af 130 Fod; hele Bredden er $45\frac{1}{2}$ Fod. Det smukke Taarn er forsynet med et Spiir, opført i Aarene 1649—51 og har i Forening en Høide af 88 Alen. 1857 fik den et Uhr, som kostede 1000 Dlr. Spiret ligner meget det i Radsted og Rippinge, og Sagnet har af den Grund lavet den Historie, at de skulde være byggede af trende Søstre. Da den ene af disse var lidt skjæv, lod hun Radsted Kirkespiir heller ikke blive ganske lige, hvilket var et mærkeligt Træk af en skjæv Dame. 1804 bestemtes, at et Lampesyr maatte indrettes i Kirkens Taarn, som altid har været et vigtigt „Vartegn“ for de Søfarende; men deraf blev Intet. I Taarnet hange 4 Klokker, hvoraf den største og en mindre siges at have tilhørt Franciscanerflosteret, idetmindste stamme de fra den catholske Tid. Den næststørste Klokke er givet af Prindsesse Magdalena Sybilla 1652 og skal have veiet $61\frac{1}{2}$ *EA*; den blev omstøbt i Maribo 1699, hvilket Insriptionen paa den endnu udviser. Den store Klokke er i største Gjennemsnit 42 Tommer. Altertavlen fra 1694 (ikke fra 1662) er et stærkt forgyldt Billedskærerarbejde og rimeligviis en Copi af Altertavlen i Nakskov. Den er skjænket af Commerceraad Suhr, † 28de Novbr. 1706, og Hustru, Cathrine Pedersdatter, † d. 3die Mai j. A. Prædikestolen blev 1605 opsat og er særdeles smukt udstyret; den synes at være givet af A. Dresselberg (see Side 54 Nr. 24) og Hustru, Karen Skinkel, samt Knud Urne og Hustru (see Side 50 Nr. 12). Fonten, af støbt Messing fra 1697, er givet af Handelsmand Paasse Jensen og Hustru, som senere forsynede den med et smukt udskaaret Gitterværk. Orgelet, som kostede 3,500 Dlr., er fra 1859. Endvidere findes tvende Tavler over Stedets Præster, samt andre Insriptioner. Af Epitafier maae mærkes: de tvende store og smukke over Kammerraad Suhr og Raadmand Jørg Nielsen. Af Liigstene i Kirken ville vi fremhæve den

over Jørgen Rud til Bedbygaard (see S. 53 Nr. 19), samt over Raadmand Mathias v. Westen, † 1677, Bedstefader til Thomas v. Westen, Finmarkens Apostel, † 1727. Han har givet en Lysekrone til Kirken, i hvilken han og Familie erholdt fri Begravelse for hans 36-aarige tro Tjeneste som Kirkeværge, der desuden indfaldt i en meget besværlig Tid. 1643 (ifke 1633) byggedes den saakaldte nye Kirke, som er en 62 Fod lang Sidebygning til den gamle; desuden maae mærkes den forhenværende saakaldte Rosengaard, som oprindelig var en øde Plads, udvendig ved Kirkens søndre Side. 1725 fik Bysoged Peder Riis og en Henrik Brede Tilladelse til, at indrette sig her en Begravelse, som de omgav med Muur og Porte. Over den største Port stod en Marmorsteen med følgende Indskrift, forfattet af Bysogden selv:

„Anno 1725 den 6. Augustii.

I fordom Tid Guds Brede's Riis
Drev Adam ud af Paradiis,
For Syndens Skyld hin lede;
Men Christus bar vor Synde=Straf,
Derfor er her en Hvile=Grav
Bered for Riis og Brede.“

(Mærkeligt nok bleve Ingen af dem begravne her; thi Riis ligger i Kirken og Brede i D. Ulslev.)

1647, 1680, 1767 og 1777 opbrødes Kirkeblokken. Sligt anførtes dengang som en Mærkelighed; nu gaaer det saa hyppig for sig, at det neppe er Dmtale værd.

1742 den 10de Febr. slog Lynilden ned i Kirken under Skriftemaalet. Degnen Weier stod just og læste i Chordøren, da Lynstraalen „braste“ igjennem Muren og frembragte en stor „Alteration“ hos alle Tilstedeværende, hvem den ellers ikke tilføiede Skade. Dog bemærkes det, at Capellan Neus strax derpaa blev saa svag, at han døde den 21de April næst efter.

„Klokkepigen“ blev slagen ned af Taarntrapperne, „svægen og noget tykthørende“, men tog ingen dødelig Skade.

Det store Jordstjælv 1755, hvorved Lissabon for en Deel gik til Grunde, skal ogsaa være mærket her, saavel ved Stranden, som i Kirken under Høimesjen. 1822 slog Lynilden ligeledes ned i Taarnet. 1845 fik Byen sig en ny Kirkegaard, der senere er bleven drænet, en Ting, der vel var værd at efterligne, eftersom Jntet er anstødeligere, end at see Folk øse en Grav, lige til det Dieblif Liget skal nedsænkes, da Risten ellers maatte komme til at „seile“. Midt paa Kirkegaarden, som er indhegnet paa den ene Side af et smukt Jerngitter og i det Hele maa ansees for en af de skjønneste „Gudsagre“, ligger et Capel, hvor der kan holdes Liigtaler i ondt Veir, og Liig, om saa ønskes, bringes hen i Forveien. Af milde Gaver til Kirken maa erindres:

Omtrent 1700 gav Kirkebørgen Jacob Jacobsen Rosenqvist en Lysekrone, en forgyldt Kalk og Disk, samt et Timeglas med 4 Glas, der brugtes af Præsten ligetil 1775, da det blev ubrugeligt. 1709 gav Kammeraad Suhr 27½ Td. Land, de saakaldte Wiinjorder, som hans nærmeste Arving har Ret til at drive paa Livstid, imod at svare 12 Tdr. Byg aarlig til Kirken, som derfor skal holde hans Begravelse vedlige. Kirken eier desuden hele Kirketienden og den halve Kongetiende af Nysted By og Landsognet, som indbringer den 63 Tdr. Hvede, 27½ Td. Rug, 105 Td. Byg og 7 Tdr. Havre; desuden eier den 60 Tdr. Land i Byens Mark, samt en Eng ved Taagense By. Den maa altsaa ansees for en af Landets meest formuende Kirker. Den ældste Gave, som kjendes, er forresten en Sølvkande, givet 1593 af Lehnsmænd Frederik Hobe og Hustru (see S. 49 Nr. 11). Den er senere solgt til det oldnordiske Musæum. For Bengene, som indkom derfor, samt af en anden Sølvkande paa 65 Lod, givet 1702 af Amtmand Reichow og Frue, er anskaffet den nuværende Kande. Kan imidlertid en saadan Trafik anbefales?

Den latinske Skole, som ogsaa afgav Beboelsesleilighed for Rector og Hører, bestod oprindelig af 12 Fag med Blyvinduer og Leergulv. Inventariet har vist ogsaa været ligesaa simpelt; thi først 1670 fik Høreren en Jernkaffelovn, da den forrige bestod af „16 glaserede Tagsteen“. 1695 havde Skolen ikke „en eneste ærlig“ dansk Bog, naar undtages Bibelen og Ritualet; derimod havde den en Mængde „musikaliske Bøger“ paa Latin og Tydsk, hvoriblandt en Generalbas paa 10 Folianter. Skolen har aldrig været af nogen Betydning og havde ved sin Opløsning 1740 blot 1 Discipel i øverste og 3 i anden Lectie. Dens bekendteste Discipel var den berømte Niels Hemmingsen (see Side 26), hvortil dog maa bemærkes, at hans Fader, Hemming Nielsen, ikke var Landsbysmed, men en fattig Bondemand; derimod blev Niels Hemmingsen opdragen hos sin Farbroder Niels Hansen, og ham var det, som var Landsbysmed. Niels Hemmingsen har forresten ogsaa gaaet i Nakskov og Nykjøbing Skoler. Da denne Skole gik ind, beholdt Nakskov Skole aarlig 87½ Td. Korn og 300¹⁾ Dlr. i Penge, hvilke vare alle Nysted Skoles Midler. Intet Under, at vedkommende Rectors Løn ikke havde udgjort mere end omtrent 185 Rdlr. om Aaret og Høreren i Forhold dertil. Ved Skolens Opløsning og Forandring til en „dansk Christendoms Skole“ var Inventariet yderst tarveligt, de faa Bøger iturevne og tildeels ødelagte og den hele Bygning 1761 vurderet til 216 Rdlr. I Tidernes Løb var der Alt i Alt givet 13 smaa Capitaler til Skolen.

Hospitalet er oprindelig stiftet 1676 af Borger og Kjøbmand Peder Sorensen, som desuden fik samlet en Kapital af 100 Daler ved milde Gaver i Byen; senere har samme

¹⁾ Af disse burde Studiosus Christen Andersens Gave paa 100 Daler være forbleven ved Byen, da det udtrykkelig hedder i Testamentet, at de blot vare givne Nysted Skole og ingen anden.

Hospital erholdt forskjellige Gaver, deels af Jordstykker og deels i Penge; af disse maae mærkes følgende: 1705 gav fornævnte Baaske Jensen en liden Gaaning og Haveplads, som var de Fattige til megen Nytte. 1745 gav Sognepræsten Jens Winther de Fattige i Nysted og Herritslev 200 Rdlr. i Penge og Agerland. 1750 gav Anders Mikkelsen, Læge hos Stiftamtmand Raben, 200 Rdlr.

At Byen skylder Alholm Slot sin første Oprindelse, kan alene sees deraf, at dens Beboere betragtedes som sammes Borne, indtil Erik af Bommeren 1409 gav dem Frihed og Staden sine første Privilegier. Imidlertid har dog Nysted langt tidligere havt en vis Anseelse, formedelt det derværende Franciscanerkløster, som alt 1286 skal være stiftet af nogle adelige Herrer fra Kjørstrup og Kjølstrup, hvilken sidste Gaard skal have ligget i Errindlev Sogn.

Klosteret laa 4 à 5 Bøsseskud østenfor Kirken, hvor Spor af det endnu findes. For 100 Aar siden opdagede man, ved en tilfældig Eftergravning, Levninger af en hvælvet Kjelderetage, hvor Kjøkkenet synes at have været, samt af en derfra gaaende underjordisk Vandledning, der førte hen til en Park. For omtrent 45 Aar siden bortførtes den sidste Rest af Grundstenene, saa at det nu kun er Murbrokker der findes; men alligevel vil Benævnelserne Klosterhave, Klostervænge, Klostermark og Klosterstræde stedse vedligeholde Mindet om denne gamle Bygning, der ved en underjordisk Gang siges at have staaet i Forbindelse med Slottet. Om Klosterets øvrige Historie vides ellers ikke meget. 1293 og 1415 holdtes Ordensforsamlinger i Nysted Kloster. 1472 erholdt Broder Laurentius Brandere pavelig Tilladelse til at „reformere Munkene“; men formedelt Brodrenes ringe Antal blev denne Reform udsat 5 Aar. Hvor saa de endog vare, gjorde de alligevel drabelig Modstand, da man vilde bringe dem tilbage til Tugt og gode Sæder og havde i deres Iver nær slaaet hinanden ihjel. 1517 holdtes her atter Ordensforsamling. 1531 blev

ifølge Kgl. Befaling „Klenodierne“ i Nysted Kloster opskrevne og registrerede af Lehnsmanden paa Nalholm Slot, efter at man havde faaet fat paa dem igjen. De bestode af 4 forgyldte Sølvfalle med tilsvarende Diff og 3 smaa Sølvfeer, som en Munk havde „sijaalen“ og nedgravet — men om man fik Alt, hvad Klosteret havde eiet, er vist et stort Spørgsmaal.

Af bekjendte Personer, der bleve jordede i Klosterkirken, maae mærkes:

1389 døde Kriger Luder Kobolt (sef. Side 46 Nr. 3) af en Sygdom, han havde faaet i Slag mod den svenske Konge Albert, og blev begravet hos Franciscanerne i Nysted.

Samme Sted jordedes Andreas Sividesøn af Kjarstrup, som døde d. 1ste August 1390, og lod hans Hustru Christine, af Slægten Ulfeld sætte et Monument over ham.

1392 den 20de April døde Biskop Baldemar Bodebust af Odense her paa sin Bisitatsreise, og 1483 blev her ligeledes begravet Vicarius Michael d. Lura fra Coln.

Hvad Byens egen Historie angaaer, maa endnu bemærkes Følgende:

1510 forlehede Kong Hans Byen med den saakaldte Klostermark, imod en aarlig Afgift af 10 Mk. Dansk.

1527 erholdt Byen fri Skovhugst i den saakaldte Bekkeskov, der nu er udfkistet, imod at svare den sædvanlige Godtgjørelse til Kongens Kasse.

1525 var den aarlige Bysskat 90 Mk., foruden 20 Mk. i Sagefald og Tolden. For Sagløbing var den 80 Mk., for Nyljøbing og Stubbekjøbing hver 200 Mk., men for Nafskov 281 Mk. 4 þ.

1535 skulde Nysted, Maribo og Stubbekjøbing hver for sig tage 30 Skibslarke i Vinterquarteer, Nyljøbing 40, Nafskov 80, men Sagløbing ifkun 12. Aaret efter skulde Nysted sende en Tommermand til Leiren for Kjøbenhavn, Nafskov 4, de øvrige Kjøbstæder, med Undtagelse af Rødby, som ikke

omtales, hver 2. Desuden skulde de samme Byer sende Skibe paa 12 à 14 Læster, for at sænke Indløbet til Kjøbenhavn. Nysted og Saxkjøbing skulde hver sende eet saadant Skib derhen, Nykjøbing 2, de øvrige Byer hver 3.

1596 gaves i Prindsessensstyret af Nysted 25 Daler, af Saxkjøbing 12½, af Stubbekjøbing og Nykjøbing hver 50, men af Raskov 200. I ældre Tider holdtes et Marked den 18de Juli, som senere affskaffedes. Byen udvidede sig især imod Nord. Omkring Kirken laae de anseeligste Bygninger.

1654 stiftedes et Liigbærerlaug i Byen, hvilken ofte har været hjemløst af svære Ildbrande. Saadanne mindes 1641, 1651, men især den 22de Mai 1654. Ilden udbrod ved Middagstid paa det saakaldte gamle Torv og fortærede i et Par Timer over 100 Huse og Gaarde, hvoriblandt Raadhuset med dets Archiv og Præstegaarden. Kirken og den latinske Skole vare i største Fare, men frelstes dog. Den 28de s. M. indgav Borgersekabet Bønnskrift til Kongen om Hjælp; men om det fik nogen, er ubekjendt. Derimod fik Sognepræsten, Hr. Verche, 2 Daler af hver Kirke i Stiftet til Opførelse af sin Præstegaard. Navnlig brændte alle Steder paa Torvet og i Bagstræde.

1729 den 14de Novbr. udbrod ligeledes Ild paa Torvet ved Middagstid. Ved den Leilighed afbrændte henved 40 Huse og Gaarde, hvoriblandt Capellanboligen, der ikke senere blev opført; derimod fik Capellanen 20 Daler i Huusleiehjælp — et godt Bytte! 2 Mennesker omkom.

1750 afbrændte Nysted Ladegaard, som tilforn havde været Klostergodts; den er senere lagt under Nalholm. I dette Aarhundrede har Byen faaet sig et nyt Raadhuus, et nyt Sygehuus og en ny Skole.

Til Byen hører et Landdistrict, som bestaaer af Hovedgaarden Nalholm og Landsbyerne Vandthore og Taagense. Disse tvende sidste lagdes til Nysted Sognekald 1646, paa een, som det siges, urettelig Maade, af den daværende Præst.

Hartk. udgjør 335 Tdr. Ager og Eng, 18 Tdr. Skovsk. og 3½ Td. Msk. Eget Communalvæsen.

Herregaarden Malholm, hvis deilige Anlæg i saa høi Grad forøger Skjønheden af Nysteds Omegn, er forbunden med Byen ved en lang Lindeallee. Slottet bestaaer af en svær Bygning i 4 Floie¹⁾ med tvende Taarne, af hvilke det ene, som er indrettet til et Observatorium, er forsynet med en Altan. Murene ere af røde Steen og 4 à 5 Alen tykke. Slottets Ydre er i det Hele taget gammelt og for saa vidt ærverdigt, men langt fra smukt. Et Blik paa dets Omgivelser viser, at det har havt en meget stærk Beliggenhed, i ældre Tider før Krudtes Opfindelse, og dets Styrke fuldstændiggjordes end yderligere ved Bolde, Grave og Mure. En smuk Have med flere sjeldne Planter, samt et ligesaa skjønt Skovanlæg hører til Slottets bedste Prydelser.

Gaardens første Anlæg er ubekjendt. Nogle føre det tilbage til „Næssekongernes“ Tid, medens Andre med større Rimelighed mene, at den er iblandt de Borge, som Svend Grathe 1151 anlagde hist og her, for at sikke Landets Kyster imod Benderne.

Første Gang nævnes Slottet 1329, da det pantsattes til Grev Johan den Milde, men maa altsaa have været til i længere Tid. 1332 førtes Kong Christoffer som Fange hertil fra Peder Hvidtfeldts Huus i Saxkjøbing (see S. 29). 1346 tog Baldemar Atterdag alle sine Pantelehn paa Laaland tilbage og besøgte derefter ofte dette Sted, hvis yndige Beliggenhed ma^{at} have tiltalt denne Konges for Naturskjønheder saa aabne Blik. Hans ældste Søn, Christoffer, Hertug til Laaland, boede her fra 1360 til 63. Efter at Slottet var bleven overrumplet 1534 (see Side 53 Nr. 15), indlagde Grev Christoffer en Besætning under Hovidsmændene Johan Herber og Johan Meckelborger; men kort efter overdroges Slot og Lehn til Otto Krumpen,

¹⁾ Nu 3.

der uden Modstand havde overgivet Tranefjær Slot til de Grevelige og siden aflagt dem Hyltingseden; men i August Maaned blev Krumpen paa Grevens Befaling opsnappet af en Hovidsmand, ved Navn Francke, da han om Natten var i Landsbyen Kalls ved Saxkjøbing for at fouragere, og bragt til Nykjøbing Slot, hvorhen Niels Vincentius Lunge fra Udserstrup rimeligviis ogsaa var indbragt. Siden efter Fla-gede Otto Krumpen, som Greven udleverede til Lybekerne, der holdt ham fangen i Mecklenborg, over at hiin havde berøvet ham omtrent 100,000 Dlr. i vore Penge, saavel i Klenodier som i rede Penge. I Februar 1535 overgav Grev Christoffer disse Der og altsaa ogsaa Alholm til Lybekerne; men allerede i den følgende Sommer beleiredes Slottet af de Kongelige under Anførsel af Laurits Knob, der efter Indtagelsen skal være bleven forlehnet med det og altsaa skal anføres blandt Lehnsmændene, hvis Historie iøvrigt er Slottets.

Om Een af disse, Hack Ulstand til Hifkebjerg, maa dog bemærkes, at han omtrent 1587 byggede de tvende Taarne, som endnu findes. 1645—46 avledes der paa Alholms Marker neppe 2 Fold Rug og 2½ Fold Byg. Aarets forrige Høst var ikke stort bedre. Som bekjendt bleve disse Der anviste Kong Frederik III's Enke til Livgeding og Alholm bestyredes derfor paa hendes Begne, indtil hendes Død, 1670—85. Paa den Tid havde Slottet 5 Taarne, samt et Træspiir over Fruerstuen, der paa hver sin Side var prydet med en Karnap. — Efter Christian V's Død havde hans Enkedronning ligeledes Derne til Livgeding, indtil sin Død 1714. 1725 solgte Kongen Alholm, Egholm, Bramslykke og Bremmersvold til Fru Emerentia v. Levegau, Geheimeraad Otto Johan v. Rabens Enke, for omtrent 95,000 Kroner, nemlig 60 Kroner for hver Tdr. Hartk. Hovedgaardstaxt og 50 Kroner for hver Td. Hartk. Bøndergods. Af de 3 førstnævnte Gaarde oprettede hun d. 16de April 1734 for hendes

Sønnesøn, Grev Christian Raben, Grevskabet Christiansholm, og det gamle Alholm fik da dette moderne Navn, saaledes som Skif har været ved slige Leiligheder, baade før og efter. Denne rige Frue testamenterede 1744 800 Dlr., hvoraf Skolerne paa Bremmersvold og Kjerstrup Godsfer skulde have Halvdelen og den anden Halvdeel anvendes til Bedste for de Fattige paa hele hendes Gods, hvilket ogsaa endnu skeer. Hun døde 1746. Ved Sønnesønnens Død, 4 Aar efter, gif Grevskabet over til Geheimeraad Grev Otto Ludvig v. Raben, hvid Ridder og Kammerherre. Han giftede sig med den „dydige og flittige“ Froken v. Buchvald, og de vare alle Fattiges ædelmodige Hjælpere. Han døde 1791, og Sønnen, Grev Frederik Christian Raben, en bekjendt Naturforsker og Botaniker, fik nu Grevskabet. Efter mange Reiser i fremmede Lande døde han 1838 i Brasilien. Hans Søn, Kammerherre, Hofjægermester, Grev Gregers Christian v. Raben, Dr. phil., fik Navnet Christiansholm igjen forandret til Alholm. Hans høifagtværdige, forstandige og mod alle Trængende saa godgjørende Kone, Anna Margrethe, født Lund, † 23de November 1851, gif for tidlig bort. Hun hviler paa Herritslev Kirkegaard.

Grevskabet Christiansholm indbefatter Godsferne Alholm og Bramslykke, samt Gaarden Egholm, og havde 1858 — 1597 Edr. Hartk. af alle Slags, deraf under Hovedgaardene 155 Edr. 5 Bankactier 8000. Da der i den allersidste Tid er solgt en stor Deel Bøndergods til Selveiendom, ere Grevskabets Fideicommisscapitaler i en høi Grad forøgede. (T.)

Sognepræster.¹⁾

1) Hr. Niels Wulf fik 1554 Lov til at maatte nyde og beholde Nysted Klosters Avildshave og Humlehave, dog

¹⁾ Præsterækkerne i Nysted og Rjettinge, samt Rækken af de resid. Capl. paa forsinævnte Sted, ere i høieste Grad indviklede og usikre, fordi de

at han skulde holde samme Haver vel med Magt. Han antages at have været den første lutheriske Præst i Nysted.

2) Hr. Søren Nielsen Bang, født 1539, var her 1572.

3) Hr. Niels Mule var her 1583 (R.), men skal have resigneret Aaret efter, fordi baade Borgerne og Lehnsmanden klagede over ham. Han blev imidlertid samme Aar Præst i Bogense, 6 Aar efter Provst og døde 1616. I Tysen havde han en Mængde Processer og Stridigheder, hvilket forklarer Folks Misnøje med ham i Nysted. (IB.)

4) Mag. Jacob Poulsen Bager, var først Rector paa Herlufsholm, siden i Ræstved; var her rimeligviis fra 1584—93.

5) Hr. Ole Thomsen Stoud, fra 1593 den 16de Septbr. til 1618. Hr. Stoud havde til Capl. Hr. Oluf Nielsen Glob, født 1586. Var her 1616—19, da han blev Præst i Øster Ulslev, hvor han døde 1635.

6) Mag. Knud Lerche, en af Danmarks meest ansete Geistlige paa sin Tid¹⁾, er født den 8de Februar 1593 i Nyborg, hvor Faderen, en formuende og anseet Mand, var Borgemeester. Moderens Navn var Sidsel Knudsatter. Han reiste udenlands i sine unge Aar og var 1616 i Wittenberg. En meget kort Tid var han Rector i Landskrone. Kaldet til Nysted 1618, blev han Provst 1623 og døde den 26de Febr. 1666. Han var **Salvbroder** til Statsraad Lerche til Malmø, født i Nyborg 1618 (sfr. S. 55 Nr. 1). Han

4 Præster: Tørgen Uld, Bilde, M. Christensen og Søren Bøg, opføres omtrent samtidig baade i Nysted og Rjettinge. Det er derfor neppe at vente, at de af Udg., nærmest efter Raadførelse med Hr. Pastor Barfod, opstillede Præsterækker ere correcte; men de ere idetmindste langt rigtigere end Hr. Rhodes.

¹⁾ Tog som Deputeret for disse Ders Geistlighed endog vigtig Deel i Forhandlingerne om Gnevoldsmagtens Indførelse.

var gift med Sophie Antoniusdatter Bathe, † 1653, og saae
 9 Børn, 40 Børnebørn og 1 Barnebarnsbarn. Af disse
 Børn maae mærkes den ældste Søn Ole, født 1622, som *Ole*
 blev hans Eftermand, og Datteren Sidjel, gift med Raad-
 mand Mathias v. Westen i Nysted, med hvem hun havde
 12 Børn. Mærkeligst ved sit Ægteskab er dog Datteren Jo-
 hanne, gift med Raadmand Jver Nielsen i Nysted, født 1ste
 Mai 1615 i Steffelt ved Haderslev, † d. 20de Novbr. 1666.
 Han var først Mundskjænk og Kjøffensskriver hos Prinds Chri-
 stian paa Nykjøbing Slot og derefter i 7 Aar Amtsskriver
 paa Alholm Slot. Om hans Godgjørenhed imod Kirken
 er alt talt. Som Kræmmer i Nysted handlede han meget paa
 Holland, især med Kornvarer, Æbler og Rødder, og skal have
 været en riig, forstandig, dygtig og agtværdig Mand, om
 hvem der fortælles Følgende: 1658 kom et Streisparti svenske
 Soldater til Alholm, hvor man vilde pine Jver Nielsen,
 indtil han udleverede sine Penge; men hans Kone kom til
 med en gloende Ildrager og tærskede dermed saadan løs paa
 de Svenske, at de slap hendes Mand; man siger videre, at
 man fra Nysted var stimlet sammen til Slottet for at hjælpe
 Ægteparret, og at et Par Soldater bleve dræbte i den da-
 værende Port paa Slottet. Jver Nielsen og hans Døtre
 regnes iblandt Nysted Kirkes Velgjørere. Efter hans Død
 giftede hans Kone sig med Jsebrand v. Holten, fgl. Sold-
 skriver i Helsingør, men døde 4 Maanedersdagen efter Bryl-
 luppet den 20de Decbr. 1677. Af deres 8 Børn maae mærkes:
 Datteren Bodil, første Gang gift med Hans Rosenfeld, Amtss-
 skriver i Nykjøbing, † 1681, anden Gang gift med Hans
 Ravn, Amtsforvalter s. Sted, og Datteren Sophie, gift med
 Hofapotheker J. G. Becker i Kjøbenhavn, da hun neppe var
 15 Aar gammel; hun, 2 Døtre og et Sødskendebarn var
 iblandt de 300 ulykkelige Menneſter, som omkom ved Opera-
 husets Brand 1689.

Hr. Verche havde følgende Capellaner:¹⁾

a) Hr. Niels Jensen Staureby, født 1594, var først Rector fra 1618—20, derefter Capl. til 1627, da hans Spor tabes.

b) Hr. Christen Ebbesen Lemvig, f. 1598, Rector fra 1620—27, forsvinder fra 1631.

c) Hr. Jacob Christensen Bordingborg, f. 1604; Capl. fra 1631—33.

d) Hr. Peder Rasmussen Rud, født 1605, var først Rector her, derefter Capl. fra 1633, indtil han 1645 blev Sognepræst i D. Ulslev, hvor han døde 1673. Af hans Børn mærkes Datteren Margrethe, som blev gift med Hr. Danhel i B. Ulslev.

e) Hr. Jacob Christensen Caaland, født 1618, Rector fra 6te Juni 1646, men Dagen efter ordineret til Medtjener tillige. Var her til 1650, da Embederne atter bleve adskilte. Den sidste Capellan fra 1650 til Hr. Verches Død var Sønnen:

7) Hr. Oluf Verche, senere Provst, født 1622, døde 1682 Paaske dag. Hr. Verche var 2 Gange gift. Hans første Kone var Karen Pedersdatter fra Rasklov. Til Capl. p. p. havde han:

a) Hr. Christen Mortensen, født i Rasklov 1634, Rector i Nysted 1660—66, da han blev Capl. her. 1670 kaldet til Medtjener med Suc. i Herritslev, hvor han døde 1679 eller 80.

b) Hr. Hans Mortensen, født i Nysted 1636, blev Capl. 1670 og var her endnu 1678.

c) Hr. Laurits Axelsen, Søn af Hr. Axel i Ryde. Skibspræst fra 1678. 1681 Præst i D. Volle.

d) Hr. Anders Bejerholm, blev Præst i Herritslev.

¹⁾ 1—3 meddelte af Hr. Pastor Barfod.

e) Hr. Hans Tommesen, som var her 1684. Dog lader de 3 sidste Capellaners Embedstid sig ikke nøiagtigt bestemme. (IB.)

8) Hr. Albert Pedersen Rhold, født i Maribo, kaldet hertil 1682 og død 1695, just som han havde faaet Herritslev til Annex. Hr. Rhold var altsaa den første Præst for de forenede Menigheder Nysted og Herritslev. Da hans Forlovede, Karen Dluszdatter Verche, som senere ægtede Eftermanden og døde 20de Januar 1744, var hans Sødskendebarn, maatte han have fgl. Tilladelse til Giftermaalet. Af hans 8 Børn blev Sønnen Peder Præst i Korjør, Datteren Ellen Johanne¹⁾ ægtede Hr. Daniel i Døstøse og efter hans Død Eftermanden. Datteren Margrethe blev gift i sit andet Ægteskab med Rector Jonsen i Nysted.

9) Mag. Peder Bøgvad, er født 1671 i Nykjøbing, hvor hans Fader, Jens Madsen Colling, † 1702, var By-skriver. Hans Moders Navn var Anne Pedersdatter Bøgvad. 1691 blev han dømt: fra Nykjøbing Skole, hvor han 2 Aar efter blev Hører. 1695 blev han Sognepræst i Nysted og 1715 Viceprovst, 1717 virkelig Provst i Mussøherred og døde 1727. Af hans 6 Børn maae mærkes: Hr. Albert, der blev Capl. i Skovlænge, og Datteren Cæcilie, der ægtede Hr. Ferslev i Nebbelunde.

10) Hr. Jens Winther, ældste Søn af Hr. W. i S. Kirkeby, er født 1689, tog Embedsexamen med bedste Character, da han var 20 Aar gammel, blev 1716 Katechet ved Nicolai Kirke i Kjøbenhavn, derefter ref. Capl. i Kjerteminde, blev kaldet til Nykjøbing 1727, hvor han døde 1745. Hans Hustru var Hedevig Bremmer.

11) Hr. Peter Esfrain Monrad, 1745—57 (see Idestrup).

¹⁾ En Datter, Ellen, nævnes desuden som gift med Rector Valentinien i Nysted.

12) Hr. Daniel Huusfeldt, født 1718 (?) i Heininge ved Slagelse. Hans Fader var Oberst i Kavalleriet. Først blev det bestemt at han skulde være Söcadet; men efter Faderens Død kom han til at studere. Da han havde studeret Theologi nogen Tid, fik han Lyst til Krigsvæsenet og blev Hestgarder; men forlod dog snart Krigsgudens Tjeneste, tog Embedsexamen 1745 med bedste Character og blev s. A. Præst i Trankebar. Efter Hjemkomsten blev han kaldet hertil 1757, hvor han døde Nytaarsdag 1779. Han var gift med Cathrine Andrea Hansen. Deres eneste Barn blev Hr. Lymans Kone (see Gloslunde). Rhode kalder Hr. Huusfeldt: en fin Mand i den hæderlige Lærerstand.

13) Hr. Christian Frederik Bolcheren, f. 1740, var Broder til Præsten i Kippinge og Præsten paa Femø, var først Sognepræst i Tønning og L., hvorefter han 1779 kom hertil og døde 1785. Han var ikke afholdt i sin Menighed. Hans Søn blev senere Sognepræst i Nysted; en anden Søn døde som Præst i Vestindien, efter at have været der i 25 Aar.

14) Hr. Thomas Hee, fra 1785 til 90 (see Stubbe-fjøbing).

15) Mag. Prof. Frants Skov, født 1747 i Salling, hvor hans Fader, der var Kammerraad, eiede en større Gaard. Efter at have taget Embedsexamen med bedste Character reiste han udenlands fra 1773 til 75, blev 1777 Sognepræst til Oddense og D., 1781 til Sønderjogn i Viborg, 1790 til Nysted, hvor han Aaret efter fik Titel af Professor; blev entlediget 1811 med en stor Pension, hvilken meget trykkede hans Eftermænd og synes desuden at have været høiere, end han da kunde tilkomme. Han var i Nysted bestandig i saa trykkende Kaar, at det blev paalagt Capl. Holst at overtage Bestyrelsen af Fattigvæsenet. 6 Aar før sin Død 1825 maatte han endog spille Fallit, og hans hele Bibliothek bestod da af en Psalmebog og en Bønnebog. De øvrige Bøger havde

han tidligere maattet skille sig ved.¹⁾ Første Gang ægtede Hr. Skov Anne Margrethe Speizer; anden Gang blev han gift med Barbara Schæffer, † 1821, hvis Fader var Statsraad og Overforster. Af deres Børn mærkes, Anton Frederik, død som Consistorialraad 1828 og Datteren Dorthé Marie, gift med Cancelliraad Olsen, en Tid Amanuensis hos Biskop Boisen.

16) Hr. Frederik Bolchersen eller Bolkersen, hvis Fader alt er omtalt, er født 1777; var i nogle Aar Informator hos Kjøbmand Sidenius i Maribo, derefter først Adjunct i Kjøbenhavn, senere 1806—12 Overlærer og Vicerector ved Randers Skole, hvorfra han kom til Nysted. Her døde han den 15de Januar 1817 af Tæring og Næringsforg. Hans Enke, Frederikke Jensen, lever endnu, 76 Aar gammel. Af 6 Børn leve 4.

17) Hr. Johan Ludvig Gesner, født 1777 i Kjøbenhavn, hvor Faderen var Cantor ved Petri Kirke; Farfaderen var indvandret fra Tydskland. Fra 1808 til sin Forslyttelse hertil, den 21de Mai 1817, var han i forskjellig præstelig Virksomhed i Kjøbenhavn og døde den 13de December 1831. Med sin endnu levende Kone, Guri Cathrine Marie Berner, Datter af en Goffardicaptain i Kjøbenhavn og født 1790, havde han 9 Børn, af hvilke en Datter ægtede Hr. Winther i Slemminge. Hr. Gesner maatte længe kæmpe med de trangeste Kaar²⁾ og døde, træt af Nøie og trykket af Næringsforger, men agtet af Alle. (H.)

¹⁾ Hr. Skov skal have været en stor Bedant. Der fortælles, at han en Aften meente, at være gaaet vild i en af Omegnens Smaaskove, og klattrede nu op i et Træ, hvor han sad og raabte: „Profesor Skov er gangen vild i Eso—o—ven!“ indtil en Huusmand kom og „bragte ham hjem“.

²⁾ I en Indstilling til Cancelliet beviste han engang, at hans hele Indtægt i et givet Aar kun havde været — fem og halvfjerdsindstyve Rdlr.

18) Hr. Andreas Winge, født 1782 i Kjøbenhavn, hvor Faderen var kgl. Læge. 1819—1832 ord. Katechet i Kjøge; derefter Sognepræst her, hvor han døde d. 14de Juli 1840. Hans Kones Navn var Regine Egeriis. 2 Døttre. Ved Hr. Winges Død blev 171 Tdr. Hartk. af Herritslev Tiende lagt til Amtsprovsternes Pønningssfond. (H.)

19) Hr. Søren Georg Garde, 1840 til 44 (see Horslunde).

20) Hr. Ludvig August Nissen, født 1799 i Sorø, hvor Faderen var jur. Prof. ved Akademiet, samt Vicelandsdommer i Sjælland og Møen, død som Statsraad 1815; blev 1826 Lærer ved Søetatens Drengeskoler, Aaret efter Katechet i Helsingør, 1835 Sognepræst i Præstø og 1844 i Nysted, hvor han alt døde 1848, efter at have været Provst i 4 Maaneder. Med sin endnu levende Egtfælle, Anna Dorothea Vestergaard, Enke efter Procurator Palme i Helsingør, havde han 8 Børn, af hvilke den ældste Søn, som var bleven indkaldt til sine 2 første Examina og var et ungt Menneske, der berettigede til de største Forventninger, døde som juridisk Student. Hr. Nissen var meget agtet og afholdt i Nysted, men i den sidste Tid saa svagelig, at Alle undrede sig over, at han vilde tage Provsteembedets Byrder paa sine Skuldre. Til Capl. p. p. havde han en Tid Hr. Jeremias Woldike (see II. S. 92 Nr. 20), hvis fromme, elskelige Hustru, Georgine Cathrine Holst, døde den 29de Marts 1859.

21) Hr. Thorgeir Gudmundsen (see Gloslunde).

Residerende Capellaner. ¹⁾

1) Hr. Steffan Hansen (Buxen?), kaldet den 2den Marts 1689.

2) Hr. Jesper Jensen Østved, en Sjællænder af

¹⁾ Til disse skal mulig regnes flere af de, Side 382 anførte, Huuscapellaner, samt Hr. Søren Bøg (see Kjettinge).

Fødsel, blev kaldet hertil den 17de Septbr. 1689 og havde meget smaa Indkomster. I Kammerraad Suhrs Huus og Familie blev han gift med Jomfru Margrethe Hansdatter Lind, som ægtede Eftermanden og døde 1737. Hr. Østed, som var den Første, der fik de saakaldte Viinjorder i Fæste, døde den 12te April 1716. 3 Børn.

3) Hr. Niels Andersen Schytte, født 1683, rimeligvis i Nykjøbing, hvor han gif i Skole og hvor hans Broder Diderik var Hører (see II. S. 40); her var han fra 1716 til sin Død den 12te Januar 1724.

4) Mag. Johan Røstrup, fra 1724 til 30, var først Rector i Nykjøbing (hvortil henvises).

5) Hr. Ludvig Reus, født 1700 i Nykjøbing, hvor Faderen var Hattemager, blev 1727 Student fra sin Fødebyes Skole og levede i Nysted fra 1730 til 42. Med sin Hustru, Sara Cathrine Greve, Enke efter Mag. Maschwedel i Nykjøbing, havde han 5 Børn, af hvilke Sønnen Jacob blev Møller i Rådsted. (See iøvrigt S. 390 Nr. 23.)

6) Hr. Niels Horn, 1742—46. Hans Broder Frederik, den senere saa berømte Satiriker, døde 1781 som Conferentsraad og Justitiarius i Hof- og Stadsretten; han var Fader til Justitsraad Winkel-Horn, der døde 1837. Hans første Hustru var Charlotte Amalie Schoustrup; hans anden Ægtefælle, Anne Cathrine Chrystalsin, var en Søster til Fru Danhel i Aastrup. 3 Børn. (See forresten II. S. 41.)

7) Hr. Henrik Schmidt, født 1712 i Hole i Norge, hvor Faderen, død 1719, var Præst. 1736 blev han Capl. hos Stedsfaderen, Provst Holmbo i Bardal, død 1744, der havde taget sig meget af ham som Børn. Han var her fra 1746 til 51. 1737 blev han gift med Enken Elisabeth Kirsiine Brun, der overlevede ham med 5 Børn; af disse døde Sønnen Jens som Præst i Bør og R.

8) Hr. Poul Grum Arnkiel, 1751 til 73 (see Sagskjøbing).

9) Hr. Andreas Lyhman, 1773—87 (see Gloslunde).

10) Hr. Henrik Eiler, født 1757 i Skjævinge i Sjælland, hvor Faderen var Degn; var først Vicedecanus, senere Decanus i Kjøbenhavn og kom 1787 til Nysted, hvor han var til 1797, da han blev resid. Capl. i Slagelse, død 1817 som Sognepræst i Slotsbjergby. Hans første Kone var Anna Elisabeth Winther, en Urteframmers Datter fra Kjøbenhavn; anden Gang ægtede han en Datter af Provst Jordhøi i Ringkjøbing, Sophie Amalia, som døde 1842.

11) Hr. Jens Holst, en i alle Henseender agtværdig og duelig Mand, født 1765, tog Embedsexamen 1793 med Udmærkelse og blev kaldet hertil 1797, hvor han døde 1810, efter idelig, men forgæves, at have søgt Forslyttelse. (H.) Med sin Hustru, Marie eller Maren Ranleff, havde han 6 Børn, hvoraf den næstnyngste Søn havde det underlige Navn, Ennius Katarus. (IB.)

Ordinerede Katecheter.

1) Hr. Poul Christian Sinding, født i Alsted, hvor Faderen († 1858) var Degn. Var af Grev Raben indstillet til at blive Sognepræst i Taagerup og L., men fik ikke dette Kald, fordi Høiesteret tilkjendte Kongen Kaldsretten. Var Katechet her fra 14de Juni 1848 til 19de October 1853. Truet med en Justitsfag, tog han Afsted med Pension (!) og skal nu være Professor i N. Amerika. Efterlod Kone og Børn her i Danmark, hvor de endnu leve.

2) Hr. Søren Sommer Gjesing, født d. 7de Mai 1820 i Herslev ved Frederiks, hvor Faderen da var Sognepræst. 1848 kaldet til pers. Capl. for Thoreby Menighed, blev han 1ste Juli 1853 constitueret, 1854 den 20de Marts kaldet til sit nuværende Embede og fratraadte da først den 30te April sin tidligere Stilling som Capl. Da Thoreby ligger 1½ Mil fra Nysted, var det kun med megen Besværighed, at Hr. Gjesing med den ham egne Samvittig-

hedssfuldhed formaaede at opfylde sine Embedspligter baade her og der. 1854 ægtede han Sophie Amalie Sidenius, Datterdatter af Hr. Dresler i Thoreby og Datter af Kjøbmand Rasmus Sidenius i Nykjøbing. 1 Søn og 2 Døtre.

Rectorer. ¹⁾

1) Eiler Ottesen Bang, født i Bogense 1553; blev affat 1578, paa Grund af sit Slagsmaal i Kirken med Præsten „Hr. Søren“, hvem han endog stak med en Kniv, fordi han bebreidede ham hans Drukkenskab; blev dog derefter Capl. i Middelfart og fra 1584 til sin Død, 1619, Sognepræst i Åsperup og N.

*2) Hans Nielsen Binggaard, født i Kjøbenhavn, var her fra 1578 til 27de December 1587, da han blev Capl. i Rødby, 1590 Sognepræst i Ryde, hvor han døde 1631 (?). (Cfr. S. 295 Nr. 3.)

*3) Jensen Teugen, var her Mar 1600. Var Farbroder til Hr. Teugen i Errindlev.

*4) Niels Jensen Staureby, 1618—20 (see Cappellanerne).

5) Christen Ebbesen Lemvig, 1620—27 (see Capl.).

6) Mads Hansen Prip, 1627—31 (see Skjelby).

7) Augustinus Hansen, født 1610 i Norge, var her 1631.

*8) Peder Rasmussen Rud, var her idetmindste 1632—33 (see Capl.).

*9) Søren Jensen Tornov fra 1640 og rimeligviis til 1646.

*10) Jacob Christensen, 1646—50, tillige Capl.

*11) Knud Christensen Brun, var Rector fra 31te Marts til 6te Decbr. 1650. Blev Sognepræst i Rødby.

*12) Mads Jacobsen Verche, 1650—54 (see Landet).

¹⁾ De med * betegnede ere meddeelte af Pastor Barfod.

13) Nasmus Simonfen Alrø, fra 1654—60 (see Rjettinge).

14) Christen Mortensen, 1660—66 (see Capl.).

*15) Laurits Pedersen Hvas, fra 1666—70).

16) Poul Nielsen Danchel, 1670—82 (see S. 116 Nr. 23).

17) Laurits Pedersen, fra 1682 til sin Død 1686. Hans Enke, Karen Pedersdatter, ægtede rimeligviis 1689 Skolens Hører, Christen Jacobsen.

18) Oluf Jensen Lund, fra 1686—91, da han blev Consumptionsforpagter i Nysted. 1690 ægtede han Mette Matthysdatter v. Westen.

19) Lorents Christoffersen Bildsøe, fra 1691 til 99, da han kom til Rjettinge.

20) Daniel Valentinsen Ernst, 1700—13 (see Døstøfte).

21) Niels Sølle, 1713—22 (see Bogen). Paa den Sparebøsse, som Disciplene brugte naar de sang for Døre, havde han ladet male dette Vers:

„Den Skolepog
Sig til en Bog
En Skilling af Dig beder;
Viis ham ei hen,
O, Jesu Ven!
Om Evnen det tilsteder.
Guds Løn Du Dig bereder.“

22) Mag. Peder Jonjen, 1722—29 (see II. S. 36 Nr. 29).

23) Ludvig Neus, 1730—34 (see Capl.).

24) Hans Mossin, Skolens sidste Rector, fra 1734 til 40 (see Gundslev).

Herritslev Sogn,

Annex til Rysted, har 279¹⁾ Idr. Hartk. og 550 Iudb. Her findes Landsbyerne Slaarup og Stubberup, samt Avls-
gaarden Egholm, oprettet i Begyndelsen af forrige Aar-
hundrede af 4 nedlagte Bøndergaarde. Den første Eier, Erik
Andersen, solgte den til Grevinde Emerentia v. Raben for
1670 Dlr. (T.) I den forhenværende Landsby Egholm an-
tages den store Theolog Niels Hemmingsen at være født.

Kirken, som horer under Christiansholm, er temmelig stor,
men med et mindre hyggeligt Indre. 1608 brændte Baaben-
huset i en Ildbrand, som fortæredede en stor Deel af Byen.
(N.) Det opbyggedes da paa den modsatte Side af Kirken.
Om en Steen, som endnu findes paa dets gamle Plads, for-
tælles dette, at alle Kirkegangskoner, som stode paa denne
Steen, medens Præsten holdt sin Indgangstale, døde inden
Aaret var omme, og at denne Tro skulde have været en frem-
herskende Aarsag til, at Baabenhuset efter Ildbranden skiftede
Plads.

Hospitalet er funderet 1685 ved en Gave af 200 Daler
af Sognets sidste Præst, Hr. Bejerholm. Hr. Holger Ja-
cobsen i Østøste gav samtidig hermed 100 Dlr.

1746 i Mai Maaned afbrændte Annexpræstegaarden og
Kirkens Spir. (M.)

1762 den 15de April brændte 4 Gaarde, 2 Huse „og 1
Skædder“. (N.)

1806 brændte Skolen og 3 andre Steder. (K.)

1822 brændte ligeledes en Deel af Herritslev og stod
der 22 nøgne Skorsteenspiber efter Branden. Gjernings-
manden, en gammel berøgtet Smed, døde for ikke mange Aar
siden. (M.)

¹⁾ Nu 289 $\frac{1}{2}$ og 1 Idr. Mst. med omtrent 800 Iudb. og 48 Gd.

Den 3die April 1776 foresaldt en heel Bataille i Herritslev By imellem Bønderne og Toldvæsenets Betjente, der ledte efter ulovligt Brændeviinstøi, hvilket iforveien var bleven sænket i Byens Gadekjær. Bønderne, som beløb sig til 4 à 600 Md., sparede hverken Dyrigheden, de medfulgte Borgere fra Nysted eller disses Heste og Vogne; ja Herredsfoged Gjerløv skal blot have en flink Bonde og sin Hests Hurtighed at takke for, at han kom derfra med Livet. Umiddelbart herpaa samlede Bønderne sig ved Bregninge Kirke, hvor de bleve enige om, herefter hverken at købe eller sælge Noget i Nysted. At Opløbet maa have været betydeligt kan sees deraf, at den 29de April ankom en Major og 40 Ryttere til Byen og Omegnen, for at faae fat paa Urofstifterne. Der blev nu foretaget de strængeste Undersøgelser, og som en Folge heraf dømtes 11 Deeltagere i Complottet til Tvangsarbejde og Raggidsfning.¹⁾ Til Bedkommendes Belærelse og Dplysning skulle endog Misdædernes blodige Skjorter senere være sendte til Sognet og der hængte offentlig til Skue.

Herritslev havde med Annexet Bregninge ligesaa Reforma- tionen indtil 1695 sine egne

Præster.

1) Hr. Hans Pedersen, var 1564 den ældste Præst udi Herredet og opgav samme Aar sit Embede til sin Capl., efter at have været Præst i 28 Aar.

2) Hr. Christoffer Rasmussen, blev 1562 Capl. og 2 Aar efter, den 20de August, Sognepræst; han døde 1602. Hr. Christoffer troede sig i Besiddelse af „store Betsalenheds Gaver“ og gik engang til Nysted for at høre Hr. Bager, der var en god Prædikant. Hr. Bager begyndte da sin Tale saaledes: „Et godt christeligt Navn bæres ofte af en uchristelig

¹⁾ Efter N. og Kirkebogen i Utterslev (see S. 165) ved velwilligt Uddrag af Hr. Cand. theol. Frants Hansen, p. t. Huuslærer paa Bintersborg.

Skalk. Igaar saae jeg Frederik flaaes med sin Nabo og lidt bedre henne saae jeg Christoffer; men hans Tale røbede en Christi Foragter." Nu listede Hr. Christoffer sig ud af Kirken.

3) Hr. Zacharias Christoffersen, sin Faders Capl. alt for 1586, thi da fødtes ham en Datter, der døde samme Aar. Han selv døde som Sognepræst 1639 og maa altjaa have været Jubellærer. Han var 2 Gange gift. (IB.)

4) Hr. Mikard Hansen, født 1609 i Svendborg, hvor han var Rector fra 1632—35. Den 19de Decbr. 1638 blev han ord. til Capl. i Snøde paa Langeland, hvorfra han blev kaldet hertil med Løfte om at faae Kaldet, hvilket snart skete, eftersom han kun var Capellan her i 14 Dage. Hr. Mikard var gift med Formandens Datter; 1664 havde han selv en Capl. ved Navn Hr. Johan. (IB.)

5) Hr. Christen Mortensen, 1676—79 (see Nysted).

6) Hr. Anders Bejerholm, (see Sækjøbing).

Herritslev blev nu lagt til Nysted og Bregninge til Rjettinge.

Skalk. Igaar saae jeg Frederik flaaes med sin Nabo og lidt bedre henne saae jeg Christoffer; men hans Tale røbede en Christi Foragter." Nu listede Hr. Christoffer sig ud af Kirken.

3) Hr. Zacharias Christoffersen, sin Faders Capl. alt før 1586, thi da fødtes ham en Datter, der døde samme Aar. Han selv døde som Sognepræst 1639 og maa altjaa have været Jubellærer. Han var 2 Gange gift. (IB.)

4) Hr. Mikard Hansen, født 1609 i Svendborg, hvor han var Rector fra 1632—35. Den 19de Decbr. 1638 blev han ord. til Capl. i Snøde paa Langeland, hvorfra han blev kaldet hertil med Løfte om at faae Kaldet, hvilket snart skete, eftersom han kun var Capellan her i 14 Dage. Hr. Mikard var gift med Formandens Datter; 1664 havde han selv en Capl. ved Navn Hr. Johan. (IB.)

5) Hr. Christen Mortensen, 1676—79 (see Nysted).

6) Hr. Anders Bejerholm, (see Sarkjøbing).

Herritslev blev nu lagt til Nysted og Bregninge til Rjettinge.

Rjettinge

udgjør næsten 450 Tdr. Hartk.¹⁾ og har over 800 Indv. Her findes fremdeles Landsbyerne Raagelund (Rokælund), Tollerup og Freilev. Til sidstnævnte Landsby hører omtr. 800 Tdr. Ud. Skov, hvoraf Halvdelen er udskiftet, Resten Fredskov. Skjøndt Bønderne vare Fæstere under Alholm, vandt de dog ved en Hoiesteretsdom, at de med Hensyn til Brugen af Græsningen og det af den fgl. Skovrider udviste Brænde selv ere Lovgivere, Dommere og Executorer. Som der fortælles, er denne Skov skænket Bønderne i Freilev til Arv og Gie af Dronning Margrethe. Dette Kongebrev, samt flere i Forbindelse hermed staaende Documenter, opbevares meget om-

¹⁾ Nu 535½ mrd 13½ Td. Skovfl. og 1 Td. Mst. Over 1300 Indb. 78 Gd.

hyggelig hos en saakaldet „Oldermand“ og forevisees aarlig for visse dertil bestfittede Mand.

Det Udtryk „Freilev Skalke“ skal have folgende Oprindelse: Bønderne skulle engang have ihjelslaaet en fgl. Foged eller Forvalter paa en stor Steen, som endnu findes i Sognet og den Dag i Dag kaldes „Knækkeryg“. (M.) Stenens rødagtige Farve skal naturligviis skrive sig fra det derpaa uretfærdig udgydte Blod. Kongen benaadede imidlertid Deeltagerne med Livet, forudsat de inden en vis Frist kunde levere 12 Par hvide Dyer med røde Dren til Alholm Slot og forevise ham Qwittering for Modtagelsen. Langt om længe og i dyre Domme bleve de 11 Par samlede, men det 12te Par var det dem en Umulighed at bringe til Beie. For at hjælpe sig ud af Forlegenheden farvede de skalkagtigen Drenne røde paa et Par hvide Dyer og vare saa heldige at faae reen Qwittering for dem alle 12. Men neppe var Beviset modtaget for en faldende Pladskregn afvaskede den røde Farve og de 4 hvide Dyer kom tilsyne midt imellem de 44 røde Høreredskaber. Endnu i Mands Minde fandtes det saakaldte Freilev Skalkfors paa det Sted i Sognet, hvor man ogsaa meente at Mordet paa den fgl. Tjener var bleven udført.

Et andet, langt smukkere Minde om Fortiden opbevares i Landsbyen. Det er nemlig en svensk Fane med Carl X's Navnechiffer. Hvorledes den er kommen i Bøndernes Eie, vides ikke. Et uviist, ikke usandsynligt Sagn, vil sige, at det skal være skeet ved et pludseligt Overfald paa en Afdeling svenske Tropper, som Bønderne strax efter Slaget ved Nyborg fik loffet ind i Skovene, som dengang vare langt tættere og vidtløftigere end nu. Dette Sagn finder yderligere Bekræftelse ved den Omstændighed, at man i D. Ulslev Sogn endnu den Dag i Dag finder Spor af at en Deel Svenske ere omkomne i den derværende saakaldte „Dødemose“, hvor man endog har fundet en sølvpletteret, smukt udarbejdet Stigboile. Det er rimeligviis der at hiin Fane, der endnu

opbevares af Beboerne som en stor Skat, er vristet af Fjendehaand; thi tvende forholdsviis saa store, næsten samtidige Nederlag ere utænkelige i en saa lille Omkreds. I Sognet findes Spor af en gammel Borg, det i Almuens Mund saakaldte Freilev Slot.

Kirken er stor og ret smuk. Altertavlen er givet af Fru Bibekke Bodebust, en Klokke af sal. Niels Bilds Enke til Ravnholt. Landsdommer Poul Mathiesen, som her med Frue ligge begravne, gav til sit Leiesteds Vedligeholdelse 200 Dlr. og til Sognets Fattige 100 Kroner. Begravelsen vedligeholdes forsvarlig af Kirkeieren. 1747 gav Præsten Steen Winther 300 Eldr. til Pastoratets Fattige. 1759 gav Etatsraad Hoyel 500 Dlr. til fattige Skolebørn i Kjettinge. 1800 gav Enkemadam Ane Marie Thonboe, hvis Mand i 50 Aar havde været Inspecteur paa Geheimeraad Raben Levehaus Godser, efter dennes eget Dnske, 200 Dlr. til de Fattige paa bemeldte Godser. 1845 stiftede Eieren af Grevskabet Christiansholm et Hospital i Kjettinge for 24 Personer.

Kjettinge havde til 1695 sine egne Præster, efter den Tid blev det forenet med Bregninge. Om Præsterækken see Anmærkningen ved Nysted Præster.

1) Hr. Anders Clausen Bildere.

2) Hr. Mads Christensen, † 1572.

3) Hr. Søren Bøg, født 1535 i Fyen. Paa hans Liigsteen læses bl. A. dette: „Han vogtede lykkelig Christi Hjord i Sorø, Odense og Nysted; siden bespiste han Kjettinge med det himmelske Brød.“¹⁾ Hans første Kone var rimeligviis Formandens Enke; anden Gang ægtede han Mette Rasmusbatter fra Odense. Af deres 8 Børn vare de syv døde for Faderen, der selv gif alt Kjødets Gang 1607. Man for-

¹⁾ Ved Gulvets Omlægning 1847 bleve de øvrige Liigstene i Kjettinge Kirke lagte med Skriften nedad; om de conserveres bedre, er et stort Spørgsmaal — idetmindste er det en uheldig Forsigtighed.

tæller, at han blev saa forvildet af Studering, at han bitter-
 ligen græd, hver Gang han med Sacramentet skulde betjene
 Noget, og at man med mange Overtalelser maatte „lokke“
 ham i Kirke. Han var vist en velmenende Lærer, men hans
 Absolution i Skriftestolen var dog meget imod den lutheriske
 Kirkes Anordninger. Engang skriftede han sin Møller omtrent
 saaledes: „Ven, hvad ligger Dig paa Hjerte? Du svarer, jeg
 er en Synder! Meget rigtig! hvor ofte har Du stjaalet fra
 mig? Du svarer: aldrig! jeg har kun taget min Rettighed!
 Gud hjælpe mig for den Rettighed! Skal jeg tilsige Dig
 Syndernes Forladelse? det kan jeg ikke; men jeg vil dog lægge
 min Haand paa Dit Hoved og sige: Du kan faae Syndernes
 Forladelse i Navn Gud Faders, Søns og den hellige Aands;
 gaa saa bort dermed for denne Gang.“

4) Hr. Peder Clausen, † 1625.

5) Mag. Peder Andersen Bredal, født 1600 i
 Rudkjøbing og Broder til Mag. Bredal ved Nykjøbing Skole.
 1624 blev han Rector i Svendborg og Aaret efter Sognepræst
 her, hvor han døde 1660. Han maa have været gift 3 Gange;
 thi 1632 ægtede han som Enkemand en Datter af den be-
 rømte Digter, Biskop Arrebo, ved Navn Margrethe. Hans
 sidste Kone, Ingeborg Jacobsdatter, ægtede Estermanden. Af
 hans mange Børn maae mærkes: Sønnen Peder, som blev
 Capl.; Niels, der døde som Præst i Jdestrup (hvortil hen-
 vises); Axel, der rimeligviis en Tid var Hører i Nykjøbing,
 og Hans, der blev Præst i Saxkjøbing.

6) Hr. Rasmus Simonson Ulvø, født 1627, var
 Rector i Nysted før han blev Sognepræst her, hvor han døde
 1664.

7) Hr. Gert Eriksen Bremer, født 1629 i Raskov,
 hvor han en Tid var Hører i Latinskolen; blev Capl. i Er-
 rindlev 1661, hvor han var til han 1664 blev valgt til
 Sognepræst her; men havde mange Stridigheder førend han
 kunde faae Valget confirmeret. 1695 fik han Bregninge til-

lagt som Annex, og er altsaa den første Sognepræst for de forenede Menigheder Kjettinge og Bregninge. Hans første Hustru var hans tvende Formænds Enke, som endnu kunde velsigne Hr. Bremer med 3 Sønner og 2 Døttre. Hun døde den 14de Septbr. 1680, samme Dag som hendes Søn Peder af andet Ægtefælle. Anden Gang ægtede han Anna Hammer, en Datter af Hr. Hans i Rusbelykke. Af hans Børn maae mærkes: Sønnen Rasmus (see Thirsted) og Christen, der blev Kjøbmand i Nysted; Datteren Gertrud blev gift med Degnen Matthias Bergen i Skjærringe.

8) Mag. Lorents Bildsøe, f. 1666 i Slagelse, hvor Faderen var Handelsmand og Raadmand. Før han begyndte at studere, stod han 3 Aar i Handelslære i Flensborg; blev 1691 Rector i Nysted og 23de Decbr. 1699 Medtjener hos Hr. Bremer, til hvis Efterfølger han ligeledes blev kaldet 1705; død Nytaarsdag 1736. Han gjorde her sin Ægtefællsforening med Anna Sophia, en Datter af Mag. Rundt i Bæggerløse. Af deres 7 Børn, som kjendes, maae mærkes: Sønnen Poul Mathias (see Thorkildstrup). Christoffer, født 1715, Rector i Svendborg 1736 og kaldet 1740 til Døre i Norge. Da han hverken havde Alderen eller Embedsexamen, undslog han sig for at tage imod Embedet, men det hjalp ikke. Han maatte nu skynde sig med at tage Attestats, som han dog fik med bedste Character. Døde Langfredag 1749. Datteren, Sophie Amalie, død 1746, var Oldemoder til Provst Ancher i Østøfte. Om hans øvrige Døttre, Gjörgel (Gjörvel) Cathrine og Dorothea, see S. 111 Nr. 18 og S. 172 Nr. 12 og 13. Om Hr. Christian Poulsen, som af Kongen blev kaldet hertil efter Hr. Bildsøes Død, see N. Vedby.

9) Hr. Steen Winther, Son af Sognepræsten i S. Kirkeby, født 20de Juli 1698, kom efter Faderens Død 1714 i Nykjøbing Skole, hvorfra han blev Student 1717; var senere Hører i Kjøbenhavn, reiste 1723 til Norge, hvor han f. A. blev Capl. p. p. hos Hr. Storch i Valle, med hvis

Datter, Elisabeth Kirstine, han giftede sig. Efter Svigerfaderens Død drog han ned til sin Broder, Hr. Jens i Nysted 1730, hvor hans Kone samme Aar døde; 1732 kaldtes han til Thistrup og F. i Jylland, hvorfra han 1736 flyttedes hertil. † 1763. Hans anden Hustru var en Datter af Mag. Buch, en af hans jydffe Rabopræster, ved Navn Nille Christiane, der døde 1768. Af hans 3 Børn mærkes: Sønnen Daniel, der blev resid. Capl., og Datteren Elisabeth Kirstine, gift med Hr. Rud i D. Ulslev.

10) Hr. Hans Friis, født 1719 i Odense, hvor Faderen var Farver, kom 1756 til Berninge, 1763 til dette Embede, hvorpaa han havde Løfte alt fra 1753, † 1788. „Et 6 Aars Løfte om Egtteskab indbyrdes med Ingeborg Kathrine Restorf fra Horsens, opfyldtes i Glæde og Benærs Nærværelse i Kjøbenhavn, da Gud opvakte Levebrød for ham.“ De havde ingen Børn, hvorfor hendes store Formue gif over til Kjøbmand Simon Groth Clausen i Nysted, som var gift med en Søsterdatter af Hr. Friis.

11) Hr. Steen Balsløv, født 1752 i Almind, hvor Faderen dengang var Sognepræst. Efter at have taget Embedsexamen 1773, var han først Huuslærer, siden Hører i Odense, indtil han 1777 blev ref. Capl. her, hvor han 1788 blev Sognepræst, entlediget 1816 og død 1825. Hans første Kone, Dorothea Margrethe Brygmann, var en Datter af Provsten i Flintinge. Hun stjænkede ham 8 Børn. Anden Gang ægtede han Jacobine Marie Boje, † 1791; om han senere har været gift, vides ikke. Af hans Børn maa mærkes: Eftermanden,

12) Hr. Laurits Balsløv, født 1781, Student 1799 fra Nykjøbing Skole, hvor han var Hører fra 1803—5; 1808 til 1810 Adjunct i Frederiks, fra 1810—17 Adjunct i Nykjøbing, fra 1817—34 Sognepræst her. Hans Hustru, Kathrine Hedevig, var en Datter af Provst Borch i Rasklov.

13) Hr. Carl Christian Krøyer, født 1793 i Brandrup, hvor Faderen dengang var Sognepræst. Efter at have taget sin første Examen med Udmærkelse, var han fra 1813 til 17 Huuslærer hos Grev Raben paa Nalkholm, blev 1819 Præst paa Christiansø, 1828 i Varlose, 1833 i Slemminge og var her fra 1835 til sin Død 1845. Hans Enke, Louise Ophelia Knudsen, lever med 4 Døttre i Nysted.

14) Hr. Frederik Carl Rosen, fra 1845—47 (see Baalse). Hr. Rosen besad et lyst Hoved og en spillende, stundom bidende Vittighed. Der fortælles, at han tilfældt i den Grad foretrak Natten for Dagen, at han f. Ex. spiste sin Middagsmad ved Midnat og i Reglen først gik tilsengs, naar Andre stode op. Efter Hr. Rosen blev Hr. Kragh i Vintrup, nu i Døby, kaldet til Kjettinge, men ansøgte om at maatte forblive hvor han var, hvorfor den egentlige Eftermand blev

15) Hr. John Thomsen Gad, født den 8de October 1800 i Kjøbenhavn, hvor Faderen var Theehandler, blev 1827 Præst i Bæggerslev, 1839 i Hee, hvor han 1841 blev Provst, Præst i Kjettinge den 20de December 1847 og Provst Aaret efter. Med sin nu afdøde Hustru, Anne Marie Albertine Holm, Datter af en Skibscaptain, har han 2 Døttre, af hvilke den ældste er gift med Hr. Dehlenschläger, tidligere Adjunct i Rykjøbing. Hr. Gad roses som en dygtig og nidkær Provst.

Residerende Capellaner.

1763 blev her ansat residerende Capellaner og den første af dem var

1) Hr. Daniel Winther, født 13de Decbr. 1728 i Balle; Student fra Rykjøbing Skole 1747 og fra 1757 pers. Capl. hos sin Fader, som var Sognepræst her. 1770 blev han Sognepræst i Ulso og F., senere Provst og døde 1805. 1766 ægtede han Christine Brygmann.

2) Hr. Frants Rosenstjerne Krag, født 1733 i Magleby paa Langeland, hvor Faderen var Sognepræst; hans Moders Navn var Jacobine Ernsline Zumbildt. Efter at have taget Attestats 1758 opholdt han sig deels hjemme og deels som Huuslærer, indtil han 1770 den 24de Juli blev kaldet hertil (conf. 31te August). 1775 blev han ref. Capl. i Thoreby og 1780 Sognepræst i Taagerup, hvor han døde som Provst 1799.

3) Hr. Frederik Christian Krag er, ifølge hans egne vidtløftige Optegnelser, født den 30te Jan. 1741 i Kjøbenhavn. Hans Fader var Commerce-Assessor og Høiesteretsadvocat Svend Krag. Denne var 2 Gange gift. Med sin første Hustru, Regitze Sophie Grube, en Præstedatter fra Sjælland, havde han 15 Børn. Hans anden Kone, Heinina Christiane v. Raben, var en Datter af en Oberstlieutenant, som faldt 1710 femten Uger før hendes Fødsel; med hende havde han 20 Sønner og 4 Døtre¹⁾. Efter denne sin Moders Død blev Præsten, hvorum her er Tale, sat i Kost hos en Bonde i Skjelstrup paa Nielstrup Gods, da Faderen midt om Vinteren reiste igjennem Laaland med ham for at komme til Fyen. Hos Bonden maatte han gjøre en Bondedrengs Arbeide, indtil Frøken Sophie Hedevig v. Lykou fra Gammelgaard, som havde kjendt hans Forældre, tog sig af ham. Den samme Dame viste ham siden stedse en Moders Omhed, og satte ham 1753 i Rykjøbing Skole, som havde 4 Klasser, i hver Klasse vare 3 Bænke og hver Bænk udfordrede 1 Aar for fattige Børn. De skulde altjaa være 12 Aar i Skolen, ja vare de tungnemme kunde de endogsaa blive der indtil 18 Aar; rige Folks Børn slap

1) Naar man tager Hensyn til at denne Dame døde 1750, er det næsten utroligt, at hun, neppe 40 Aar, gammel kunde være Moder til 24 Børn. Der er saaledes al Rimelighed for, at Hr. Krags 39 Børn maa reduceres til et mindre Antal, uagtet Præsten paa et givet Sted (Møde II. 301) udtrykkelig nævner sig som den Eneste af „en heel Snees Brodre“.

altid fortere derfra. I Skolen tog en af Hørerne sig særdeles af ham, og endelig blev han efter et 13-aarigt Ophold i Skolen dimitteret til Universitetet. Det vil blive altfor vidtløftigt at meddele Hr. Krag's Optegnelser, der forresten give ham Udseende af at have været en temmelig indbildt Herre. Vi skulle indskrænke os til at bemærke, at han sidenestør først kom i Condition hos Mag. Dyssel i Sandby, derefter hos Hr. Hjort i Slemminge og endelig hos en Justitsraad Kirckhof i Nysted, der tilforn havde været Kammertjener hos Kongen. 1775 blev han kaldet til dette ringe Levebrød, hvor han indgik Ægteskab med „et tarveligt og stræbsomt Fruentimmer, som han aldrig før havde seet“, nemlig Cathrine Marie Sigvart, hvis Fader døde 1759 som Forpagter paa Haverlykkegaard og hvis Moder, Judithe Augusta Berrig, siden ægtede Diderik Beck, Inspecteur over Baroniet Vintersborgs Gods (see Side 154). I dette Ægteskab havde han een Datter, opkaldt efter sin Moder. 1777 blev han Sognepræst i Radsted, hvor han resignerede Mar 1800 og døde den 19de Januar 1802 i et Enkesæde, som han selv havde bygget. I dette døde ogsaa hans Enke den 18de Octbr. 1817.

4) Hr. Steen Balsløv, fra 1777—88 (see Sognepræsterne).

5) Hr. Jens Peter Sewel, en Søn af Sognepræsten i Idstrup, er født 1763, kom her 1788 og døde 1791.

6) Hr. Hans Sletting, født 1763 paa Alholm, hvor Faderen var Godsforvalter. Var her fra 1791—97, da han blev Sognepræst i Brorstrup, N. og S., hvor han Mar 1800 fik Capellan; Aaret efter blev han entlediget paa Grund af Sindssvaghed, men døde først 1832 paa Bidstrup. (H.)

7) Hr. Hans Ditlev Heineth, var her den meste Tid af Aaret 1777 (see Baggerløse).

8) Hr. Niels Hansen Manleff, født 1768 i Kjøbenhavn, var her fra 1798 indtil den 16de December 1803, da han blev Sognepræst i Slemminge. Mar 1800 havde han

faaet Degnekaldet forenet med Capellaniet. 1804 ægtede han rimeligviis en Søster til Capl. Holst i Nysted, ved Navn Anne Kirstine.

Ifølge fgl. Reskript af 30te Septbr. 1803, blev det bestemt, at Capellaniet skulde nedlægges, naar Hr. Ranleff blev befordret.

Bregninge Sogn

med 194 Tdr. Hartk. og 350 Indb.¹⁾ var til 1698 forenet med Herritslev, men er nu Annex til Kjettinge. Sognet kaldtes tidligere lige saa ofte Grønnegade, efter Landsbyen, som findes her. Andre Landsbyer ere Bregninge, Laagerup og Underup. Sognet skal tidlig være befolket, og man skal her have tilbedt en hedensk Afgud eller snarere en Helgen, ved Navn St. Mads.

Dollefjelde Sogn

med 125²⁾ Tdr. Hartkorn. Sognet, som desuden har en Landsby, ved Navn Sdr. Langet, er ikke blottet for Skov. Kirken, som tilligemed Annexkirken tilhører Knuthenborg, har Taarn og Hvælvinger, er ret smuk og blev restaureret 1855.

Præstegaarden har det største Areal af alle Præstegaarde i Stiftet; thi den har et Tilliggende af 28 Tdr. Hartkorn, hvoraf de 21 dyrkes umiddelbart af Sognepræsten.

Den gamle Provstebog (O) giver dertil følgende Oplysning: „Udi den vestre Mark ligger Tostrup Tang, saa kaldet af en Gaard, som haver været bygget der og kaldet Tostrup. Der Gaarden blev afbrudt, er Jorden givet til Præsten.“

Paa et andet Sted i samme Bog hedder det, at Hertug Christoffer (Baldemar Atterdags Son) har givet en Deel Jord

1) Nu 172³/₄ Td. Hartk., 1 Td. Mff., 30 Od. og noget over 400 Indb.

2) Nu 154¹/₄ med over 300 Indb. og 18 Od.

til Kaldet, som findes beliggende i de 3 Døllefjelde Marker, men at samme Jord mange Steder falder „ond og svigefuld“ paa Grund af de mange „Kildespring“, som findes især i Søndermarken.

Da den nuværende Herregaard Christiansgade fordom ligeledes bar Navnet Tostrup, har man stundom af Bankundighed forvevlet disse tvende Stednavne, som om det havde været hiin store Gaard, hvilken bemeldte Hertug „for sin Sjæls Saligheds Skyld“ 1362 lagde til Døllefjelde Kald.

I gamle Tider var her en Kilde Syd for Kirken, helliget St. Kjeld, hvilken skal have haft helbredende Kraft. Da man engang stoppede samme Kilde, sprang den atter frem i selve Kirken; nu findes den N. for Kirken.

Sognepræster.

1) Hr. Jørgen Knudsen, var den første Lærer her efter Reformationen.

2) Hr. Rasmus Hansen; denne „smukke Mand“ blev assat 1575, paa Grund af hans forargelige Dpforsel under et midlertidigt Ophold i — Malmø. Derefter tog han Borger-
skab i Sagljøbing, hvor han 1577 atter blev anklaget, fordi han havde holdt Messe og prædiket i Baalse. 1575 var en Hr. Peder Capl. her.

3) Hr. Hans Lauritsen, † Paaske-
dag 1615. Tjente en Tid paa Flaaden og skylder alene Kong Frederik den Andens Bevaagenhed at han fik dette Kald, hvilket de 2 Cappellaner, Hr. Christoffer i Sandby og Hr. Jacob i Maribo, paa det Jvrigste søgte. Hans Hustru Dorthie ægtede Estermanden.

4) Hr. Hans Pedersen; 1636 kom han til at give en eneste Communicant Viin for Brodet i Madveren. Efter foreløbig at have været suspenderet, „benaadedes“ han med at tage Capl., gjøre offentlig Bod og bode 300 Dlr., som var en meget stor Sum paa den Tid. Benaadningen grun-

dedes paa, at han var „en gammel, skrøbelig Mand“, der ovenikjøbet den Dag havde lidt af „Svimelse“.

5) Hr. Jhak Abrahamsen, født 1606 i Nykjøbing, Capl. her fra 1635, levede her til 1646. 1639 fik han Hr. Johan Christoffer Bostell til Capl. p. p. (see S. 358 Nr. 6).

6) Hr. Jørgen Knudsen Ellegaard, født 1615, rimeligviis i Rødby, var her fra 1646 til sin Død 1683. Med Anne Hansdatter Mule, uden Tvivl en Datter af Hr. Mule i Stoffemærke havde han 5 Børn, af hvilke Margrethe ægtede Hr. Busch i B. Ulselev; Maren fik i sit andet Giftermaal Kjøbmand Paaſte Jensen i Nysted (see denne By), og Else ægtede Eftermanden. De to Sønner bleve Degne, Knud i Slemminge og Hans i Dølleffelde.

7) Hr. Peder Frandsen Møller, født 1634 i Nysted, var Capl. med Løfte om Succesſion fra 1671, † 1707. Af hans 4 Børn ægtede den ældste Datter, Anne, Eftermanden.

8) Hr. Søren Christensen Perlestikker, en Laalænder af Fødsel, er kommen til Verden 1670; var Capl. her fra 1698 og Præst 1707. † 1725. Af hans 9 Børn, der alle kaldte sig Sørensen, ægtede Datteren, Dorthæa Sophie, Hr. Krag's Søn i Fuglse, som var Præst i Guldager. Sønnen Jørgen blev ref. Capl. i Mariager.

9) Hr. Mourits Høe, født 1681 i Kjøbenhavn. Faderen var Juveleer hos Kong Christian V og Stadscaptain. Efter en Udenlandsreise blev han Hofmester hos en Grev Wedell i Fyen. Blev derefter 1712 Capl. p. p. i Sunseby og 1725 Sognepræst her, hvor han døde 1730. Hans Hustru, Charlotte Kirstine Nielsdatter, var Hr. Friborgs Datter i Sunseby. 1736 ægtede hun Hr. Desingthon paa Feis. Af deres 7 Børn, ægtede Elisabeth Hr. Wandel paa Feis og Charlotte den senere Biskop Studsgaard i Aalborg.

10) Hr. Otto West, født 1691; Faderen var Præst; var her 1730—36, da han blev Sognepræst i Bringstrup og S., hvor han døde 1755. Hans Hustrues Navn var Karen Tillerup.

11) Hr. Frederik Christian Buchholz, født 1707 i Nyborg. Faderen døde som Cancelliraad. 1732 blev han Hofmester i Grev Knuths Huus, hvorfra han 1736 den 10de Decbr. blev kaldet hertil; men havde allerede d. 25de August s. A. faaet Kaldelse til B. Ulslev, hvor han dog først kom 1738. Med sin Hustru, Sophie Elisabeth Süter, havde han 2 Børn.

12) Hr. Kort Jørgen Pedersen Werlos, en Son af Præsten i Taaderup, er født 1707; Student fra Nykjøbing 1729, blev 1737 Capl. i B. Ulslev, kom 18de August 1738 hertil og forflyttedes 1746 til B. Ulslev, hvor han døde 1768. Hans første Ægtefælle, Barbara Thestrup, † 1750, var en Broderdatter til Kamr. Thestrup paa Dllingsøgaard; den anden, Anne Marie, † 1792, var en Søster til Hr. Kochs Kone i Horbelev og Kjøbmand Rasmus Olsens Datter i Sarfkjøbing. Ved dem blev han Fader til ikke mindre end 21 Børn.

13) Hr. Johan With, Broder til den resid. Capl. i Stubbekjøbing, er født 1717 i Kjeldby paa Moen, hvor Faderen var Sognepræst. 1743 blev han Sognepræst til Betersløv og S.; var her fra 1746—57, da han blev Sognepræst i Hunsby, hvorpaa han i 6 Aar havde Bentebrev, men døde alt Aaret efter d. 2den Januar. I Betersløv ægtede han Cathrine Hvas, der skal have været „en vestindisk Capitains Datter fra Kjøbenhavn“.

14) Hr. Jørgen Pougdahl, født 1713, en Son af Hr. Bertel Lauritsen paa Lyø (Navnet Pougdahl havde han nemlig efter sin Moder, Datter af Præsten i Horne i Fyen); fik Bentebrev paa Kaldet 1755 og var her 1757—79. Hans Ægtefælles Navn var Crestence Lucie Classen fra Husum.¹⁾

15) Hr. Richard Visto, født 1743 ved Grenaa, hvor

¹⁾ Naar Hr. Rhobe talter Hr. Pougdahl for dette Sogns Efterretninger, da have disse viist sig at være de upaalideligste af alle i hele Bogen og folgelig ikke megen Tak værd.

Faderen var Godsforvalter; hans Moder havde det løierlige Fornavn Gidsel. Var Huuslærer hos Grev Knuth og fik selvfølgelig dette Kald 1779, † 1789. Paa hans Kones, Elisabeth Christine Boyes, Begravelsesdag 1782, blev deres eneste Son Manasse døbt.

16) Hr. Georg Eichel Ingversen, født 1763 i Dsby i Nordflæsvis, hvor Faderen var Præst og Provst; var her 1789—95, da han døde ugift.

17) Hr. Christen Graae Klingenberg, 1795 til 1847. Ved sit halvhundredaarige Embedsjubilæum 1843 blev han Consistorialraad. I tvende Ægteskaber — hvoraf kun det første var lykkeligt — havde han 21 Børn, af hvilke dog kun 6 overlevede ham. Fra 1842 havde han Hr. Asp til Capl. (see Side 215 og 219).

18) Hr. Carl Ludvig Herbst Gulstad, født 1806, blev 1836 Sognepræst i Henne og L. og kom her 1847. Hans Ægtesælles Navn er Alhed Henriette Schmidt.

Musse Sogn,

Annek til Dølleffjelde, har 156¹⁾ Tdr. Hartk. Landsbyerne: Store og Lille Musse. Næsten skovløst. Kirken, der er liden og uden Taarn, er meget gammel, ja regnes endog for den ældste paa Den, en Vre, den forresten deler med flere. 1853 blev den restaureret. At Sognet, uvist af hvad Grund, maa have haft en vis Betydning i tidligere Dage, kan sluttes deraf, at det har givet Herredet Navn.

Til Sognet horer Herresædet Bramslykke. Dette gamle Sted har en toetages net (?) grundmuret Bygning, der er tægget med glæserede Steen og findes omgiven med Grave. Markerne har Hr. Geheimeraad Raben, som ombyg-

¹⁾ Nu 153 $\frac{1}{4}$ med $\frac{1}{2}$ Td. Skovsk. og 1 $\frac{1}{4}$ Td. Møllest., 17 Gb. og over 300 Indb. (Ved sidste Folketælling havde dette Sogn kun 3 Indb. flere end Hovedsognet.)

gede Stuehuset, fordeelt inddeelt og indgrøftet og avle aarlig 600 Tdr. Korn. Hartkornet er 34 Tdr.¹⁾ Gaardens Vælde føres endog op til 1240.

Af Giere kjendes:

1) Hr. Anders Pedersen, Rigsraad, som er den første Gier jeg finder. Han eiede Gaarden 1439. Hans Fader var Ridder Peder Basse, som levede 1382 og 1400. (R.) Hr. Anders siges at have kunnet drikke 3 Potter Øl i eet Drag og var saa stærk, at han kunde ryste den stærkeste Bøg i Skoven. (?)

2) Hr. Henning v. Haffn, en tapper Krigsmand, eiede Gaarden 1449. (T.)

3) Hr. Claus Neberg var her 1472 og døde 1493.

4) Hr. Erik Mortensen Mormand, var her 1525 (R.), forbedrede vel Gaardens Avl, men var „en riig Puger“.

5) Hr. Mogens Eriksen Mormand, Forriges Førstefødte, var gift med Margrethe Hvitsfeld, en Datter af Hr. Claus Hvitsfeld (see S. 48 Nr. 3). Han havde med sin Datter nogle underlige Omstændigheder. Efter at hun var død og begravet, opstod der pludselig saadanne Rygter, at Kongen den 19de Mai 1580 gav Befaling til at eftersee hendes Liigliste. Den blev aabnet, og man fandt da Intet i den uden Halmviske og Steen; hvor hun var bleven af, fik man aldrig at vide.

Den bortrømte Pige hedte Sophie Mogensdatter, og man forfulgte siden hendes Spor lige til Næskov, hvor hun havde opholdt sig i 2 Nætter i et Herberge, udgivende sig for en Skrædders Hustru fra Kjøbenhavn, ved Navn Margrethe Hansdatter. Af Herbergeren blev hun befordret videre, formodentlig til Taars, men nu forsvandt Sporet aldeles. Der anstilledes vel en Deel Undersøgelser, som endtes med,

¹⁾ Nu 44½. Hvad Hr. Rhode forresten fortæller om Herthasdyrkelsen, har Udg. ikke fundet Noget om i den anførte Kilde, det Nogetste Manuskrift.

at alle Tiltalte friede sig med deres høieste Ged, at de ikke vidste Noget af den hele Historie at sige. Kun imod tvende Personer, Maren Eriksdatter, som var Halvsøster til Hr. Mogens og siden ægtede en Skrædder, og hendes Farbroder Mads Eriksen, synes man at have rettet en bestemt Mistanke, og hvorledes de slap fra det vides ikke; formodentlig var det for deres Bedkommende, at „Sagen blev neddysset“. De vare nemlig tilstede paa Gaarden under hendes foregivne Sygdom og havde overværet Begravelsen tilligemed Gaardens Folk og megen Almue, men ellers ingen Adelige eller Borgere. Da man anstillede Efterforskningerne, holdt man sig aabenbart blot til Faderens Tjenere, der havde gravet Graven, ringet med Klokkerne o. s. v., men forbigik klogelig dem, der havde pleiet hende i hendes foregivne Sygdom, fort sagt, forhørte sig der, hvor ingen Oplysninger fornøstigtviis vare at vente. Præsten var rimeligviis aldeles uskyldig i Bedrageriet, og det Samme maa vistnok siges om hendes Forældre, eftersom de ikke vare paa Den, da Historien foregik. I Almindelighed antager man, at en Kjærlighedshistorie ligger til Grund for det Hele.

6) Hr. Erik Mogensen Normand, Landsdommer, Forriges Søn, var gift med Anne Brok, eneste Barn af Landsdommer Brok i Fyen. Han eiede rimeligviis Gaarden i Fællesskab med sin Broder Claus, der ¹⁵⁸⁶1856 skrev sig til Bramslykke.

7) Barbara Normand, Ovennævntes Datter, var gift med Erik Steensen til Sollestedgaard. Han tilstjødede Gaard og Gods 1647 til Fru Lisbeth Lunge, Hr. Palle Rosenfrands's Enke, hvis Datter, Fru Lisbeth Rosenfrands, var gift med Frands Rangau til Estrvadgaard. Deres Søn, den bekjendte Generallieutenant Johan Rangau, solgte Bramslykke 1677 til Generalmajor J. v. Schack (see Rjerstrup). Hans Søn, Major Otto v. Schack, solgte Gaarden den 11te Juni 1724 til sin Broder, Oberst Niels Rosenfrands v. Schack,

for 16000 Dlr. og endda fulgte ei alene tvende Tiender, men endog 202 Tdr. Bøndergods med i Kjøbet. Ved Sidstnævntes Død 1731 kjøbte Grevinde Raben Gaarden og indlemmede den under Grevskabet Christiansholm, hvortil den siden har hørt.

da han døde 92 Aar gammel, men var i den sidste Tid meget svag paa Sjæl og Legeme.

16) Hr. Ole Christoffer Bjerre, født 1780, en Præsteføn fra Fyen, var resid. Capl. i Thirsted 1813—15 og døde her den 22de Januar 1828. Hans høist agtværdige Hgtesælle, Anne Sophie Holm, lever endnu i Hunseby.

17) Hr. Vilhelm Thaning, født 1790 paa Bemmetofte, hvor Faderen var Godsforvalter; resid. Capl. i Thirsted 1815—18, i B. Ulslev 1818—28 og i Hunseby 1828 til sin Død, den 17de Mai 1848. Var Aaret isorveien bleven Consistorialraad. Med sin Hustru, Mette Cathrine Lyngby, en Urtefræmmers Datter fra Kjøbenhavn, havde han flere Børn, af hvilke en Datter, Elise, er gift med Hr. Pastor Holck i Kjøbenhavn.

18) Hr. Ludvig Jacob Mendel Gude, født 23de April 1820 paa Holsteinborg, hvor Faderen, † 1830, da var Birkedommer; tog Embedsexamen 1844 med Udm. og kaldtes allerede 1848 af den afdøde Grev Knuth til dette store Embede. Hans Hustru, Marie Henriette Amalie Meinig, Datter af Justitsraad og Birkedommer M. i Sjælland, har velsignet ham med 6 Børn. Hr. Gude er en meget begavet Taler.

Vester Ulslev Sogn

har henimod 700 Indb. og 326 Edr. Hartk.¹⁾ Fra Fuglse Herred stilles det ved en Bæk med et stort Mosedrag, som rimeligviis i fordums Dage har staaet i Forbindelse med Roggebolle Sø, og da denne og Maribo Sø endnu ere forbundne med et Vandløb, har Laaland uden al Tvivl saaledes været deelt i tvende næsten ligestore Dele. Landsbyer, foruden selve Vester Ulslev, ere: Ullebolle, Sandager, Hander-

¹⁾ Nu over 900 Indb., 2967 Ed. Hartk. og 1 Ed. Mst. 63 Ed.

mølle og Sløse. Skov er her kun lidet af, derimod hører en lille Holm, ved Navn Kalveholmen, til Sognet. Kirken har et anseeligt Ydre, et svært Taarn med Spir, velformede Hvalvinger og spidsbuede Binduer. Altertavlen er anseelig og smuk, det Indre af Kirken smukt og venligt. En Kilde i Nærheden giver rigeligt, noget jernholdigt Vand.

Den 29de Marts 1599 gav Jomfru Margrethe Ovesdatter en Gaards Jord med Tilligende til Præsteembedet. (R.) 1820 gav Dr. Sandø og Frue 200 Dlr. til de Fattiges Bedste i dette Pastorat.

Af catholske Præster nævnes en Hr. Anders Pedersen, der mere var Jæger end Boglærd og tilsidst skal være bleven borte i en Skov eller Mose.

Lutherske Præster.

1) Hr. Morten Knudsen, fra omtr. 1532 (hvis han forresten har været her). Han besad „Heste-Lærdom“ og havde først været Pottemager, derefter Soldat. Løb siden til Tydssland og læste. Blev saa endelig Præst paa dette Sted; thi man tog dengang, hvem man kunde faae. Skal have været en ivrig Mand i sit Embede og en varm Tilhænger af Christian III.

2) Hr. Jacob Mortensen Barund¹⁾, var her endnu 1583 og 84. Var maaskee Formandens Søn.

3) Hr. Morten Knudsen, var her 1608 og gav 1616 en Altertavle til Kirken, samtidig med at 4 Sognemænd gaveden største Klokke.

4) Hr. Peder Jensen, var her 1635, † 1640.

5) Hr. Jacob Nielsen Winther, fra 1640 til sin Død 1671. (See Rectorerne i Stubbekjøbing.)

6) Hr. Frederik Pedersen, Søn af næstforrige Hr. Peder, er født heri Præstegaarden 1628; var Hører i Nykjo-

¹⁾ Maaskee to Personer, Jacob Mortensen og Jacob Barund.

bing 1658—67, da han blev Medtjener hos ovennævnte sin Stedfader. † 1679.

7) Hr. Søren Pedersen Busch, 1679—93 (see S. 228 Nr. 12). Skal tidligere have været Felt- eller Skibspræst og skal i denne Tjeneste have faaet en Kugle, som bortrev en Deel af Foden. Commandeur Henrik Span skal i den Anledning have tilskrevet ham Følgende:

„Min kjære Hr. Søren Busch
 Herefter bedre huff
 Og dette altid lær
 Nysgjerrig aldrig vær!“

8) Hr. Christen Baudelin, født 1657 i Slemminge Præstegaard; var her fra 1693 til sin Død 1738. Aaret før sin Død fik han Hr. Werløse til sin Medhjælper.

9) Hr. Frederik Christian Buchholz, 1738—46 (see Dolleffjelde).

10) Hr. Cort Jørgen Werløse, 1746—1768 (see Dolleffjelde).

11) Dr. Jens Sandøe, f. 1743 i Holbæk, hvor Faderen var Kjøbmand. Blev 1774 Magister og Præst i Thoreby; entlediget 1805, † 1817. Concurrerede med Hr. Benzon i Bestenskov om Prisen for et Digt. Hans Hustru, Karen Schæffer, var Søster til Prof. Skovs Kone i Nysted.

12) Hr. Christen Friis Højer, født 1727 i Fovlum, hvor Faderen dengang var Provst og Sognepræst; var Huuslærer i Nysted, indtil han 1766 blev resid. Capl. i Thoreby. 1774 blev han Sognepræst her og døde 1783. 1761 ægtede han Johanne Marie Wolff.

13) Mag. Peder Bering Gjørup, født 1730 i Gunderup, hvor Faderen var Præst; fik den lykkelige Huuslærerpost hos Grev Knuth og blev da ogsaa 1758 resid. Capl. i Døstøfte, blev 10 Aar efter Magister og 1783 Sognepræst her, hvor han var til sin Død 1792. Var først gift

med Sophie Gram, † 1767. Aaret efter ægtede han Elisabeth Nestius.

14) Hr. Hans Grønlund, født 1745 paa Hindsholm, hvor Faderen eiede en Bondegaard. Var først Degn i Haarslev i Fyen, 1783 resid. Capl. og Degn i Østøfte, 1792 Sognepræst her, hvor han døde 1813. Hans Hustrues Navn var Sophie Amalie Areboe.

15) Hr. Dve Julius Scheby, 1815—18 (see S. 215 Nr. 16).

16) Hr. Wilhelm Thaning, 1818—28 (see Hunseby).

17) Hr. Ludvig Ferdinand Luplau, født 1800 i Kolding, hvor Faderen († 1819) dengang var Capl. p. p. 1826 blev han Kantor paa Ballø, var Sognepræst her 1828—31, da han kom til Dalby og L., hvor han døde 1837. Hans Hustrues Navn var Marie Louise Bernburg.

18) Hr. Johan Henrik Rosenkilde, hvis Fader var Lærer ved Baisenhuset, er født 1802, blev resid. Capl. i Thisted og S. den 16de Novbr. 1831, men tiltraadte ikke Embedet, thi han kom her alt den 14de Marts 1832. 1846 blev han Sognepræst i Ørsted og D. Hans Hustru var Henriette Bøge fra Lybek.

19) Hr. Ditlev Gottlieb Monrad, 1846—48 (see Bispeæffen). Har senere en kort Tid af 1859 været Cultusminister og har den 24de Februar 1860 overtaget denne Embedsstilling paany, efter med megen Møie at have faaet et nyt Ministerium dannet.

20) Hr. Andreas Frederik Guldbrandsen, f. 1818, var her blot fra 8de Mai 1848 til sin Død, som indtraf den 9de Juli 1849. Hans Hustru var Grasmine Nothe. Havde Hr. Jeremias Woldike (see II. S. 92 Nr. 20) til Hjelpepræst. ¹⁾

¹⁾ I Professor Nielsens Gravarelse ved Rigsdagen har Hr. Woldike bestyret hans Embede. (See Lorkildstrup.)

21) Hr. Andreas Christian Pontoppidan, født 1812 i Næhr, hvor Faderen, som døde 4 Aar efter, var Præst. Var i 3 Aar Lærer ved Anstalten paa Tuborg. Var Præst og senere Provst paa Færøerne fra 1840, indtil han blev kaldet hertil. Gift med en Datter af Justitsraad Thorbrøgger i Aalborg, ved Navn Ida Cathrine Alwilde.

21) Hr. Andreas Christian Pontoppidan, født 1812 i Røhr, hvor Faderen, som døde 4 Aar efter, var Præst. Var i 3 Aar Lærer ved Anstalten paa Tuborg. Var Præst og senere Provst paa Færøerne fra 1840, indtil han blev kaldet hertil. Gift med en Datter af Justitsraad Thorbrøgger i Aalborg, ved Navn Ida Cathrine Alvilde.

Oster Ulslev Sogn

staaer for 184¹⁾ 1 Edr. Hartk. og har 400 Indb. Af Skovparterne mærkes „Kildestoven“. Kirken, som ligger i den tætbebyggede By, regnes blandt de ældste paa Den. Den er uden Hvalvinger, men hører alligevel siden Restaurationen 1853 til en af de smukkeste Landsbykirker i Stiftet. Prædikestolen har smukt Træsfræserarbejde. Smuk Altertavle af Wegener. Midt paa Kirketaget findes et lidet Taarn med Træspir, rimeligviis opsat 1694. I Taarnet er 2 Klokker og et godt Seierværk. Her i Sognet findes den saakaldte „Dødemose“, hvor en Afdeling svenske Tropper skal være tilintetgjort. (Sfr. Freilev.) Umiddelbart til denne Mose støder en Høi med en bundløs Top, der endnu aldrig skal være be-
traadt af en menneskelig Fod. Tæt ved Stranden — tidligere vistnok i den — ligger paa Saltningen den største Steen paa Den, saa stor, at efter Sigende skal en forspændt Høstvogn med Lethed kunne vende paa den. Den midterste Deel af samme Steen bærer Spor af, at den engang er bleven ramt af en Lynstraale.

Sognepræster.

1) Mag. Jørgen Pedersen, fik Præsents paa denne Kirke 1536. Af et Stykke af et opbevaret Kongebrev sees, at Rostokkerne, i den daværende Ufredstid, efter hans For-

¹⁾ Nu 190 $\frac{1}{2}$ Edr. Hartk., 2 Edr. Skovst., $\frac{3}{4}$ Edr. Mst., over 600 Indb. og 27 Gb.

mands Død havde indsat „en uduelig, ulærd, vanvittig og uskikkelig Person“, hvem Sognefolket vilde af med, hvilket ogsaa skete. (IB.)

2) Hr. Anders, skal have været af adelig Slægt og ugift. † 1570.

3) Hr. Peder Christensen, en Jyde, kaldtes Mussepræsten og var her 1583 og 84.

4) Hr. Anders Poulsen Rhode, var her 1608 og døde 1619.

5) Hr. Oluf Nielsen Glob (see S. 380 Nr. 5).

6) Hr. Albert Andersen Bredal, født 1610 i Rudkjøbing, kom hertil fra Nykjøbing, hvor han var Hører; var Broder til Mag. Peder i Kjettinge. Han resignerede 1645 og døde i samme Aar.

7) Hr. Peder Rasmussen Rud, 1645—73. Om denne „gudfrygtige“ Mand see S. 382 d.

8) Mag. Zacharias Danchel, en Søn af Hr. Danchel i Kjøbeløv; fik 1669 Kaldsbrev som Medtjener og Efterfølger, blev 1702 Provst og døde 1715. Med sin Formands Datter, Margrethe, † 1693, havde han 4 Sønner og 7 Døttre, af hvilke en Søn blev Præst i Slemminge.

9) Hr. Peder Danchel, født 1687, Formandens Søn, fik Kaldet efter Faderens Død; men var her blot 1 Aar, da han døde. En Gave af 100 Slettedaler til D. Ulslev Fatige og halvt saamange til dem i Godsted, skyldes ham.

10) Hr. Peder Christensen Rud, født 1687 i Dds-herred, hvor Faderen da boede som Tolder, siden død som saadan i Rødby; en Sønnesøn af Nr. 7, var her fra 1716 til sin Død 1752. Hans Hustru, Eleonore Sophie West, var Søster til Hr. Otto i Døllefeldt.¹⁾

¹⁾ Hvad her anføres om denne og den følgende Præst, skyldes for største Delen Hr. Pastor Barfod.

11) Hr. Christen Rud, Formandens Søn, født 1718, var sin Faders Medhjælper fra 1750 og døde 1785. Fra 1645 til 1785 have altsaa D. Ulslev Præster været i Familie med hinanden.

12) Hr. Frederik Wichmand, 1785—91 (see Fuglse).

13) Hr. Jacob Sidenius, 1791—1820, født d. 4de Febr. 1761, Student fra Nykjøbing Skole 1776; var først Capl. p. p. i Aarhus i 2 Aar, før han blev kaldet hertil, blev Provst 1803 og Aaret efter Stiftsprovst. Med sin Hustru, Nikoline Beck, havde han 5 Børn, af hvilke den ældste Søn blev hans Eftermand; den anden, Niels, (see S. 279 e).

14) Hr. Isak Sidenius, født 1793, Student fra Nykjøbing 1814; var her 1820—35, da han kom til Børslev, hvorfra han forflyttedes til Gudbjerg, † 1852. Gift med en Datter af Biskop Rasmus Møller, ved Navn Cathrine Elisabeth. 10 Børn.

15) Hr. Christian Georg Dahlerup, født 1807 i Hillerød, hvor Faderen var Postmester m. m. († 1838). Var Huuslærer paa Durebygaard, indtil han som 4 Aars Candidat blev Sognepræst her, d. 6te Mai 1835. Efterat han saagodtsom havde ombygget den gamle Præstegaard, afbrændte den om Aftenen den 9de Marts 1847 i et forrygende Veir, hvorved Præsten leed et meget betydeligt Tab, eftersom Gaarden kun var lavt assureret og endog en Deel Penge, som han fort isorveien havde faaet for sin Tiende, gik i Løbet med. Præstegaarden blev derefter flyttet ud paa Marken. Med Christiane Thomsine Kraglund, Datter af Forpagteren paa Durebygaard, har Hr. Dahlerup 3 Sønner og 4 Døttre.

11) Hr. Christen Rud, Formandens Søn, født 1718, var sin Faders Medhjælper fra 1750 og døde 1785. Fra 1645 til 1785 have altsaa D. Ulslev Præster været i Familie med hinanden.

12) Hr. Frederik Wichmand, 1785—91 (see Fuglse).

13) Hr. Jacob Sidenius, 1791—1820, født d. 4de Febr. 1761, Student fra Nykjøbing Skole 1776; var først Capl. p. p. i Aarhus i 2 Aar, før han blev kaldet hertil, blev Provst 1803 og Aaret efter Stiftsprovst. Med sin Hustru, Nikoline Beck, havde han 5 Børn, af hvilke den ældste Søn blev hans Eftermand; den anden, Niels, (see S. 279 e).

14) Hr. Isak Sidenius, født 1793, Student fra Nykjøbing 1814; var her 1820—35, da han kom til Varslev, hvorfra han forflyttedes til Gudbjerg, † 1852. Gift med en Datter af Biskop Rasmus Møller, ved Navn Cathrine Elisabeth. 10 Børn.

15) Hr. Christian Georg Dahlerup, født 1807 i Hillerød, hvor Faderen var Postmester m. m. († 1838). Var Huuslærer paa Durebygaard, indtil han som 4 Aars Candidat blev Sognepræst her, d. 6te Mai 1835. Efterat han saagodtsom havde ombygget den gamle Præstegaard, afbrændte den om Astenen den 9de Marts 1847 i et forrygende Veir, hvorved Præsten leed et meget betydeligt Tab, eftersom Gaarden kun var lavt assureret og endog en Deel Penge, som han fort iforveien havde faaet for sin Tiende, gik i Løbet med. Præstegaarden blev derefter flyttet ud paa Marken. Med Christiane Thomsine Kraglund, Datter af Forpagteren paa Durebygaard, har Hr. Dahlerup 3 Sønner og 4 Døttre.

Godsted Sogn,

Annex til D. Ulslev, har 162 Edr. Harik. og 220 Indb.¹⁾. Foruden Landsbyen Godsted maa ogsaa erindres Landsbyen

¹⁾ Nu 143½ Ed. Harik., 2¼ Ed. Skovst., 15 Gd. og ca. 300 Indb.

Karleby. Den østlige Side er begrændset af Eng- og Mose- drag, hvis dybeste Punct bliver til den lille Gaassø. Den nordlige Deel, som indesluttet af Maribo og Heirede Sø, er skovrig. Bestgrændsen dannes deels af Skov og deels af Roggebølle Sø¹⁾, der er rig paa Ferskvandsfisk.

Kirken, smukt restaureret 1850, er kun lille og uden Taarn. I Kirkegulvet ligger en Viigsteen fra 1380. Kalk og Dist ere givne 1593 af Frederik Hobe.

Udi Sognet ligger Herregaarden Ulrichsdal i en besynderlig lystig Egn, der har 65 Tdr. Hartk.²⁾ og 2 $\frac{1}{2}$ Td. Skovst. I dens Marker maa aarlig kunne udsaaes 160 Tdr. Korn. Et godt Hollænderi, fornustigt anlagt, skal her aarlig kunne indbringe — 140 Dlr. Stedet har ikke anseelige Bygninger; men Kjendere spore dog strax Gehr. Lüchow's italienske Bygnings Smag. En smuk Have er anlagt. Gaarden, hvis ældre Navn var Hindsholm, har vistnok ogsaa i sin Tid ligget paa en Holm, eftersom Gaassø, der endnu er forbunden ved Heirede Sø, synes at have været forenet med Roggebølle Sø. Den er en gammel Gaard, som sidenhen kaldtes Bispensø, fordi Odense Biskopper eiede den og derfor laae her ofte og „lod sig opvarte“. Da den senere kom til Kongen, bortforlehnede han den til Hr. Anders Gjøe, som 1560 tog Karleby fra D. Ulsløv Sogn og lagde til Godsted. Siden har Amtmand Hobe været forlehnet med Stedet og efter ham Hr. Eiler Kruckov 1609. Efter Gnevoldsmagtens Indførelse var den nogen Tid bortforpagtet, indtil Stiftamtmand v. Lüchow 1690 fik Gaarden i Bytte for Søllestedgaard, gav den sit nuværende Navn og meget forbedrede saavel dens Bygninger som dens Have.

De følgende Eiere vare: Generalmajor G. F. v. Lüchow og hans Svigersøn, Kammerherre v. Krogh. I Slutningen

¹⁾ Ogsaa kaldet Roibølle Sø. (Sfr. S. 310.)

²⁾ Nu blot 48 Tdr.

af forrige Aarh. kom Eiendommen til Wichfelderne, som indlemmede den i Stamhuset Engestofte. Hovedbygningen har 2 Etager med Frontespice.

Dette lille Sogn er mærkeligt ved sine mange Oldtidslevninger, der alt ere omtalte i Kammerherre Wichfelds „Bemærkninger“ (hvortil henvises).

Geognostiske og antiquariske Bemærkninger angaaende Laalands
Central-Bassin og sammes nærmeste Omegn, nedskrevne som
forklarende Text til 8 topographiske Kort, indsendte 1854 til
Museet for de nordiske Oldsager.

(Af Forfatteren, høi velb. Hr. Kammerherre Wichfeld til Engestofte, velvillig
overladt Udg. til Afbenyttelse.)

Laaland gjennemskjæres i Retning fra N. V. til S. O.
af et stærkt leret Strøg, der i begge Ender, men isærdeleshed
i den nordvestlige gaaer over i lettere Jorder, og som, meest
i Yderpunkterne, hæver sig over det øvrige flade Land. Dette
Strøg gaaer over Birket, Besterborg, N. for Stoffemarke, Ds-
stofte, baade N. og S. om Marieboe¹⁾ og Røibølle Søer, Slem-
minge, Musse, Bregninge, Herridslev og Rysted, og kan i
geognostisk Henseende betragtes som hele Dens Kjerne. Midt
i dette, strygende i samme Retning og indtagende en tilsva-
rende langagtig Form, findes et Bassin af forholdsmæssig
betydelig Udstrækning, der fra Grimstrup strækker sig ned til
Store Musse og Bregninge. Dets Længde er paa det nær-
meste 2 Mil; men Bredden er meget forskjellig, stundom stærkt
indkneben, f. E. fra Gaassøe mod V. indtil det Punkt, hvor
det ved Lysbroe udvider sig som Heirede²⁾ Sø, ofte derimod
meer eller mindre udvidet; sin største Brede har det fra Enges-
stofte Gaard over til Søholts Marker, omtrent 5000 Alen.

Det bestaaer af en Række Bækfener adskilte ved Flad-
ninger af større eller mindre Udstrækning, de østligere ere
efterhaanden hævede, saa at deres Bund nu ligger tør, og

¹⁾ Den mindre almindelige Skrivemaade Marieboe er valgt for at minde
Læserne om, at den nyoprettede Bye gaves Navn efter Dfr. Maria.

²⁾ Dgsaa kaldet Røge- eller Røgebølle Søe.

brugbar til Græsning og Tørveffjær, medens de vestligere endnu ere fyldte med Vand. Niveauet af den østlige tørre Strækning er omtrent det samme som Vandfladens i de vestlige, nemlig mellem 30 og 40 Fod over Havet. Characteren af samtlige Bækkener viser sig imidlertid overalt at være den samme, nemlig en i det Hele flad Bund, fra hvilken en Mængde større og mindre Holme hæve sig. Bunden i de udtørrede Dele viser sig at være mager Engbund, bevoxet med Græsser, Halvgræsser, Mosser, stundom med Lyng; den afgiver maadeligt Tørveffjær, hvis Masse bestaaer af omdannet Ferskvands- og Mojevegetation. Af de vandholdende Dele er Gaassøe — den østligste — nu næsten ganske tilgroet, medens man endnu for 25—30 Aar siden kunde arbejde sig frem deri i en fladbundet Jolle. Heirede Søe er den dybeste, 20 til 30 Fod paa flere Steder; Vandets klare, mørkebrune Farve tyder paa Tørvebund. Marieboe Sønde og Nørre Søe, saavel som den sydligere liggende Røibølle eller Al-Søe — der vel er lidt adskilt fra de andre, men dog hører til samme System —, have i Almindelighed 6 à 9 Fod over Mudderet, som bedækker den største Deel af deres Bund; en stedse tiltagende Vegetation af Rør, Siv og Vandplanter tyder paa, at Bunden meer og meer hæver sig.

Som ovenmeldt, fremdukker, saavel i de udtørrede som i de vandholdende Dele, mange Holme, der — ligesom den øvrige Omegn — i det Hele bestaae af meer eller mindre sandholdende Leer. De, der findes over Vandfladen, ere eller have været bedækkede med Granit-Rullestene og sønderbrudte Flintstumper; de, der nærme sig til, eller ligge i Vandskorpen, ere det fuldstændigt endnu. Hine frembyde ogsaa interessante Gjenstande for Botanikeren, f. Ex. *dentaria bulbifera* og *littorella lacustris* paa Borgøe, samt en meget frodig Birkevegetation paa Skjelsnæs.

Characteristisk for Vandet i Marieboe Søe er dets stærke Kalkholdighed.

Det hele, Bassinet omgivende, Terrain hæver sig saa godt som umiddelbart fra Vandfladen, eller den samme nærmest tilgrændsende flade Kyststrækning, til en Høide af 15 til 25 Fod derover; nogle Steder sakraaner denne Høide jævnt eller afrundet ned, men da den ogsaa ofte, f. Ex. i Skovene, paa begge Sider af Engestoftegaard, og paa mange andre Steder viser en næsten lodret Skrænt paa 5—15 Fod ned mod Vandet, saa maa hiin Jævnhed vel for en Deel tilskrives Plovens jævnnende Magt. Høiest er Terrainet mod den østlige Ende af hele Bassinet, hvor man i en lille Afstand derfra, omtrent ved Bregninge, træffer Vandstjeldet mod den østligere liggende Egn, lavest mod den vestlige, hvor det gennem Hunsaaen har sit Udlob til Stranden.

Vilde man gruble over den Maade, hvorpaa Landet er dannet, da vilde man finde, at vægtige Grunde tale for, at de Leermasser, der danne hele det Høidedrag, hvorom her er Tale, i en tidligere Periode ved voldsomme, underjordiske Kræfter ere hævede op af Dybet i halv dyndet Tilstand og saaledes væltede ud over Flaekningen. Vandet har da siden udfyldt det ved denne Begivenhed fremkomne Dyb. Mærkelig er paa alt Fald den Parallelisme, der finder Sted mellem Strøgningsslinierne af dette Partie, af den østligen liggende lave Strækning, der gaaer ind fra Guldborg Sund mellem Fuglsang og Prierskov, strækker sig N. V. forbi Hardenberg og udmunder i N. V. forbi Saxkjøbing og Durebygaard, samt mellem Guldborg Sund og fremdeles Sundet mellem Falster og Sjælland.

Hvad Navnene paa de forskjellige Bassiner angaaer, da have de intet særdeles Betegnende eller Giendommeligt; de udtørrede Partier benævnes som vedkommende Byes Tørmose; i Gaassøe have Bildgjæssene til den seneste Tid ynglet; Heirede Søe benævnes efter det tilstødende Torp, som dog muligt har Navn efter de i den omliggende Skov byggede Heirer; Marieboe Søe udleder ikke sit Navn fra Oldtiden; ældre

er Navnet Grimstrup Søe, som tidligere gaves og endnu tildeels gives Marieboe Nørre=Søe; den S. for de andre beliggende Søe benævnes Nørbølle eller Sorup Søe, efter to tilstødende Torper — hiint nedlagt; ældst turde Navnet Allsø være, som stundom tillægges hele Søen eller snarere en Deel deraf, og som ogsaa bæres af et vedliggende Torp.

Vi ville nu vandre hele Strækningen rundt, og da finde, hvorledes baade Randen og Holmene bære mangfoldige Spor, saavel af endnu eksisterende Dyrearter, der dog ikke findes mere her tillands (at Levninger af undergaaede Dyrearter, nærmest henhørende til Kridtperioden, f. Ex. Echinites og Belemmiter m. fl., hyppigt findes, nævnes her i Forbigaaende), som og af Menneskeslægter, der have levet under alle de forskjellige Culturtrin, der vides at have fundet Sted i vort Norden. Vi ville derved ogsaa komme til at anstille Betragtninger over de Forandringer, der maae antages at være foregaaede med Egnen, navnlig i Forholdet mellem Land og Vand, i den Tid den har været bebygget.

Musse.

S. og S. B. for den ældgamle Store=Musse Kirke findes paa Skraeningen ned mod Tørvemosen nogle halvforstyrrede Høie; fra en af disse leverede man mig nogle af de almindelige Flintfager.

Slemminge Sogn.

I Slemminge Sogn findes, især paa Skrånten ned mod Heirede Søe, en Deel Høie, meest fra Steenalderen; men de nærme sig hurtigt deres Undergang. „Hullerne skal fyldes og hver Plet ploies“, sagde en gammel Mand, der viste mig om, og Steenhuggerens Hammer har alt været i Laug med de fleste store Stene. De fleste ere fra Steenalderen; fire sammenliggende, „Jordhøie“ kaldte Bonden dem, synes at være fra Bronzealderen. Flere af dem have Navn, for hvis

Ugthed dog ikke kan indestaaes, saasom Rævehøi og Vigmandshøi. En er anseelig, med en meget stor Steen ved hver af Enderne; men den ene af disse laa alt flakt ved mit Komme. Høien benævnes Riviuhjelshøi. En anden kaldes Kirkehøi, og om den fortælles, at en Rytter kom forbi om Natten og saae Høien staae paa Ildstøtter, medens Troldene dandsede indensfor; de bød ham et Solbæger med Drikke; han jog bort dermed, Troldene forfulgte ham; men han naaede lykkelig Slemminge Kirkegaard, hvor han fastede Bægeret ind, der saaledes var reddet og for Fremtiden tjente som Kirkes Kalk. Denne har jeg beseet; men den bærer ikke Præg af høi Ælde. Sagnet, der kommer saa tidt igjen, minder vistnok om Koffelser og Kampe mellem Hedenskab og Christendom i dennes første Tider.

Mod Vest skjærer en lang, smal, nu udtørret Biig sig dybt ind mellem Slemminge og Engestofte Sogne, der vil blive omtalt under dette.

Engestofte Sogn.

I dette Sogn findes i Bøgestoven trende Høie fra Broncealderen; den nærmest ved Sømøde er nylig bleven gennemgravet; paa forskjellige Steder, men uden tilsyneladende Plan eller Orden, fandtes forbrændte Steen, Fragmenter af Urner, stærkt angrebne Broncesager, som Knive, Pincetter, Naale eller Syle, et Fragment af en Beennaal, to Broncenaale med rundt Hoved, hvorunder flere indridsede Kredse, endelig et Fragment af en glatsleben, firsidet Flintkile, omtrent 3" langt, $\frac{3}{4}$ " i Firkant, som, endstjøndt af lysgraa Flint, snarere synes at have tjent til Slibe- eller Probeersteen end til Baaben.

Den under Slemminge Sogn omtalte, forhenværende Biig af Heirede Sø strakte sig heelt op til Engestofte, saa at altjaa det Terrain, der nu optages af en Deel af Engestofte

Gaards Marker, af Skovgaardene og Fredskoven, den Tid har været et Næs imellem denne Bugt og Marieboe Søe.

Bed Somode, en Flaening, hvor „Søerne mødes“, fandtes for nogle Aar siden paa Sandet et i Forfatterens Børge værende smukt tvehaands Sværd, Klingen 39“, Hæftet 14“ lang — dette blottet for sin Beklædning — den lidt frumboiede Pæreerstang 6“; foroven en stor Knap.

En liden Forhøining paa Engestofte Mark nær Skranten af Søen forekommer mig, at skulle have baaret Navnet St. Jørgens Høi.

Borgøe fortjener særlig Opmærksomhed.

Ligesom Benævnelsen tyder paa, at den har baaret en Borg, hvoraf ogsaa findes mangfoldige, umiskjendelige Spor, saaledes er denne Sag ogsaa i alle Omboendes Munde. Borgen har ligget paa Dens vestre Ende, der af Almuen kaldes Slotspladsen; dens Beboer kaldes Kong Næv. Denne Deel af Den — hvilken sidste er ca. 12 Tdr. Land stor — bestaaer af et Plateau, der hæver sig steilt 15 à 20 Fod op af Vandet, og som ved 3 tydeligere og et Par svagere parallelle Volde og Grave, der gaae tværs over Den, dækkedes mod Angreb fra dennes østre, mindre høie Deel. Det nævnte Plateau er over 150 Fod i \square ; dets midterste Deel, omtrent 60 Fod i N. og S. og 50 Fod i V. og Ø., er sænket noget; det har udgjort Borggaarden, uden om hvilken Bygningerne have staaet. Jordsmonnet heroppe er bedækket af Muursteen, hvoraf nogle endnu synes at ligge paa deres oprindelige Sted. Paa Pladsens S. Hjørne fandtes ved Gravning Stumper af Qværnstene, saa Møllehuset maaskee har staaet der. Nedenfor Skranten, paa Dens N. Hjørne, fandtes Levninger af en Skibsbroe, af hvilken ligger Tommer 1 à 2 Fod i Jorden; paa begge Sider af samme, langs henad Søkannten, fandtes endnu for en Snees Aar siden Egestapper staaende op af Vandet, som havde været Pæle af Bolværket. Tilsvarende Levninger af Bro og Bolværk fandtes til samme Tid lige-

overfor paa Rævbhale Grund, hvor lange og stærke Bæle ere optrukne af Bunden. For at have Alt samlet, skal jeg bemærke, at der ovre paa Marken lidt ovenfor sidstnævnte Punkt sees en kjendelig rød Plet paa Ugeren, som har sin Farve af Muursteen, og fra hvilken Bønderne ogsaa have optaget saadanne. Sagnet melder, at paa dette Sted skal den til Borgen paa Den hørende Avlsgaard have staaet. Dog af begge ere kun Rudera tilbage; men disse ere høist kjendelige, idet Dens hele nordre Kyst nedensfor Slotspladsen til langt ud i Vandet er bedækket af Muurbrokker, som maaskee deels ere nedstyrtede ved Borgens Udelæggelse, og deels levnede, idet man baade til Søes og paa Isen har sørt Levninger fra Borgen over til det faste Land, for der at anvende dem ved andre Bygninger.

Eftergravninger ere anstillede; ved disse har jeg paa Slotspladsen kun fundet ubetydelige Levninger af gammelt Jern og Huusgeraad af Træ eller Been og Malm, samt som ovenmeldt, Stumper af Dværnstene. Ved Gravning ind i Siden af Skrænten, der mod V. gaaer ned imod den første Grav, fandtes kun løse Haandsteen, som maaskee have udfyldt Muren; i Gravene Muurbrokker til en Dybde af ca. 3 Fod; derunder fast Bund. (Ved Lindøe, en Holm nær Borgøe, er i 1858 funden et Jernsværd; Knappen, en rund Skive, 1" tyk, 2" i Gjennemsnit, Grebet 4" langt, Pæreerlangen 8" lang, Klingen ca. 32" lang; bevares hos Eieren af Søholt.)

Men foruden denne Periodes Levninger findes, især langs den nordre Kyst, en uendelig Mængde Flintflækker, som bl. A. ogsaa kom til Syne, da Grønsværet for et Par Aar siden blev taget bort ved Anlægget af en ny Spadsere-Bei; tillige er der funden et Par Flintstykker, af hvilke Flækker ere afhugne, men som ikke ere blevne færdige; paa den S. D. Bynt har jeg ogsaa fundet en stor Flintøxe.

Besten for Engestofte Sogn ligger Hunseby Sogn, som dog i det Hele mindre vedkommer det Terrain, der er Gjenstand for nærværende Uundersøgelse. Kun skal jeg bemærke, at

der lige udenfor den vestlige Spidse af Engestofte Sogn findes to ubetydelige Forhøininger paa Marken, som jeg dog har undersøgt; paa Bunden af samme fandtes nogle løse Kampestone, saa de dog maaskee ere Grave fra Broncealderen. Desuden ligger tæt herved lige ved Enden af en smal, nu til Eng forvandlet, Biig af Marieboe Søe, der skjærer sig ind mellem Engestofte og Nævsdale, en anseelig, men forstyrret Høi fra Steenalderen. Denne er nylig nærmere undersøgt og deri funden et ret anseeligt Gravkammer, som dog ogsaa synes at have været benyttet i Broncealderen; thi det var fuldpakket af Jord, hvori baade fandtes et Par Flintøyer og en mindre Spiralring af Bronze. Den kaldes Troldestuen, hvilket Navn endnu bæres af de tæt ved liggende „Troldestuhuse“, og endnu skal den stundom Juleaften sees staaende paa gloende Støtter, medens Troldeene dandse indensfor.

Jeg skal i den Anledning tillade mig følgende Bemærkninger. Naar vi see de kjæmpestore Stene, der mangen Gang danne disse Høie, og især deres, i Forhold til simple Menneskekræfter, næsten uhyre Overliggere; naar vi see den Omhu, hvormed Mellemrummene mellem hine ere udsatte med Sandsteensfliser, og en vis Hyggelighed saaledes tilveiebragt i Jordens Skjød, da falder det lidt vanskeligt at fatte, at en saadan Bo kunde tilveiebringes i den korte Tid, der laae mellem en Mands Død og hans Begravelse. Naar vi endvidere træde ind i Graven og finde Heltens Knogler sammenfaldne i en Hob, der viser, at Liget har været hensat i en siddende Stilling, omgivet af sine Baaben — disse, ligeindtil Flintflækkerne, af det fuldendteste Arbeide —, af sit Huusgeraad og Smykker, ja endog af Spisevarer — hvoraf Spor endnu stundom findes —, og man derhos mindes, at hine Slægters Forestilling om Livet efter Døden var den, at dette var et Skinliv, en skyggeagtig Fortsættelse af det tidligere, da ledes man til den Formening, at ligesom de Efterlevende vilde, at den Afdøde skulde beholde

sine Vaaben, sine Smykker, sine Redskaber, saaledes vilde de ogsaa, at han skulde beholde sin hyggelige Bolig, som lydige Undergivne, Trælle og Fanger med Slæb og Møie havde opført under hans bydende Blik. Og ad denne Vej ledes man da til den Formodning, at idetmindste mange af disse Høie oprindelig have tjent til Bolig for de Levende; først naar en udmærket Helt gik bort, da omstiftedes hans Bopæl til hans Grav, da hensattes den Døde paa Hæderspladsen, da droge de Efterlevende sig tilbage ud af den snevre Grav, som lukkedes med den flade Steen, som aldrig skulde borttages. Antage vi dette, da have vi ogsaa en Forklaring paa det tidt gjenkommende Sagn om Høien paa Jldstøtterne Juleaften og de indenfor dandsende Trolde. Saaledes saae nemlig virkelig det fremmede nysankomne Folkefærd Oldtidens Helt feire sin Juul med Lyslighed og Blus, hvorom Troldene — Thors Folk — svingede sig i munter Dands. Med Sagn herom og om de lokkende, men giftige Bøgere, de bøde den Forbifarende, kunde da gjerne sildigere Tiders christne Præster skræmme og advare de Nysomvendte, som lovedes Frelse i Kirkens skjærmende Favn.

Marieboe Landsogn.

Bed at følge Soen kommer man fra Engestofte ind i Marieboe Landsogn, hvor man da først støder paa Bondebyen Nævs-hale, som skal bære Navn efter Kong Næv paa Borgøe og paa hvis Rykt findes de under Borgøe omtalte Levninger af Broe og Uvlsgaard. Et nu ryddet Krat bar Navn af Ofernboe; hvis dette var en Forvanskning af Ekorreboe, da bar det Minde om Egernet, som nu ikke længere findes i Laaland.

Marieboe med sin Kirke og Klosterlevninger vedkommer ikke directe nærværende Undersøgelser.

Vest for samme, ved Marieboe Nørre Søe eller Grimstrup Søe — der ved et Naløb af nogle faa 100 Alen er forenet med Marieboe Søndre Søe, og hvis Bænde gennem Hunsaaen løbe i Stranden ved Bandholm —, i Lysemoje Skov, findes de,

ligeoverfor Grimstrup Bye liggende interessante Levninger af Grimstrup (?) Slot. Hele Lysemoße Skov bestaaer af nogle Holme, omgivne af Søen og en syd Eng, som tidligere udgjorde en Bugt af Søen. Det til Slottets Opbyggelse benyttede Terrain synes at have bestaaet af en smal Landstrimmel — der forbandt to Holme — hvis Sider vare dækkede ved Søe og Sump, ved hvis Yderender man anlagde en Vold, og som man derefter, til yderligere Sikkerhed, gjennemskar med parallelle Grave, hvorved der dannedes smaae adskilte Forter, der af en stormende Fjende maatte tages eet for eet. Der ere 5 saadanne Afdelinger; paa den midterste og høieste — omtrent 20—25 Fod over Vandfladen — har Borgen ligget, af hvilken findes Muursteens Levninger; denne er 100 Fod i □; den næste mod V. ligesaa; den sidste mod V. noget større, saa den mulig har afgivet Plads til Udhuse eller til Forborg. Gravene ere omtrent 30 Fod brede. Adgangen til Borgen synes at have gaaet langs den N. Kant af Mosen; thi her findes en halvmaaneformig Befæstning, der har tjent som Udenværk. Ved Oprensning af Gravene i de seneste Aar ere fundne Dolke eller Jagtknive af Jern, og Levninger af Redskaber og Vaaben af Malm, som nu forvares paa Knuthenborg.

Naar vi nu atter begive os ud til Marieboe Søndre Søe, da finde vi os ved sammes V. Grændse tillige ved hele Bassinets V. Ende. Langs om med Sognets Ydergrændse ender Søen i et nu temmelig stort udtørret Mose-Parti. I den V. Ende af Søen ligge trende Holme, Fruer-De, Heste- og Præste-De. Engang blev Borgøe om Vinteren uventet angreben; Dens Hersterinde var i velsignede Omstændigheder; hun satte sig da paa en Ko, lod denne trække baglands til næste De, hvor hun fødte sit Barn; deraf fik Fruerøe Navn. Præstøe, maaskee fordi den har hørt under Klosteret.

Idet vi nu boie om til Søens S. Side, komme vi først til Hillested og Bursøe Sogne, som ikke frembyde interessante Gjenstande for nærværende Undersøgelse, og derefter til

Kronge Sogn.

Dettes B. Parti indeholder et Par Steenhøie, en Kilde¹⁾ samt et nu næsten sløiset Boldsted. Af de endnu tilbageværende Levninger kan man dog med Visshed see, at Borgpladsen har havt omtrent 30 Fod i Gjennemsnit, og været omgivet af en ca. 15 Fod bred Grav, der atter var dækket af en Bold. Almuen kalder den Kronge eller Kronge Borg eller Slot. Den B. Deel af Røibølle Søe er nu forandret til siid Eng; her fandtes for faa Aar siden, tæt under Grønsværet, et stort Rensdyrehorn — det første, der er fundet i Danmark — og som nu bevares i Universitetets zoologiske Museum. Gjennem denne Eng og videre gennem en af Menneskehænder gennemskaaen temmelig høi Ryg ved Søholt har Røibølle Sø nu sit Udlob. Tidligere har den upaatvivlelig havt det ved sin V. Ende, gennem Sørup Mose ind i Godsted Sogn og ned mod Gaaßsøe, ad hvilken Sørup Mose endnu har sit Udlob. Jeg troer heri at see en yderligere Bestyrkelse for den Mening, der understøttes af flere Data, at den V. Deel af hele det V. Parti af Laaland har hævet sig, medens den B. Deel er sunken.

Den østre Deel af Sognet bestaaer af Søholts Fredskov, der grændser umiddelbart ind til Ulriksdals Skove og kun ved Somode er skilt fra Engestoftes, en Skovstrækning af 7 à 800 Tdr. Land Bøgeskov. Det Hele, men især de to forstnævnte Dele, er næsten oversaaet med en Mængde Smaahøie, der synes at være Grave fra Bronzealderen. For Kronge Sogns Vedkommende veed jeg intet Specielt om samme at bemærke, det skulde da være, at en Gruppe Høie findes paa en høi Skrænt, umiddelbar ved Marieboe Søe, paa et Punct, kaldet Bellevue i en skovfrandsset Biig, fra hvilket man har en herlig perspektivisk Udsigt ud over Borgøe og flere Smaaholme lige ned til Marieboe.

¹⁾ Vil nærmere blive omtalt.

Fuglse Sogn.

I Fuglse Sogn betegner Nysted Vandvei, der gennemskjærer det fra D. til B., omtrent Culminations-Ryggen af det til Hovedbassinet hørende Terrain; S. for denne synker Landet fladt ned mod Laalands S. Kyst. Paa Sognets aabne Marker findes ingen Høie; kun i Skovene og specielt i Allsø Fredskov kan paavises nogle Fortidslevninger. Først et Sted, kaldet Bunsøhave, der strækker sig ud i Søen og hvis yderste Ende ved en dyb Grav er afflaaren fra Landet. Herved er dannet et Boldsted af 2—300 Fod i Længden og ca. 170 Fod i Bredden. Et Indsnit i Volden viser tydeligt, hvor Broen har været. Foran Graven synes det efter Jordsmønnet, som om der havde ligget en Forskandsning eller Forborg, ligesom hele Odden bærer Spor af en opfyldt Bei, saa at den rimeligviis tidligere har været meget lavere og Afdgangen til Slottet hindret af Vandet. Paa Boldstedet findes talrige Fundamentsteen, derimod kun meget ubetydelige Spoer af Muursteen. Beliggenheden i Søen var det Eneste, som gav Borgen Fasthed, og imod en Landgang med Baade kunde den rimeligviis slet ikke holde sig. Det er historisk, at Fyens og Laalands Bispesæde paa sidstnævnte De indtil Grevens Feides Tid var ved Malevad i Godsted Sogn, samt fra dette Steds Odelæggelse indtil 1534 eller 35 var flyttet til Allsø, hvorfra det efter denne Tid atter flyttedes tilbage til Godsted Sogn til „Bispens De“, nu Ulrikedal — og det er muligt, at det kan have ligget paa denne Odde, der ved sin Beliggenhed ydede nogen Sikkerhed mod Angreb fra Landsiden; men da her findes saa ringe Spor af Muursteen, har det næppe været nogen fast Bygning. Almuen fortæller om Skatte, der skulle findes paa dette Sted, samt at en nu afdød gammel Mand, hvis Born end leve, gik derned for at slaae Gjedder paa den ene Side af Næsjet; da der ingen viste sig her, vilde han gaae langs ad den nævnte Grav til den anden Side,

men saae undervejs en sammenrullet Masse Snoge, hvoriblandt een, udmærket fremfor de andre. Tryllet ved Synet, glemte han at gribe en Gjenstand — i Mangel af andet, sin Træsko — og kaste den hen i Snogevrimlen, hvorved Gjemmestedet for Skatten, hvorover de ruger, vilde have været betegnet. Imidlertid hørte han Gjedderne pladske i Søen; men da han fik Sandserne samlede, vare Snogene forsvundne, og da han atter kom hen til Bandet, vare Gjedderne ligesaa.

Længere inde i Skoven findes 2 smaa Steenringe af ca. 10 Fod i Gjennemsnit i en Afstand af 80—100 Fod fra hinanden, samt Spor til en større Ring, der kunde have indsluttet begge. Den ene synes lidt ophøiet i Midten; jeg har ladet grave deri; men kun fundet nogle løse Steen.

Bester Alslev Sogn.

I dette Sogn findes nogle Høie fra Steenalderen, mere eller mindre bekladigede. En, som ikke var meget fjendelig over Jorden, blev aabnet f. A. og deri fandtes Knogler og Pandeskæl — som jeg desværre kom for jeent til at redde —, Skaar af Urner, ret smukke Flintkiler og Flækker, samt en flad gjennemboret Skive af Rav, omtrent saa stor som en Species, hvilke ere i mit Bærg. Ovenpaa en af de forstyrrede Høie ligge et Par meget store Steen af henved en Cubif-Favn i Indhold. En Høi ligger paa det flade Terrain ved Stranden og da man finder flere saadanne Grave heelt ude paa den flade Strand, f. Ex. i Eggen af Rødby, saa kan heraf sluttes, at Laalands flade, med en uhyre Mængde Granitruslesteen bedækkede Sydkyst, der synes først i en senere Tid at være dukket op af Havet, alt i en meget fjern Fortid har havt samme Niveau som nu.

Godsted Sogn.

Naar vi begynde vor Vandring i dette Sogn fra den N. Side ved Somode, da komme vi først ind i den til Sø-

holts Skov stødende Fredskov, der — som under Krønge Sogn meldt — gjemmer en Mængde Grave meest fra Broncealderen; netop paa Sognets N. V. Spidsje ligger een meget høit, med en skjøn Udsigt over Søen. Naar vi fortsatte vor Vandring ad den Bei, der strax ved Somode gaaer fra N. V. til S. D. gjennem Fredskoven, stode vi snart paa Levningerne af en Vold og Grav, der gaaer fra Heirede til Røibolle Søe, og som i Fredskoven end er temmelig bevaret, medens den udenfor paa Marken udslettes mere og mere. Spoer af et Taarn findes paa Forsvarernes Side; Graven ligger paa den østre. Der, hvor Anlægget støder til Heirede Søe, naaer det næsten heelt ud til samme, og Bunden af den — nu — udfyldte Grav ligger kun saa Fod over Vandfladen, hvilket kan lede os til at domme, at Forholdet mellem Land og Vand ikke er synderlig forandret siden dette Anlæg fandt Sted. Det er nu vanskeligt at sige, om denne Befæstning har været bestemt til at modstaae et forventet enkelt Angreb, eller om den i Forbindelse med hele Søedraget op til Musse paa venstre Flanke, og Røibolle Søe, dennes Udlob forbi Søholt til Marieboe Søe, sidstnævnte Søe og dens Udlob, Hunsaaen paa høire Flanke, skulde tjene til, varigt at sikke en Deel af Landets nordlige District mod Angreb fra S. og S. D. Jeg har ingen Levninger fundet, der kunde give Oplysning herom, dog skal jeg minde om det under Engestofte Sogn omtalte ved Somode, nær bag denne Forstaaelse, fundne Sværd, der fortæller om Kamp og Mandefald i dette Badested. Lige-
saa er ved Undersøgelse i Graven fundet Skaar af Urner og Hesteskoe fra Fortiden.

Noget længere mod D. springer et Ræs frem i Heirede Søe, bestaaende af en lille Holm, der ved Landet er forbundet ved en lav, kun nogle saa Fod bred Tunge, som i Fortiden vistnok har været overskyttet med Vandet. Nederst paa Holmen findes kjendelige Rudera af en Bygning, nemlig Grundstenene, som tydeligt angive dens Form, en langagtig Fiir-

kant, henved 35 Fod i D.—V., 20 Fod i S.—N. Af brændte Steen fandtes ingen. Hele Ræsfet er vel 300 Fod langt og beskyttes mod Landet af en halvmaanesformig Vold og Grav, hvis hele Udstrækning i Længde udgjør ca. 300 Fod. Til V. udenfor denne ligger en ophøiet Flade, et Par 100 Fod i Firkant, hvorpaa maaskee kan have staaet en Forborg. Ræsfet kaldes Herrens Holm, hvilket Navn faaer nogen Betydning derved, at der noget N. derfor ude i Søen ligger en lille Holm — paa hvilken dog ikke findes Spoer af Bygning — der bærer Navnet Dvinde-Holm.

Østligere i Skoven findes en forstyrret Høi, hvis Stene dog nu atter ere lagt i deres tidligere Stilling; de danne et firkantet Gravkammer, 3 Fod i Firkant, 2 Fod høit.

Udenfor Skoven, lige ved den D. Ende af Heirede Sø, med en herlig Udsigt over dens skovfrandsjede Bredder, ligger en sjelden Samling af Gravhøie fra Broncealderen, den ene umiddelbar ved den anden. De have tidligere strakt sig i en betydelig Længde fra S. til N., men den S. Deel, der laa ude paa flad Mark, bliver meer og meer udsløttet af Plougen; den N. Deel, der er bevoget af Træer, er derved bleven bevaret; denne Deel, paa et Areal af ca. 3 Tdr. Land, har jeg faaet Tilladelse til at udtage fra Fæstetvangen mod at bevare Høiene i uskadt Stand; Pladsen er nu indhegnet og sat under det Offentliges Tilsyn. Af de udenfor Hegnet liggende Høie har jeg ladet flere aabne; i adskillige fandtes kun Stene, i een endog ordnede til et lille Gravkammer 16 à 20" i Gjennemsnit, et Par Tommer høit. Den anseeligste har jeg ladet gennemskjære fra S. til N. lige til Bunden. I Midten paa Bunden ligge nogle store Stene, som endnu ikke ere fuldkommen bortryddede. Paa Bunden henimod Randen mellem nogle smaae Stene fandtes en 3" lang Klinge af en lige Daggert med Spor af Læderskede, men stærkt angreben af Jr, med en heel spanskgroen Knap og Øsken hørende til Gehængen. Heelt oppe i Høien, som har en lodret Høide af ca. 12 Fod, fandtes 3 smaae

Steensætninger, omtrent 2 Fod i Gjennemsnit, som hver indeholdt en Urne med brændte Been, den ene tillige en Broncekniv, Pincet og Maal, en anden et lille Smykke, bestaaende af en flad Ring, 3" i Gjennemsnit, 1" bred, hvori hænger en Spiralingring, ligesaa af Bronze. Knoglerne fra en Urne sendtes til Hr. Professor Steenstrup, som fandt, at de alle vare Mennefsknogler. Bronze-Sagerne ere i mit Bærg.

Gaae vi nu tværs over den Ryg, der skiller Heirede fra Røibølle Søe, da finde vi her Sporene af en Høi, der har havt en meget skjøn Beliggenhed paa Skrænten ved Søen. Ved Skovfogedhuset i Ulriksdal Skov laae en lille meget uanseelig Høi, der blev bortryddet s. A.; deri fandtes en Flintkniv, en meget smuk lille

fiint poleret Dye af Grønsteen af saadan Form, 3" lang, 1½" bred og lige saa tyk; paa Bagsiden sees Spoer af Gjennemboring, saa den har været afbrudt og atter affleben og gjennemboret. Paa den N. V. Pynt af Skoven „Ræs“, ved en opfyldt Grav, skilt fra den øvrige Deel, findes et lille Boldsted, og paa den ligeoverfor liggende Lindøe vil Almuen ogsaa see Spoer af en Bygning, som dog ikke har været synlig for mig, saa lidt som visse spøgelseagtige Taager, der endnu i de sidste Aar skulle have viist sig der. Paa det ene af disse Steder boede Kong Kat, paa det andet Kong Muus, som jævnlig æffede hinanden til Kamp. Ere disse Navne, jaavel som Kong Rævs paa Borgøe, ægte, da har man her Høvdinge, der ligesom Hengist og Horsa tillagde sig Navn efter Dyr.

Omtrent midt i Sognet, ved Nalevadsgaarden, havde Laalands-Fyens Bisp sit Sæde, til hvilket hørte en Deel af det omliggende Land og Bondergods. Det blev ødelagt i Grevens Feide. Boldstedet af dette Slot ligger paa den S. Ende af en Bankeryg, der skyder sig ind mellem fide Eng, den Gang Moser og Kjar, der forsynedes med Vand fra Udlobet af Røibølle Søe, der paa de Tider flød denne Vej ad Gaassøe til, drev Møllen paa den nærliggende endnu kaldte

Mølleholm og afgav Reilighed til det Fiskeetræk, der har givet Stedet Navn af Malevad. Boldstedet er 50 Skridt i N. og S., 30 Skridt i D. og V., men imod N. gaaer det ud i en Spids, som maaskee har været et Porttaarn, saa at Boldstedet langs den D. Grav er 70 Skridt langt; der findes Muursteen i Grunden lige ud til Enden. Herfra har Broen eller maaskee snarere et brolagt Badested forbundet Borgen med dens udenfor Befæstningen liggende Bygninger, af hvilke der findes betydelige Levninger under og omkring den udenfor Graven liggende Bondegaard, der endnu hedder Malevads-Gaarden. Foruden disse Udbygninger laae der nogle indensfor Befæstningen, ved nu næsten udfyldte Grave adskilte fra den egentlige Borg. Den øvrige Deel af Bankeryggen dannede et ikke ubetydeligt Bænge paa ca. 3 Tdr. Land, hvor nogle Heste og Creature altid kunde græsse i Sikkerhed, da de besandt sig paa en De, hvis eneste Forbindelse var gjennem Borgen. Imod S. er et Stykke af Banken endnu skarpt afflaaren, næsten ganske som Spaden har dannet den ved Befæstningens Anlæg. Midt for Boldstedet, lige paa Skranten af den dybe Grav, der skiller Ryggen fra det øvrige Land, ligge endnu 4 Steen i ordnet Række, som vistnok betegne Stedet, hvor en Udgangsbroe havde sin Begyndelse.

Endnu findes et skjønt Oldtidsminde i dette Sogn, nemlig en stor Høi V. for Karleby, der skjuler en vældig Jættestue. Alt tidligere har man banet sig Vej ned i denne gennem Loftet, ad hvilken jeg ogsaa er stegen derned. Stuen er 16 à 18 Fod lang, 5 Fod bred og ligesaa høi. Loftet er dannet af to uhyre Stene, der ikke ret passe til hinanden i Midten; dette Mellemrum har man udfyldt med en fileformet Steen, som ved at synke ned med sin spidse Ende har aabnet Veien. Mellemrummene mellem Sidevæggens Stene er udfyldt med Sandsteensfliser; mod S. gaaer en Udgang som bliver smallere og smallere, saa man tilsidst næppe kan krybe ud. Udgangen er lukket med en udvendig flad Steen. Høien havde før mit

Komme været gennemløgt. Hvad der gjør denne Høi end mærkeligere er dens Beliggenhed, da man fra den overseer næsten det hele D. Laaland. Mod S. seer man Østerjøen; mod V. Nysted, Rjettinge, Dølleffelde og Thorebye, altsaa Eggen langs med Guldborg Sund, mod N. Radsted og Baabensted nærved Landets Nordkyst; mod V. standses Blikket af Skovene; endelig har man mod N. lige under sig en stor Deel af det ovenbetsrevne Bassin, som i sine Tider maa have været en Indsøe med skjønne Holme. Navn paa denne Høi vides ikke; dog bemærkes, at en nærliggende Ager hedder Røehøismaal.

Mod V. adskilles Godsted Sogn ved en liden Deel af Herridslev Sogn fra Musse, og efter at have passeret hiin, staae vi altsaa igjen ved Udgangspunktet for vor Vandring.

Spørges nu, om disse Egne bære Spor af, i Tidernes Løb at have undergaaet betydelige Forandringer, da maa hertil svares, at Culturen, navnlig Udgravning, efterhaanden har givet Eggen et langt venligere Udseende; Navne som Hjortesøle, Ravnebanerne inde i nu forstmæssig behandlede Fredskove, Tyker=(fjær)holm, Ugleholm, Søholm, Baaholm, paa Forhøiningen i Enge, hvor Creaturene nu græsse, — fremdeles: Stærmoose, Gravermoose, Tasevandsmose, mangfoldige — Rod, Rud, Rytter, Djævlhule, Hørsekrog, Biemoose, Kjølnetjørne, Bulhuffer, — fjær, Tranerud, Maglemose, Skovsladerne, Bregnerud, Birkehauge, midt i veldyrkede Partier, vidne om en langt vildere Skovnatur, om Søer, Kjær og Moser, hvor der nu ere Enge, samt om Moser, Skov og Krat, der nu ere omdannede til smilende, frugtbare Agre. Har derimod Naturen, især ved voldsomme Begivenheder, bevirket nogen Forandring? Det synes slet ikke saa. Vel synes Udtørringen af den østlige Deel af Bassinet at skyldes en Hævning; men denne er af høist langsom Fremgang og har især kun virket liden Forandring i den end vandholdende Deel; Befæstningen mellem Røibølle og Heirede Søe, gaaer ved

sidstnævnte, hvor den er temmelig uforstyrret, næsten heelt ud til Vandet; Bunden af den igjennem lange Tider udfyldte Grav, ligger kun saa Fod over dettes Glade; og paa Borgøe ligger Flækkerne af Flinten, som de første Tiders Mænd afhuggede, lige ud til Bredden paa samme Sted, hvor man efterlod dem. Men Klimaet er bleven mildere; Renen, hvis Taffer fandtes ved Røibølle Søe, Elsdhyret, hvoraf betydelige Levninger for nogle Aar siden opgravedes af en Mose i Rakskov=Egnen, have søgt sig kjøligere Hjem.

Saaledes have vi da fuldført den Vandring, vi havde foresat os. Vi have seet, at denne Egn bærer mangfoldige Tegn til at have været beboet af Mennesker, levende under de forskjellige, paa hinanden følgende Culturtilstande, som vides at have fundet Sted i vort Norden, samt tillige Spoer af kun at være ubetydelig omdannet siden den første af disse Perioders Mænd levede her; men een Ting har tillige paa denne Vandring fyldt Oldgrandseren med Beemod; det er: Skuet af, at Minderne om hine svundne Tider Dag for Dag udslættes af en travl, arbejdslysten Slægt, „hvem Alt skal være til Nytte“.

Maa det da være den givet, til følgende Slægter at efterlade — som Erstatning for hine — varige Minder om sine Idretter, om sin Stordaad!

Engestofte, 26de Januar 1854.

J. Wichfeld.

Tillæg.

De, ved den tørre Sommer 1858 foranledigede, hyppige Brøndgravninger og Oprensninger af Vandsteder, have fort til flere interessante Opdagelser. Mange Steder er man i ringe Dybde truffen paa Fragmenter af Grønsandslaget; ved Dureby Skibsbro og ved Skovriderboligen i Mattrups Bænge er man i en Dybde af ca. 10 Fod under daglig Bænde kommen

i en saa reen Kridtmasse, at man synes at være kommen til, eller dog nær til det faststaaende Kridt. Ligeledes viser Kridtet sig i betydelig Masse i en udrenset Banding ved Hovedlande-veien, lige udenfor Saxløbings vestre Udkørsel. Endelig har man ogsaa flere Steder, f. Ex. ved Sognefogdens Gaard i Baabensted Bye, paa Marken strax N. for Engestofte Gaard, truffet en anden Mærkværdighed, nemlig Moslag af et Par Favnes Tykkelse og 20 til 40 Alens Udstrækning, hvilende paa Blaaleer og Sand, tildækket af Jord. Her maa tidligere have været rige Kildebækkener, hvis Vandrigdom, bl. N. paa Grund af Landets Hævning, efterhaanden er taget af; det fra neden kommende Vand kunde ikke længer hæve sig over den omgivende Rand og saaledes flyde bort; Kildedammen blev derved efterhaanden til en Sump, hvori Mosdannelsen gik for sig; endelig tørredes Sumpen, og Agerdyrkeren muldede efterhaanden Jordsmonnet ud over den, for at benytte den øde Plet.

I den saakaldte Præstepark ved Øster-Ulslev Præstegaard, hvor man gravede sig ned, for igjen at finde Vand, fandt man til en Dybde af 8 à 10 Alen Bunden udelukkende at bestaae af Vegetation, omdannet til en tørvagtig Masse, hvori dybt nede fandtes Stykker af Birk og Hassel, af sidstnævnte Barken og Bladene endnu kjendelige; et Sted ogsaa en Mængde Hasselnodder; men da disse næsten alle have en rund, gnavet Åbning paa den ene Side, er man vistnok her stødt paa Levningerne af Egernets for saa mange Tider siden samlede Forraad.

*

*

*

De senere Aars Tørre og deraf følgende lave Vandstand i Søer og Floder har bragt adskillige mærkelige Ting for Dagen. Saaledes har man i Søerne i Schweiz paa smaa Holme, der hidtil have ligget under Vandstørpen, men nu ere tørre, fundet tydelige Spor af, at Oldtidens Folk have beboet dem i Hytter, der maa have staaet paa Pæle. Dette sluttet bl. M. af, at Holmene nu findes bedækkede med hele

Lag af Redskaber o. desl., nederst henhørende til Steenalderen, ovenpaa hvilke Gjenstande fra Bronzealderen. En Schweitzer, Morlot, der i forrige Vinter færdedes meget paa Museet for nordiske Oldjager, har udgivet et eget Værk herom.

Det var at formode, at noget Egnende maatte forekomme hos os, og der er nu virkelig fundet Spor hertil i Marieboe søndre Søe. Efterat flere Steensjager vare fundne paa den flade Bred nedenfor Engestofte og paa nogle af de smaae Holme, bestaaende af Blaaleer, som ved Tørken ere komne frem over Vandfladen, skete Indberetning til Museet, og Sagen er i de sidste forløbne Dage bleven undersøgt af Hr. Professor Worsaae. Han fandt paa flere Steder, men især paa en lille flad Grund i Søens østre Ende, nedimod Somod, en forbausende Mængde Flintjager, som Flækker, Dyr, mangekantede Rundstykker, Knuder, hvoraf Flækker ere flaaede, i hvilken Anledning kan bemærkes, at paa denne Holm, som kun er 100 Al. lang og 60 Al. bred, i et Par Timer fandtes over 50 Dyr. Da der snart kan ventes en nøiagtig Beretning angaaende Sagen fra Hr. Professorens Haand, fremsattes her Intet med Hensyn til de Slutninger, der af disse Kjendsgjerninger kunne udtrages med Hensyn til Urbefolkningens Leveviis; men det bemærkes kun, at alle de fundne Sager ere af den raæste Slags og ganske svarende til de Sager af samme Art, der findes i Kjøkkenmøddingerne.

Den gaves Navn af „Worsaaes De“, og er, for at al Forstyrrelse og Borttagelse af Steen og andre Sager kan forhindres, sat under det Offentliges Tilsyn.

Bed denne Leilighed bemærkes, at en Deel store Træstod, med vidt udspilede Rødder, der findes saavel i denne som i Røibølle Søe og som i Almindelighed ansees for Ege, ved nærmere Undersøgelse ere befundne at høre til den saakaldte „vredne Fyr“, den sidste Repræsentant for den forsvundne Fyrvegetation i vort Land.

for sig og sin Slægt, nedsænkedes de derværende 16 Rister i Jordens Skjød. (N.) See isvrigt Søholt.]

17) Hr. Erik Rosenfrands til Rosenholm, Landcommissarius, Rigsraad, 1642—58. Han var en Søn af Holger Rosenfrands til Rosenholm, Rigens Raad og Befalingsmand til St. Hans Kloster i Odense, og Sophie Brahe.

18) Hr. Frands Brockenhuus til Sæbbergaard og Dvergaard, fra 1658 til sin Død 1660.

19) Hr. Frederik v. Ahlefeldt til Marsleben, Generalmajor, var her blot i Aaret 1660, da Laaland og Falster nu bleve overgivne Dronning Sophia Amalia, som lod Halsted Kloster bestyre ved en Inspecteur¹).

C. Lehnsmænd paa Maribo Kloster.

1) Hr. Axel Urne til Naamark 1560. Skal være bleven haardt multeret, for han tiltalede engang en gammel Jomfrue paa Klosteret, og lastede hendes Gestalt, sigende: „J er saa rynket som et Stykke Robbestind.“ (See Knuthenborg).

2) Hr. Henrik Lykke 1606, en stille, gudsfrygtig Mand. Han giftede sig med Klosterets Abbedisse Margrethe Hardenberg.

D. Lehnsmænd paa Alholm.

1) Hr. Kersten Kule, under hvis Tilsyn flere Herregaarde oprettedes efter Pesten i Laaland. [I Krigen med Hansfestæderne og de holsteenske Grever, beleirede den Gne af disse, Grev Henrik, Alholm Slot, hvorefter Kersten eller Christian Kule, der var Ridder og bestyrede Lehnet 1364—70, i Forening med Lehnsmanden paa Ravnborg, sluttede en

¹) Nr. 6—8, 11 og 14 17 og 18 ere tilføiede af Prof. Beckers Beskrivelse til de danske Herregaarde, hvorefter Lehnsmændene her i Stiftet i det Hele taget ere ordnede, og Afstilligt, dem vedkommende, desuden tilføiet.

Vaabenstilstand for Vaalands Bedkommende, med alle Kongens Fjender, som skulde vare til Mai 1369. Ved denne mærkelige Overeenskomst bevarede disse to Lehnsmænd Den i Fred for Fjendens Udelæggelser og begge Slottene for Kong Valdemar Atterdag, der snart efter fik Bugt med sine Fjender.]

2) Hr. Werner Menvekov 1388. Skal have været en „vittig Herre“.

3) Hr. Jens Oluffen, Ridder 1398. Var en stor Ven af Barfod=Munkene.

4) Hr. Erik Krummedige, Ridder 1420.

5) Hr. Oluf Agelson Thott 1446. Blev Geistligheden saa fjendsk, for den tro Guds Tjeners Johan Hus's skammelige Døds Skyld, at Geistligheden derved tabte meget her i Landet, og Hr. Agelson gif aldrig mere i Kirke for at høre Prædiken siden den Dag.

6) Hr. Johan Frille 1449, havde ved Strabadser i den haarde Vinter 1398 udstaaet saa meget, at han var lam sin hele Livs Tid.

7) Hr. Mogens Ebbeson Galt 1463. Han skal have været med Kong Christian den Første i Rom, og ofte talt med Hs. pavelige Høihed. Som Hr. Mogens var et lystigt Hoved, skal han engang i en munter Samling i Pavens Nærværelse have sagt: „O, at jeg havde et Dnske! og det er dette, at jeg i tre Dage maatte være Pave.“ Paven spurgte om Marsagen, hvilken Hr. Mogens gav med disse Ord: „De trolose Svenske imod deres rette Konge vilde jeg da saaledes sætte i Ban, at de alle med hinanden skulde dø af Sult som Fluer.“ I samme Tid var Michael Jude [Tyde?] Embedsmand paa Maribo Kloster. Da Dronning Dorothea, Kong Christian I's Enke, uidentvivl fik hele Vaaland til Livgeding, træffes først 1499

8) Hr. Johan Benstermand, som Kronens Lehnsmænd paa Alholm.

9) Hr. Anders Tegemat 1504.

10) Hr. Hans Kruse, Ridder og Rigsraad, 1511—17. Han var en Søn af Hr. Jesper Kruse til Utterslevgaard (see Vintersborg) og fik 1518 Næsby og Knubbelykke Birk her paa Laaland til Lehn.

11) Hr. Knud Pedersen Gyldenstjerne 1517, gif med Kong Christian den Anden til det blodige Slag og Nederlag mod de Svenske.

12) Hr. Otto Krumpen 1518. Efter Kong Christian den Andens Landsflygtighed, herskede han, fremfor alle mægtige Adelsmænd, her i Laaland næsten med fuldkommen Halskret, og hans Ansigt var som en Loves.

13) Hr. Søren Stampe 1524.

14) Hr. Otto Holgersen Ulfstand 1525.

15) Hr. Jørgen von der Wisch 1528—35. I hans Fraværelse overrumplede Nysted Borgere Maltholm Slot, hvilket de overgave til Grev Christoffer, som beholdt det i 2 Aar.

16) Hr. Johan Rankau. Han blev 1538 tillagt 15 Læster af Maltholmlehns Tiender. Kong Christian den Tredie elskede ham høit. [Denne berømte Mand var Enkedronning Sophias Lehnsmænd her, hvor han efterhaanden havde følgende 4 Mænd til at bestyre Lehnet for sig, † 1565.]

17) Hr. Knud Gjøse til Kjørstrup 1540 og derefter. Han siges hver Loverdag Aften at have holdt en lærd Samtale med Præsten i Nysted, hvilken endtes med et godt Glas Biin eller gammelt D. Paa Kjørstrup havde han det prægtigste Bibliothek, hvilket siden blev Juglse Kirke foræret.

18) Hr. Erik Rosenfrands til Kjørstrup 1551.

19) Hr. Jørgen Rud til Bedbygaard 1552. Hans Moder Kirstine Eriksdatter Rosenfrands testamenterede til sine Benner paa Halstedkloster endeel af sit Gods og blev det paa-lagt Sonnerne, Otto og Henrik Rud, at opfylde samme.

20) Hr. Mogens Eriksen Mormand til Bramslykke fra 1559 til 1570. Skal have været udi mangfoldige (!) fremmede Tungemaal kyndig og en færdig Taler. Da Kon-

gens Broder, Hertug Hans den Yngre, stiftede det Sønderborgske Huus, skal Hr. Mogens have sagt: „Nu farvel fra Danmark evig, deilige Sønderborg eller Als.“ Om hans Søn læses iblandt Landsdommerne. — Disse vare Hr. Rangaus Underlehnsmand. Dronning Sophie døde 1568, hvorefter Kongen 1570 gav Alholms Slot og Ulrichsdal til

21) Hr. Albert Dye til Nielstrup og Krenkerup, som havde det til sin Død 1577. (See Nielstrup.)

22) Hr. Hack Ulfstand til Hikkebjerg, Rigsraad, en Søn af Holger Ulfstand til Hikkebjerg, var en stor Patron for Præsterne. (See Alholm.) Som tidligere bemærket fik Frederik den Andens Enke, Dronning Sophie, disse Der til Livgeding. Hendes Lehnsmand vare:

23) Hr. Frederik Hobe til Boserup og Bispen sø 1589. (See Halstedklosters Lehnsmand.)

24) Hr. Anders Dresselberg til Bognserup i Sjælland 1598. Forhen Landsdommer i Sjælland. I Sjælland vises endnu (?) et Sted, hvor han og Dan. Rangau haardnakket sloges, fordi denne af Spøg havde sagt til Dresselberg: „J er Broder til Pape Døn.“ (Pape Døn opholdt sig i en Hule i en Skov ved Hamborg eller Lybek, hvor han plyndrede Rejsende.)

25) Hr. Knud Urne til Masmark. (See Halstedklosters Lehnsmand.)

26) Hr. Palle Rosenfrands til Krenkerup og Kjerstrup til 1642. (See førstnævnte Gaard.) Under ham kom Slottet ved Enkedronning Sophies Død 1631 igjen til Kronen og havde derefter endnu følgende Lehnsmand:

27) Hr. Jost Frederik von Pappenheim 1642—49. (See Lehnsmandene paa Halstedkloster.)

28) Hr. Frederich von Barnevig til Rudbjerggaard (see dette Sted), Friholm m. m., tillige Befalingsmand over Nykjøbing Lehn og Landcommisair i Laaland og Falster, † 1653.

29) Hr. Philip Joachim Barstorff fra 1654—1660
 † 1677. Flygtede i den bedrøvelige svenske Feide.¹⁾

Stiftamtmand i Naaland og Falster.

1) Cornelius Verche til Nielstrup og Naasmarke, Statsraad. Denne af Gud med stor Forstand begavede Mand er født 1615 i Nykjøbing, hvor hans Fader, Peder Nielsen, gift med Sidsel Knudsdatter, var Borgemeester. Efterat han nogen Tid havde været tydsk Secretair og Gesandt i Spanien, blev han Mar 1660 nobiliteret, og, saavidt jeg veed, samme Mar Stiftamtmand, og døde paa Nielstrup 1681. Han var tre Gange gift, først med Søster Hjuren, derefter med Anne Christine Friis, og tilsidst med Sidsel Grubbe. Statsraadens halvt Broder var den noksom bekjendte lærde Præstemand i Nysted, Mag. Knud Verche. Han efterlod en Datter, som var den dydige Søster Verche til Naasmarke, som giftede sig med Geheimeraad Eggert Christoffer v. Knuth. Hr. Verche lovede Naabensted Kirke 2000 Rdlr., men om de bleve udbetalte, skal jeg ikke sige. Hans Mundheld skal have været: „Jeg flipper mit Skjæg af, at I skal ikke trække mig om, ligesom I ville.“

2) Hr. Thomas Grothe, tillige Amtmand over Nykjøbing Amt. Var her kun kort; thi han døde 1685. Sjælden var han her i Landet, og hans Familie opholdt sig her aldrig. Storcantsleren Conrad Greve af Reventlow skal have elsket ham saa høit, at han nær havde givet ham sin Datter, Christine Sophie, som ellers derefter blev gift med Grev Nic. Friis til Frisenborg.

3) Hr. Marcus Gjøe til Bræsborg, Ridder og Geheimeraad, tillige Amtmand over Falster, født 1635 og havde til Fader Hr. Falk Gjøe til Hvidkilde. Fra Sorø Academi reiste han 1655 til Tydskland, Engelland, Frankrig og Italien.

¹⁾ Nr. 4, 10, 13, 14 og 18 ere tilføiede af „danske Herregaarde“

Af Holmene i Maribo Sø tilhøre Hestø, Præstø og Fruers Byen.

En „Kummel Dal“ imellem Maribo og Engestofte, ved Navn Troldestuen (cfr. S. 317), skal først have boet en „Trolde“ og siden en Eremit. (Maaskee har hans Navn været Trolle). Ved Nørre-Sø ligger den deilige Lysemose Skov, hvor man i den senere Tid har opdaget Spor af vidtloftige Befæstningsværker. Historien tier aldeles om deres første Oprindelse og senere Skjæbne. Selv bære de Vidnesbyrd om at være ødelagte ved Ild (see iøvrigt Side 319). Et andet Forlystelsessted for Byens Beboere er den smukke Bangshave, tidligere, ifølge Sagnet, en Lystskov til Klosteret, hvis Munke og Nonner igjennem en Løngang under Søen kunde mødes der.

Maribo var en kort Tid Sædet for Laalands-Falsters Biskop, og da Landemodet desuden endnu holdes i Jomfruchoret, skulle vi dog ikke forlade den gamle Kirke, uden at sætte den i Forbindelse med

Bisperækken. ¹⁾

1) Professore Dr. theol. Andreas Birch, f. i Kjøbenhavn den 6te Novbr. 1758, blev Student 1774 og tog Attestats 1779. Efter en Udenlandøreise i Marene 1779—83 concurerede han 1788 med Mag. (senere Biskop) Münter om et theologisk Professorat; blev 1789 den 17de Juli Præst ved Waisenhuset, disputerede 1790 d. 11te August for Doctorgraden i Theologi, fik 1792 den 16de Juni Titel af Prof. theologiae, blev 1796 den 20de Mai Domprovst i Roeskilde. Kaldet hertil den 6te Januar 1804, men forflyttedes allerede den 12te Juli 1805 til Aarhus Bispestol; blev 1810 Ridder og 1817 Commandeur af Dbr. Han blev 1797 d. 4de Juli gift med sin Broderdatter, Charlotte Marie Birch, Datter af Dr. theol. Carl Christian B., Provst i Åsøens, født den 16de

¹⁾ Flere hertil hørende Notiser skyldes Hr. Pastor Barfod.

Juli 1779, † 4de Juli 1839. Biskop Birch døde den 25de Octbr. 1829. Var en lærd Gæget.

2) Peter Duken Boisen, Gmdr. af Dbr. og Dbrmd., er født den 16de Novbr. 1762. Hans Forældre vare slesvigske Bønderfolk. 1787 blev han Præst i Vesterborg, hvor han siden bestandig boede¹⁾; blev Biskop samme Dag som hans Formand kaldtes til Aarhus. 1802 blev han Forstander for Seminariet i Vesterborg, hvortil han i over 20 Aar gav 250 Dlr. aarlig, holdt det paa egen Bekostning med Varme, Lys og Skrivematerialier, indrømmede det 3 Værelser i sin Gaard til fri Afbenyttelse og lærte desuden gratis med Seminaristerne.

Om hans Ægtefæber og Børn see S. 278. Biskop Boisen døde den 15de Mai 1831.

3) Dr. theol. & phil. Rasmus Møller Gmdr. af Dbr. og Dbrmd., er født den 29de Septbr. 1763 i Stoustrup ved Frederiks. Hans Forældre vare Bønderfolk og eiede en større Gaard i dette Sogn. Student fra Frederiks 1781, tog Store philologicum den 24de April 1784 og alt tvende Aar efter, den 6te October 1786 den theologiske Embedsexamen, blev 1790 Magister og Aaret efter den 20de April 1791 Præst i Uldum og L., den 5te Februar 1796 i Jelling og H. og kom den 26de Febr. 1802 til Rjøbelev, hvor han den 6te September 1820 blev udnævnt til Stiftsprovst og den 7de Septbr. 1831 kaldet til Biskop. Den 31te Juli 1815 Rd. af Dbr., disputerede for Doctorgraden den 7de August 1815, blev den 1ste August 1829 Dbrmd. og den 28de Oct. 1836 Gmdr. af Dbr. Død den 9de Novbr. 1842. Var paa andet Aar Jubellærer og i flere Aar den ældste Præst i sit Stift.

Han var første Gang gift med Bodil Marie Thaulov (Datter af Povl Jensen Th., Smedker i Rjøbenhavn), født

¹⁾ Boisen fik som en Folge heraf Tilladelse til at sælge Bispegaarden i Maribo, hvilken Giftermandene, som indtil 1848 maatte afbetale dens Gjæld, senere hellig have savnet. (Medd. af Stiftsrev. Hviid.)

1765 og død 1810, hvem han ægtede 1791. 1812 indgif han andet Ægteskab med Johanne Dorthæa Borchsenius, Datter af Sognepræsten Billads Borchsenius i Husby og Enke efter Præsten H. Chr. Winther i Ulsø og Braaby, † 1830 den 12te Februar. Af første Ægteskab fødtes ham den forrige Stiftsprovst og nuværende Sognepræst i Thoreby (hvortil henvises) — og Digteren Poul Møller, samt 4 Døtre, hvoraf en blev gift med Rjbmd. Knud Sidenius i Maribo, Rd. af Dbr.; en anden ægtede Professor Bredsdorff i Sorø; en tredje dennes Broder, Præsten Bredsdorff i Bispenberg, og en fjerde blev gift med Præsten Isak Sidenius (see D. Ulslev); 4 andre Døtre døde tidlig. Hans Stedson af andet Ægteskab er Digteren Christian Winther.

„Gjennem sin lange Skribentbane udfoldede Biskop Møller en saare rig og altid lige værdig Forfattervirksomhed. Som Menneſke var han en kjærlig og kraftig, from og alvorlig, men mild og livlig, endog spøgende Personlighed, der hos Høie og Lave, Geistlige og Verdslige, Nære og Fjerne nød saa udbredt og dybtfølt Agtelse, vandt saa varm en Kjærlighed og inderlig Hengivenhed¹⁾, som kun de Sjeldneste og Lykkeligste blive til Deel.“ Ved hans Embedsjubilæum, den 20de April 1841, fik han Rang med Sjællands Biskopper og ved samme Leilighed stiftedes, ham til Ære, et Legat for trængende Studenter heraf Stiftet. Hans Buste i Marmor blev givet til Maribo Kirke, og enhver Kirke, hvor han havde været Præst, fik hans Buste i Gips. En saadan har imidlertid mange andre af Stiftets Kirker senere anskaffet sig.

¹⁾ Denne lagde sig især for Dagen ved den Bedrøvelse, hvormed Efterretningen om hans Død modtoges overalt i Stiftet. En Bemærkning af den Hedengangne kan Udgiveren ikke tilbageholde, fordi den ret viser hans høie Sjæle paa det Sidste. Da han Dagen for sin Død ønskede at sidde en Smule opreist, og han mærkede den Umage, hans kjærlige Omgiwelse gjorde sig for at støtte hans matte Hoved, udbrød han smilende: „Lader kun være, mine Venner! Hovedet vil til Jorden.“

4) Gerhard Peter Brammer, Dr. theol., Emdr. af Dbr. og Dbrmd., er født den 5te Mai 1801 i Hillerød, hvor Faderen, Joakim Henrik B., var Lærer ved den derværende lærde Skole. Student fra Frederiksborg 1818, tog Embeds-examen 1822 i November. 1824 Alumnus paa Borchs Collegium. 4 Mar efter at have taget Embeds-examen blev han den 16de August 1826 Katechet i Næstved, tog Licentiat-Graden den 27de August 1829 og var her til den 7de April 1830, da han blev Sognepræst i Suedsted, samt Forstander ved det derværende Seminarium, disputerede for den theologiske Doctorgrad den 24de October 1836, blev den 28de Juni 1840 Ad. af Dbr. Den 14de Septbr. 1842 kaldtes han til Bemmelev i Sjælland; men sandt ved Ankomsten til sine nye Præstegaard en Forespørgsel, om han ønskede at være Biskop her, hvorpaa han den 1ste April 1843 blev kaldet. 1845 den 26de Juni forflyttedes han til Aarhus Bispestol. Biskop Brammer blev 1826 gift med Nielsine Henrikke Host, f. 1804.

5) Peter Christian Stenersen Gad, Dr. theol., Ad. af Dbr., er født den 27de April 1797 paa Bornholm, hvor Faderen dengang var Sognepræst til Pederskjer. Student 1813, tog Embeds-examen 1817, blev 4 Mar efter, 1821, Adjunct i Frederiksborg, den 12te Januar 1825 resid. Capl. i Aalborg ved Frue Kirke den 27de August 1828 anden resid. Capl. ved Frue Kirke i Kjøbenhavn, kom den 16de Februar 1831 i samme Egenkab til Trinitatis Menighed i Kjøbenhavn og blev den 2den September 1845 Biskop her i Stiftet; den 29de Decbr. 1845 Ad. af Dbr. Den 29de December 1848 forflyttedes han til Fyens Bispestol, hvor han alt døde den 12te October 1851. Han var gift med Stiftsprovst H. G. Clausens yngste Datter, Sophie Georgia, som han ægtede 1822 og med hvem han har havt 7 Børn. Af disse ere 2 døde voksne, en Søn er Katechet i Flensborg, en anden Adjunct i Odense og en tredie Boghandler i Kjøbenhavn; en

Datter gift med Dr. med. Brünniche, en Søn af Provsten i Skovlunge.

6) Ditlev Gothard Monrad, Søn af forhenvarende Foged D. S. Monrad i Norge, er født den 24de November 1811. Var som Barn i Digteren Sotosts Hus, gif en kort Tid i Bordingborg Skole og var derefter hos Præsten Westegaard i Pedersborg i Sjælland, som dimitterede ham til Universitetet, hvor han bestod alle sine academiske Prøver med Udmærkelse. Efter at være bleven Magister 1838 reiste han udenlands i 2 Aar, valgtes 1841 til Borgerrepræsentant i Kjøbenhavn, reiste atter udenlands i 1842 og 43, blev Stænderdeputeret 1846, og samme Aar Sognepræst i B. Ulslev, hvor han var indtil det politiske Røre i 1848 kaldte ham til en anden og ny Virksomhed. Blev valgt til „de erfarne Mænds Raad“ 1848, var et af de vigtigste Medlemmer i Martzministeriet, blev efter sin Udtrædelse af samme, den 13de Februar 1849, kaldet til Biskop heri Stiftet, blev den 21de Januar 1850 Md. af Dbr.; men affattes af Ministeriet Orsted den 26de April 1854 fra en Stilling, i hvilken han havde vundet mange Hjerter. Som bekjendt overlevede samme Ministerium ikke længe denne Begivenhed, som vistnok bidrog Sit til dets Fald, og endnu s. A. blev den affatte Biskop udnævnt til Directeur for Borger- og Almueskolevæsenet i Danmark; blev Dannebrogsmænd den 29de Decbr. 1854, Gmdr. af Dbr. den 1ste Januar 1859. 1858 udnævntes han til midlertidig Directeur for det samlede Cultusministerium og 6te Mai 1859 overtog han samme Ministeriums Portefeuille. Ved Siden af disse forstjellige Udnævnelser har hans politiske Virksomhed neppe været af mindre Betydning. Efter at han 1849 var bleven valgt til Folkethingsmand for Maribo Amts 4de Valgfreds, er han siden efter bestandig bleven gjenvalgt paa samme Sted (Nykjøbing) uden Modstand, og blev 1856 valgt af Folkethinget til Medlem af Rigsraadet. Ægtede 1840 Emilie

Nathalia Lütthans, Datter af Muurmester og Brandmajor, Ridder Lütthans i Kjøbenhavn.

7) Jørgen Hjort Lautrup, Rd. af Dbr., er født den 28de Marts 1798 i Kjøbenhavn, hvor Faderen, Cancelliraad Christian Mik. Lautrup, var Bogholder i Enkekassen; blev Student 1815, tog Embedsexamen 1824 med særdeles Udmærkelse, blev den 2den Juni 1830 Præst i Rjeng, den 11te September 1838 Provst, den 30te Juli 1839 Sognepræst i Hammer og L. i Sjælland, kaldet den 21de Juli 1850 til Taarnby paa Amager, hvorfra han den 6te October 1854 kaldtes til denne Bispestol, hvor han ved sit elskværdige Væsen allerede havde vundet Manges Hjerter, da en uventet Død den 11te Juni 1856 bortrev ham. Han var gift med Sophie Marie Testmann. Af hans Børn omkom en Datter ynkelig i Hammer i en Spand kogende Vand og en Søn døde i Cholera-tiden i Taarnby.

8) Severin Claudius Wilken Bindesbøll, Emdr. af Dbr., er født den 16de Febr. 1798 i Lidø ved Kjøbenhavn, hvor Faderen var Sognepræst. Student 1816 fra Roeskilde, tog 1821 theologisk Embedsexamen med Udmærkelse, vicarierede fra 1822—29 som Notarius ved det theologiske Facultet, blev nu virkelig Notarius, reiste udenlands fra 1832—34 og blev den 3die November 1838 Sognepræst i Rakstov. 1848 valgtes han til Medlem af „de erfarne Mænds Raad“, som aldrig kom istand, og var derefter kongevalgt Medlem af Roeskilde Stænderforsamling i April — Mai i. A. Blev den 16de November 1851 udnævnt til Biskop i Aalborg Stift, hvor hans Navn nævnes af Alle med Hoiagtelse og Kjærlighed, og forflyttedes den 22de September 1856 til dette Stift. Gift den 8de Septbr. 1843 med Anna Caroline de Lowenson, født 16de Novbr. 1813, adoptiv Datter af Grev G. B. Danneskjold-Lowendal.

Ovennævnte Hrr. Biskopper have alle udviklet en større

eller mindre Skribentvirksomhed, som nøiagtig og fuldstændig kan eftersees i vedkommende Lexica.

Laaland og Falster
topografisk beskrevne

af J. K. Friis

Nysted.

Nysted Sogn indbefatter foruden Kjøbstadcommunen tillige en Landcommune eller et Landsogn, bestaaende af Hovedgaardten Nalholm og Landsbhyerne Bantore og Taagense. Til Pastoratet hører endvidere Annexfognet Herredslev.

Nysted ligger i det sydsøstlige Hjørne af Laaland, ved en lille Vig af Østersøen eller, om man vil, af Laalandsbeltet og begrændses mod Vest af denne og den tildeels ud-tørrede Slotsjø, der kun ved en smal Landstrimmel er adskilt fra Vigen, og omgives iøvrigt af Landsfognet. Overfladen er i denne Egn noget høiere og mere afværende og bølgefornig end i det øvrige Laaland, Vesterborg og Birket Sogne undtagne. Det synes som om en ved Overfladens Hævelse virksom Kraft er gaaet fra N. V. til S. O. igjennem hele Landet, fra Ravnøborg Banke norden om Maribo Sø og har fortsat sin Virkning videre frem indtil Nysted, hvor den har tabt sig under Østersøens Bunde. Jordbunden er i denne Egn i Almindelighed leret, dog mere sandblandet end sædvanligt i Laaland, noget stenet (Kullesteen) vand- og skovrig.

Nysted Kjøbstad ligger 3 Miil ø. for Rødby, 6 Miil s. o. for Nakskov, $2\frac{1}{2}$ Miil s. o. for Maribo, $2\frac{1}{4}$ Miil s. o. for Sønderby og 2 Miil s. v. for Sundby. Afstanden til Femern er kun et Par Miil. Nysted ligger under nordlig Brede $54^{\circ} 40'$ og vestlig Længde fra Kjøbenhavn $50^{\circ} 30''$, saa at den har 3 Min. 22 Sec. sildigere Middag. Byen har en

høi, sund og smuk Beliggenhed med Skov, ferske Søer, frisk Søluft og godt Vand; den tager sig særdeles smukt ud enten man besluer den under Indseilingen til Havnen eller man kommer landværts fra Nykjøbing, hvortil Kirken med sit høie Spir ligesom ogsaa Nalholms Herresæde samt Byens 3 Møller bidrage hver sit og i Forening. Fra Kirkens Taarn saavel som fra det høie Taarn paa det nærliggende Nalholm Slot habes en meget vid Udfigt over Laaland, Falster og Havet, til den meklenborgske Kyst.

Nysted Hovedgade, der kaldes Adelgade, er lang og bugtet og gaaer fra Nord, hvor den staaer i Forbindelse med Landeveien, til Gaasetorvet mod Syd. Desuden findes her endnu 12 mindre Gader og Stræder. Søstræde eller Slotsgade gaaer mod Vest til Begyndelsen af den Vindeallee, der fører til Nalholm, gamle og nye Skibbrostræde og Strandstræde føre til Havnen; fra Gaasetorvet udgaae Fissergade og Søndergade mod Syd; Rattesund, Østergade og Bagstræde gaae mod Nord langs med Hovedgaden, Smedestræde findes omtrent midt i Byen og Bomstræde og Klosterstræde gaae mod Øst. Gaasetorvet er stort og regelmæssigt (omtrent 500 Alen i Kvadrat), men ikke brolagt, og begrændses paa Nord-siden af Kirkegaardens Ringmure. Et mindre Torv findes foran Raadhuset omtrent midt i Byen.

Nysted Kjøbstad har et Areal af 685,000 □ Alen med 174 Gaarde og Huse (158 i Byen og 16 paa dens Grund), der 1871 vare brandforsikrede for 622,470 Rdl. 3 Aaret 1803 vare Gaarde og Huse asjurerede for 45,140 Rdl., og 1825 for 80,125 Rdl.

Byens Kjøbstadjord udgjør 743 Tdr. Land Ager og Eng, hvis Hartkorn er 114 Tdr. 3 Fdl. 2 Alb. Til Kirkegaard, Exerceerplads, Lystanlæg osv. er anvendt 2 Tdr. 5 Stp. Land.

Kirken, der ligger noget høiere end Byen, ved Nord-siden af Torvet, er en gammel, stor og velvedligeholdt Byg-

ning med et høit Taarn mod Vest. Choret er af samme Brede som Skibet og har en lantet Chorflutning, saaledes at Grundfladen af dets østlige Deel udgjør Halvdelen af en regelmæssig Ottekant. Kirkens Vinduer ere spidsbuede, og imellem dem er Muren styrket ved Piller, der udbendig ere $1\frac{1}{4}$ Alen brede og springe $1\frac{1}{2}$ Alen frem fra Muurfladen. Foruden Taarnet og to Gravkapeller har Kirken mod Nord en Tilbygning, der er omtrent 30 Alen lang og 10 Alen bred, har særskilt Indgang og afgiver Plads til Landskymenigheden samt til et Barmeapparat, hvormed Kirken blev forsynet 1862. Tilbygningen, der blev opført 1643 (alle 1633) og endnu kaldes den nye Kirke, er betydeligt lavere end selve Kirken, hvis Tagflade er forlænget ned over den. Taarnet har Kuppel og et høit Spiir, der blev opført 1649—51, og da det tjener til Somærke, blev det 1804 bestemt, at her skulde anbringes et Lampespr, hvilket dog ikke kom i Stand. 1857 fik det et Uhr, som kostede 1000 Rdl. I Taarnet hænge 4 Klokker, hvoraf den største og den mindre stamme fra den latholske Tid og siges at have tilhørt det forhenværende Franciskanerkloster i Byen. Den største Klokke er i største Gjennemsnit 42 Tommer. Langs med den øverste Rand synes at staae: M. a. p. v. m. s. i. Maria. (Læseingen af de enkeltstaaende Bogstaver er dog høist usikker). Paa Tolvklokken oppe i Spiiret staaer langs med den øverste Rand: ave * * Maria * * gracia † * ave * * boigne * * iehsv * * * (Paa de ved * betegnede Steder findes Figurer, der muligvis skulle forestille Træer). Den næststørste Klokke, der er givet til Kirken af Prindsesse Magdalene Sybille 1652, skal oprindelig have veiet $61\frac{1}{2}$ Lb, men en Indskrift paa den viser, at den er omstøbt i Maribo 1699. Den mindste Klokke (Femklokken) skal være ældre end 1610, men har ingen Indskrift.

Kirkens hele Længde er udb. 65 Al. „ L., indv. 61 Al. 6 L.

deraf Taarnets alene 15 - 15 - — 13 - . -

Bredten af Kirken og Choret udb. (Pillerne ikke medregnede)	16 Al. 8 T., indv. 13 Al. 12 T.
Bredten af Taarnet	— 14 - 16 - — 9 - 16 -
Kirkemurens Høide	— 15 - " -
Høiden til Tagryggen	— 26 - 12 -
Taarnmurens Høide	— 31 - " -

Høiden af Taarnet og Spiret i Forening angives til 88 Alen.

Kirkens Hovedindgang findes i den vestlige Taarnmuur. Dens Indre, der kun har eet Skib, dækkes overalt af Hvælvinger, men af forskjellig Form og Høide. Over Skibet findes 4 Krydshvælvinger, af hvilke den nærmest Choret er noget lavere end de øvrige. De tre sidste have en Høide af 17 Alen, den fjerde kun af 16 Alen fra Gulvet. Over Choret er en Stjernehvælving, der har 8 Ribber, men kun en Høide af 13 Alen. Over Taarnmuren findes en Stjernehvælving, hvis Høide er 14 Alen. Ribberne i disse Hvælvinger have oprindeligt været dannede af Formsteen og havde en meget siirlig Form, der dog ved Kirkens Restauration 1862 ikke lod sig bibeholde. Over den nye Kirke og den tilhørende Indgang findes Krydshvælvinger, hvis Høide er 9 Alen. Hvælvingerne bæres af fremspringende Piller.

Altertavlen er et stærkt forgyldt Billedsfjærerarbejde, men uden Kunstværds, og forestiller Madverens Indstiftelse. Den er skænket 1694 af Rammerraad Suhr (see nedenfor). Til Alteret hører et Alterklæde af Fløil, broderet med Guld og Sølv, samt en Bibel med Sølvbeslag, begge Dele med Mars-tallet 1689. Den ældste bekjendte Gave til Kirken var en Sølvkande, givet 1593 af Lensmand Frederik Hobe og Hustru. Den er senere solgt til det oldnordiske Museum. For Pengene, der indkom for denne og for en anden Sølvkande, paa 65 Lod, givet 1702 af Amtmand Reichow og Frue, anskaffedes den nuværende Kande. Omtrent 1700 gav Kirkeværge Jakob Jakobsen Rosenqvist en forgyldt Kalk og Dist,

en Lysekrone og et Timeglas med 4 Glas, der brugtes til 1775, da det blev ubrugeligt.

Fonten af støbt Messing, er 1697 givet af Handelsmand Baasse Jensen og Hustru, som senere forsynede den med et smukt udsfaaret Gitterværk. Prædikestolen, opsat 1605, er særdeles smukt udstyret. Den synes at være givet af daværende Lensmand paa Aalholm A. Dresselberg og Hustru Karen Skinkel samt Knud Urne til Aasmarke, Lensmand paa Halsted Kloster, og hans Hustru. Over den findes en tilsvarende Lydhimmel. Orgelet er fra 1859 og har kostet 3,500 Rdl.

I Choret er ophængt to Malerier. Det ene af disse forestiller Provst og Sognepræst i Nysted Knud Verche, (en Halvbroder til Statsraad Verche til Aasmarke), † 1666, og hans Hustru Sofie Anthoniidatter Bathe, † 1653. Manden er afbildet i Ornat, kraftig og fyldig og med stærkt Skjæg. En Indskrift paa Maleriet siger, at han har opsat det 1663 ved sin Hustrues dødelige Afgang. (Ligstenen over ham og Hustruen, med Dødsaarene 1666 og 1653, er nu lagt ud paa den gamle Kirkegaard). Det andet Maleri forestiller Knud Verches Svigersøn Iver Nielsen med Hustru og 7 Børn, og skal ligeledes være opsat 1663. (Iver Nielsen var Raadmand i Nysted; han og hans Døttre tælles iblandt Kirkens Belgjørerere). Af Ligstene i Kirken nævnes bl. A. en over Jørgen Rud til Bedbygaard, Lensmand paa Aalholm, samt en over Raadmand Mathias v. Westen, † 1677. (Bedstefader til Thomas v. Westen, Finmarkens Apostel, † 1727). Han har givet en Lysekrone til Kirken, hvor han og hans Familie erholdt fri Begravelse for hans 36-aarige tro Tjeneste som Kirkeværge.

Ved Kirken findes 2 Gravkapeller, et mod N. og et mod S. Det førstnævnte er opført 1782 af Geheimeraad Grev Raben. Den første, som blev begravet her, var Geheimeraadinde Raben, f. Buchwald, de næste Geheimeraad Grev Otto Ludvig Raben og hans Datter Comtesse Mar-

gamle Kaben, hvilke begge døde af den græsferende Mæsling-
Epidemi 5te Mai 1791. — Kapellet mod Syd, nærved
Choret, var først et Baabenhuss og dernæst et Kalkhuss
indtil 1649 da Frederik v. Pappenheim af Kong Frederik den
Tredie fik Tilladelse til at indrette det til en Begravelse.
1763 lod Geheimeconferentsraad og Stiftsbefalingsmand over
Saaland og Falster, F. Kaben, Kapellet indrette til Begravelse for sig og Familie. De gamle her foresundne Ligkister, 8 store og 8 smaae, bleve da nedskænkede i Jorden. Begravelsen bestaaer af 2 Rum; i det nederste findes en Marmor-
kiste med Liget af F. Kaben, † 1773; i det øverste Rum hvile flere Medlemmer af denne Familie. Denne Begravelse var tidligere ind imod Kirken kun lukket med en Gitterdør, hvorpaa saaes Bogstaverne E. L. der formodentlig skulle betyde Emerentia v. Levehau, som i sin Enkestand lagde Grund til Grevskaabet Christiansholm. Den nævnte Begravelse blev indmuret ved Kirkens Restauration 1862. Det nu nedbrudte saakaldte Suhrske Kapel laae ligeledes ved Kirkens søndre Side. 1697 fik Kammerraad Frederik Suhr efter Ansøgning Skjøde paa en indmuret Begravelse i Choret, n. for Knud Perches Begravelse, imod at betale til Kirken 50 Rdl. og anskaffe en ny Altertavle, som blev opsat 1694 og er den, som nu findes der. Men da en Bondaare gjorde denne Begravelse ubrugelig, blev den tilfyldt og i dens Sted det nævnte Kapel indrettet. Dette blev dog ved Kirkens Restauration nedbrudt, for at skaffe Lysning til den ene Hvælving i Kirken, nærmest Taarnet. Der blev da opmuret en underjordiff Hvælving, i hvilken 5 store og en mindre Kiste fra det gamle Kapel nedfattes den 30te Juli 1862.

Kirken eier hele Kirketienden og den halve Kongetiende af Nysted By og Landsfognet, som indbringer den 63 Tdr. Hvede, 27⁵/₈ Tdr. Rug, 105 Tdr. Byg og 7 Tdr. Havre. Desuden eier den 60 Tdr. Land af Byens Mark, samt en Eng ved Taagense. — I Aaret 1709 skænkede Kammerraad

Subst til Nysted Kirke 3 Torder af omtrent 27 Tdr. Lands Størrelse, og disse skulde udleies til hans nærmeste Arvinger der i Byen, for en aarlig Fæsteafgift af 12 Tdr. Byg til Kirken, som derfor skulde vedligeholde hans Familiebegravelse.

En ny Kirkegaard, ø. for Byen, blev indrettet 1845. Her findes et Kapel, i hvilket Digtaler kunne holdes.

Præstegaarden ligger tæt nord for Kirken. Stuehuset er af Bindingsværk, teglhængt, rummeligt, gammelt, men vel vedligeholdt. Udhusene ere senere opførte, men ikke solide. Her til hører et Areal af 42 Tdr. Land god Bonitet med Hartk. 5 Tdr. 1 Skp. 2 Fdk. $\frac{3}{4}$ Alb. Avlingen er i T. bortforpagtet for en aarlig Afgift af 120 Tdr. Byg. Have, Gaard- og Byggeplads udgjøre omtr. 1 Td. Land. Haven er stor og god. Et Enkesæde er tilbygget Præstegaarden. Embedets Indtægter ere endvidere: Korntiende 154 Tdr. 2 Fdk. Hvede, 40 Tdr. 7 Skpr. 1 Fdk. Rug, 291 Tdr. 4 Skpr. $\frac{1}{2}$ Fdk. Byg; Smaarebsei og Dvægtiende 59 Rdl.; Refusion af Nalholm for solgt Annergods 4 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg og 56 Rdl. 2 fl 11 β ; Renter af en Embedskapital paa 205 Rdl.; Udbytte af en Bankaktie paa 300 Rdl. 4 fl 12 β ; Offer og Accidentser efter Middeltal af 5 Aar 567 Rdl. 3 fl . — Præstegaarden bliver nu ombygget.

Raadhuset, der ligger omtrent midt i Byen, ved et lille Torv, er opført 1852.

Borger- og Almueskolen er inddeelt i 3 Klasser, hvoriblandt en Realklasse, og har 3 Lærere. Catecheten er tillige Førstelærer ved Borger-skolen og har Embedsbolig i Skolebygningen, der er opført 1853.

Forhen har Byen havt en Latinskole, som blev reduceret 1740 med de øvrige Smaafjbstæders Latinskoler, og dens Beneficia (quæritur quo jure?) henlagte til Nalstov Skole, Hofm. Fund. VI, 56. Den gamle Skolebygning, der stødte umiddelbart op til Kirkegaarden, er nu nedreven.

Hospitalet er stiftet 1746.

Et Sygehuus er opført 1831.

Indbyggerantallet i Byen og paa dens Grund var 1769: 494, 1801: 1690, 1840: 933, 1845: 1036, 1850: 1082, 1855: 1227, 1860: 1261, 1870: 1336.

Byen har stedse kun havt et ringe Opland, og endeel heraf er, siden Anlægget af en Bro over Guldborgsund, gaaet tabt for Nysted, til Fordeel for Nykjøbing. Da der tillige kun er grundet Farvand i og udenfor Havnen, kan Byens Handel kun være ringe.

De vigtigste Udførselsartikler ere Kornvarer og Frøsorter. I Aaret 1802 udførtes af Hvede 8,464, af Rug 928, af Byg 4,275, af Havre 1,298, af Værter 326 Tdr. — 1824 udførtes af Hvede 7,759, af Rug 5,938, af Byg 8,461, af Havre 5,204, af Værter 376 Tdr., samt 45 Tdr. Kaps, 3,136 \mathbb{A} Kløverfrø og 28,986 \mathbb{A} Stivelse. Af de i Aaret 1824 udførte Kornvarer var $\frac{2}{3}$ fra de kongelige Magasiner. Der udføres nu i Gjennemsnit over 40,000 Tdr. Korn aarlig.

I Aaret 1774 havde Nysted 7 Skibe, 1805 6 Skibe af $75\frac{1}{2}$ Læsters Drægtighed, 1825 kun 3 Skibe af $31\frac{1}{2}$ Læsters Drægt., i Slutningen af 1856 7 Skibe af 95 Commercial. Drægt. og 1858 9 Skibe paa ialt 178 Commercial.

Toldindtægten var 1802: 641 Rdl. 72 β , 1803: 346 Rdl. 32 β 1804: 583 Rdl. 7 β , 1824: 1,834 Rdl. 14 β . I Finantsaaret 1871—72 udgjorde Toldindtægten (med Krigs-~~indtægt~~) efter Fradrag af Godtgjørelsen: 10,973 Rdl.

I Nysted holdes aarligt 4 Markeder, nemlig: i Marts og April med Heste og Dvæg, i Juni med Kram, i September med Kram, Heste og Dvæg.

Af industrielle Anlæg nævnes: 1 Kalkbrænderi, 1 Skibsbyggeri, og 3 Brændeviinsbrænderier. — Byen har en Industri- og Arbejdersforening og en Haandværkerforening. — En forhen-~~varende~~ Stivelsesfabrik er forlængst nedlagt.

Byens Dyrighed bestaaer af en Byfoged, der tillige er

Byskriver samt Birkedommer og Skriver ved Nysted Birk.
8 Byraadsmedlemmer.

Communens aarlige Udgifter udgjøre ca. 3,000 Rdl.

Nysted har et Brandcorps af 190 Mand og et Politicorps af 24 Mand (Regl. af 20de September 1855).

Nysted hører under Maribo Amtstuedistrict og Saxløbing Lægedistrict. Districtslægen boer i Saxløbing. Byen har et Apothek. Den udgjør Maribo Amts 98de Lægd.

Havnen er et smukt Bassin paa over 100 Tdr. Lands Størrelse, men Løbet er kun 12 Fod dybt og Skibe, der stikke dybere, kunne derfor kun indtage den halve Ladning ved Skibsbroen, medens Resten maa prammes ud, omtrent $\frac{1}{4}$ Miil fra Byen. Udenfor Havnen ligger Rødsandsgrunden, en Gruus- og Sandgrund, der fra de langstrakte Smaaber ved Rødby strækker sig mod Ost næsten lige til Giedser. Over denne Grund er et Løb af 12—14 Fods Dybde, der anvises af Bagere. Indløbet er let og beqvemt, og Havnen fletter. Et Batteri blev under Krigen 1807 opkastet ved Indløbet til Fjorden.

Fra Nysted var forhen Færgefart til Heiligenhasen. Denne ophørte 1807, og blev senere atter sat i Gang for privat Regning, af Grev Hardenberg, men ved Dampskibsfartens Udvidelse ophørte den aldeles.

Et Fiskeriselskab, som havde Privilegium paa at fange Sælhundede, oprettedes 1801. Om Fangsten hedder det i Wedels Indenlandske Reise, II, 243: „I stormende Veir søge Sælhundene, hvoraf der er en Mængde her, Tilflugt paa de tørre Holme, paa det noget over en Miil herfra liggende Rødsand. Naar Stormen er af Vesten, falder almindelig Vandet betydelig, hvorved Holmen bliver større, og disse Dyr faae derved langt til Vandet. En driftig Mand, Stranding-Commissionær, Borgerkapitain og Kjøbmand Kielsen har fundet paa at betjene sig af denne Leilighed, med flere at seile ud ved gunstige Aspecter for at overfalde disse paa

Sandet liggende Dyr og flaae dem ihjel. Flere Tusinde ere paa denne Maade dræbte, og sjældent undgaaer dem ved gunstig Leilighed en eneste; den største Fangst, der nogensinde er gjort, skete i Foraaret 1802, da af 4 Mænd i faa Timer 915 Stkr., for største Parten store, bleve dræbte, og ikke en eneste fik Leilighed til at undgaae. Denne Fangst er meget fordeelig, allerhelst i disse Tider, da Tranen har været saa kostbar og har ophjulpet adskillige Familier her." (S. Larsen omtaler Selskabet som endnu bestaaende paa hans Tid).

Bed Toldstedet er ansat en Toldoppebørselscontrolleur og 2 Toldassistenter, ved Postvæsenet en Postmester, der tillige har Tilsyn med Befordringsvæsenet. — Nysted har en Telegrafstation med indskrænket Dagstjeneste.

Byens Baaben er et eenmastet Skib paa det aabne Hav.

Alholm

Nysted Kjøbstad fylder uden Tvivl det tæt ved samme liggende Alholm Slot sin Oprindelse. Byens Indvaanere bleve nemlig anseete for Bønder og Borne under Alholm Slot indtil Kong Erik af Pommern 1409 gav dem deres Frihed og Byen sine første Privilegier. 1455 afbrændte 100 Gaarde og Huse og deriblandt Præsteboligen. 1510 forlenede Kong Hans Byen med den saakaldte Klostermark, mod en aarlig Afgift af 10 Mark Dansk. 1513 stadfæstede Christiern II Byens Privilegier. 1525 var den aarlige Byfskat 90 Mark, foruden 20 Mark i Sagefald og Tolden (for Saxkjøbing var den 80 Mark, for Nykjøbing og Stubbekjøbing hver 200 Mk. og for Naakflov 281 Mk. 4 β). 1527 erholdt Byen fri Skovhugst i den saakaldte Bekkeflov, der nu er udsiftet, mod at svare den sædvanlige Godtgjørelse til Kongens Kasse. 1529 fik Laurits Olmand Præsentats paa Hellig Kors Alter i Nysted per obitum Domini Erici Joannis. 1530 fik Hans Hansen Præsentats paa samme Alter, per resignationem Dni Laur. Olmandt Secretarii. 1535 skulde Nysted, Maribo og Stubbekjøbing hver for sig tage 30 Skibskarle i Vinterquarteer. 1536 skulde Nysted sende en Sommermand til Leiren for Kjøbenhavn, Naakflov 4, de øvrige Kjøbstæder paa Verne undtagen Rødbj, som ikke nævnes, hver 2. Desuden skulde de samme Byer sende Skibe paa 12 à 14 Ræster for at sænke Indløbet til Kjøbenhavn. Nysted og Saxkjøbing skulde hver sende 1 Skib dertil, Nykjøbing 2, de øvrige Byer hver 3. 1536 udfæredes følgende Skatter: af Nysted 2,000 Gl., af Nykjøbing i F. 4,000,

af Stubbekjøbing 5,000, af Nakkov 6,000, af Særkjøbing 2,000, af Maribo 1000 Gl. 1545 betalte Nysted i Skat, for at være fri for Udbudsfolk, 100 Dl., Nylj. i F. 100, Stubbekj. 300, Nakkov 400, Særkjøbing 40, Maribo 50. 1560 afbrændte 200 Gaarde og Huse i Nysted. 1567 blev det paalagt Kjøbstæderne at levere Dl, Brød og Flæsk at føre til Halmstad og sælge til Krigsfolk. Nysted maatte levere 4 Læster Dl, 2 Læster Brød og 2 Skæ Flæsk, Nakkov 20 Læster Dl, 10 Læster Brød og 5 Skæ Flæsk; Maribo og Særkjøbing nævnes ikke. 1568 betalte Laaands Kjøbstæder følgende Skatter (Halvdelen Sølv og Halvdelen Mønt): Nysted 200 Dl., Nakkov 1,200 Dl., Maribo 400 Dl., Særkjøbing 100 Dl. 1569 fik Bønderne i Nalholm Len Befaling til at gjøre Vegt til Salpeterværket i Nysted. 1578 fik Kirkebørgerne til Nysted Kirke Brev til Haf Ulfstand paa Nalholm, at han skulde overlade dem en Læst Korn til Nysted Kirkes Bygnings Behov og lade det indskrive i Regnskab. 3 Juni 1649 fik Erik Rosenfrands Brev om, „at efterjom S. N. v. Papeheim begjærer at faae tilkjøbs en Udbygning, staaende op til Kirken ved Choret i Nysted, som fordem har været et Baabenhuus og siden bruges som Kalkhuus, til Begravelse for sig og sine Arvinger, at han erkjendiger sig og sender Erklæring i Cancelliet om samme Udbygning uden Skade for Kirken og for hvad Priis, kan sælges“. Kort efter erholdt S. N. v. Papeheim denne Udbygning, „efter Erik Rosenfrandses Erklæring, at den er gammel, ubrugelig og bygsældig paa Muur og Tag, dog at han giver til Nysted Kirke 100 Rdl. og desuden lader stæffere et nyt Pulpitur over Choret i Nysted Kirke og siden han og Arvinger samme Begravelse selv vedligeholde“. 1650 fik hans Enke Tilladelse til at bryde Gul paa Nysted Kirkes Muur og gjøre sig en Indgang fra Kirken til dette Kapel, dog at det skeer paa hendes egen Bekostning og ellers uden Skade for Kirkemuren. 1650 den 9de November fik Nysted Borgere Bevilling til „at laane af Kirkerne i Nalholm Len, som noget i Forraad have, 600 Slettedaler til at forfærdige den nye Spiir, som paa Kirken i Nysted er i Bygning og ikke endnu fuldfærdiget. Dog skulle Borgemeister og Raad i Nysted stille Lensmanden paa Kirkens Vegne nøiagtig Forsikkring, at de fornævnte Laan skal blive skadesløs og 100 Daler deraf aarlig blive betalt til Kirkerne.“ 1654 stiftedes et Ligbæverlaug i Byen. Store Ildbrande have flere Gange hjemsøgt Nysted, saaledes 1641 og 1651, men især 1654. Den 13de Februar fik 12 Borgere i Nysted Skattefrihed i 3 Aar, „efterjom dem ved Ildbrand er tilføiet stor Skade paa Gaarde og Formue“. Stor Brandskade anrettedes atter den 22de Mai s. A. Ilden udbrod ved Middagstid paa det saakaldte gamle Torv og for- tæredede i et Par Timer over 100 Gaarde og Huse, hvoriblandt Præste-

garden og Raadhuset med dets Arkiv. (Paa Ktesens Tegning af Ny-
sted anføres paa Torvet mod Nord: Stedet hvor det gamle Raadhuus
havde staaet). Desuden brændte alle Steder paa Torvet og i Bag-
stræde, medens dog Kirken og den latinske Skole undgik den truende
Fare. Den 28de i. M. indgav Borgerstabet et Bønsskrift til Kongen
som Hjælp, og dette blev heller ikke uden Virkning. Den 11te Juni
bevilgedes nemlig, „at de brandlidte Borgere paa 5 næstfølgende Aar
fra Dato skulle være forskaaede for den ordinære Skat, og ligeledes i
5 Aar fri for Landgilde, Wgt og Arbeide, af hvad Sorder de i Fæste
have“. S. D. bevilgedes Sognepræsten Knud Verche, hvis Præstegaard
var aldeles afbrændt, af hver Kirke i Thyens Stift 2 Rdl. til Præste-
gaardens Gjenopbyggelse. S. D. fik Lensmanden paa Alsholm, Phil.
Joach. Barstorff Brev angaaende Nysted, hvis Ulykke ved Ildbrand
især foragedes ved, at Borgerne havde tækket deres Huse med Straatag
og stælnet med Leer. Borgemeester og Raad skulde tilholdes at paasee,
at Borgerne, som opbygge deres Huse, tække dem med Tagsteen og
stælnet med Kalk. Den 30te December i. M. fik 34 Nysted Borgere
„Bevilling at nyde 100,000 Tagsteen toldfrit, til Hjælp at tække deres
afbrændte Huse med“. 1700 afbrændte over 40 Gaarde og Huse, og
1729 endnu flere. Ilden udbrod paa Torvet ved Middagstid den 14de
November. 2 Mennesker omkom. Bl. A. brændte Capellanboligen, der
ikke senere blev opført, hvorimod Capellanen fik 20 Dl. i Huusleiehjælp.
1750 afbrændte Nysted Ladegaard, der var oprettet af det seculariserede
Klostergods; senere, efter at den var opbygget, blev den afbrændt og
henlagt under Alsholm. Den 24de August 1820 ankom Thorvaldsen
til Nysted, efter at have været paa Pederstrup og Engestofte, og den
følgende Morgen afgik han med en fragtet Sagt til Kjøbenhavn, for derfra
at fortsætte Reisen til Rom. Den 20de Juli 1822 slog Lynet ned i
Nysted Kirkeetaarn, hvor det antændte nogle Bjælker, og gik derpaa
igjennem en Muur og Hvelvingen ligesom Orgelet samt antændte nogle
Bræder i Præstens Stol. Ilden blev dog snart slukket. Paa samme
Tid gjorde Lynilden ogsaa Skade i Næstved Kirke. 1831 afbrændte i
Nysted 8 Gaarde og den nye Skole, der atter opbyggedes.

Latinskolen, som ogsaa afgav Behoøvesleilighed for Rector og Hø-
rer, bestod oprindelig af 12 Fag Huus med Blyvinduer og Leergulv.
Inventariet har vistnok svaret hertil, thi først 1670 fik Hørereren en
Jernkaffelovn, da den forrige bestod af „16 glasserede Tagsteen“. 1695
havde Skolen „ikke en ærlig dansk Bog“, undtagen Bibelen og Ritualet,
men derimod en Mængde musikalske Bøger paa Latin og Tydsk, hvor-
iblandt en Generalbas paa 10 Foliaenter (!). Skolens bekendteste Di-
scipel var den berømte Theolog Niels Hemmingsen. Forøvrigt har

Skolen aldrig været af stor Betydning og havde ved sin Opløsning 1740 kun 1 Discipel i øverste og 3 i anden Lectie. Da den gik ind, erholdt Raskov Skole alle dens Midler, som kun udgjorde aarlig 87½ Td. Korn og 300 Dl. i Penge. (Heriblandt var Studiosus Christen Andersens Gave paa 100 Dl., skjøndt det udtrykkelig hedder i Testamentet, at de blot vare givne Nysted Skole og ingen anden). Rectors Løn udgjorde kun omtrent 185 Rdl., og Hørerens stod i Forhold dertil. 1761 vurderedes Skolebygningen til 216 Rdl. (See om Skolen, Rhodes Saml. til Laalands og Falters Hist. ved J. J. F. Friis, I. S. 373; Overlærer Hundrup, Lærerstanden ved de lærde Skoler i Raskov, Nysted og Rønne, i Indbydelsesfr. til de off. Ex. i Rosk. Kathedralskole i Juni og Juli 1866, S. 36 fg.; Hofman, Fund. VI, 56 fg.)

I Katholicismens Tid har der i Nysted været et Franciskanerkloster, som laae noget østen for Kirken. Det skal være stiftet 1286 eller 1287 af Eierne til Kjarstrup og Kjelsstrup, hvilken sidstnævnte Gaard skal have ligget i Errindlev Sogn; men om dets Historie vides kun overmaade lidt. 1293 og 1415 holdtes Ordensforsamling i Nysted Kloster. 1389 døde Kriger Luder Kobolt af en Sygdom, han havde faaet i Slaget mod den svenske Kong Albrecht og blev begravet hos Franciskanerne i Nysted. Her jordebdes ogsaa Anders Svidesøn af Kjarstrup, der døde den 1ste August 1390; hans Hustru Christine, af Slægten Ulfeld, satte et Monument over ham. 1392 døde Biskop Valdemar Bodebuff af Odense paa en Visitatsreise i Laaland og blev begravet i Nysted Klosterkirke. Michael de Vira fra Köln blev 1483 ligeledes begravet her. Der klagedes flere Gange over Kloostertugtens Forfald og Munkene lode sig kun med stor Vansteligheid bringe tilbage til Tugt og gode Sæder. 1531 blev der af Sorgen von der Wisch, Lensmand paa Alsholm, leveret Kongen 7 forgyldte Solvkalke, 7 forgyldte Patener og 3 smaae hvide Solvsteer, som en Munk i Graabrødrekloster i Nysted havde stjaalet ud af Kloostret og nedgravet i Jorden. 1554 fik Sognepræsten Niels Wulf Tilladelse til, indtil videre at beholde Nysted Klosters Abildhave og Humlehøve. Den 12te April 1577 fik Albert Dye et Kongebrev, hvori det hed: „Viid, efter som du lader give tilskende, at vort Slot Alsholm skal være meget bygfallen, og at der udi Nysted udi Klosterhaven skal staae et gammelt Steenhuus, som til intet bruges, da bede vi dig og ville, at du forne Steenhuus udi Klosterhaven lader nedbryde og dermed lader hjælpe og forbedre forne Alsholm Slot og Ladegaard, hvor Behov gjøres“. Det samme blev skrevet til Haf Ulfstand 14de September 1578. I Wedels Indenlandsreise II. Bd. (1806) S. 242 hedder det om Stedet: „Pladsen, hvor Kloostret har staaet tilligemed dens Have blev som fri Hovedgaards-

nær indtaget under Alholm, som da tilhørte S. M. Kongen. Dette
 Søenge, nu Spurre-Haven kaldet, er af Alholms Eier siden solgt til
 en privat Mand i Nysted og har haft forskjellige Eiere. Der er op-
 aget Ruiner af Klosteret, nemlig mange Tusind brændte Steen, og
 svarrende Eier, Told- og Consumtions-Inspecteuren har ligesaa ladet
 optage nogle brændte Steen og nogle Tusind Læs Kampesteen, som til
 Grundsteen havde ligget under endeel meget betydelige Bygninger. Af
 disse Steen ere nogle Hundrede Favne Steengjærder blevne opførte om
 dette og flere Bænger, som samme Mand eier, og ved denne Leilighed
 ere fundne i Klosterhaven Beenrade af adskillige Lig, der have været
 lagte i en muret Begravelse, hvis hvide Udspækning Tidens Tand endnu
 ikke har kunnet besejge, med brændte Steen, murede Vandrender un-
 der Jorden. I en Indberetning fra 1808, af S. Bay i Nysted, siges,
 at der af Klosteret kun var fundet Muursteen og $\frac{1}{2}$ Alen under Jor-
 dens Overflade en muret Kende, $\frac{1}{2}$ til $\frac{3}{4}$ Alen bred og dyb, lagt i
 Bunden og paa Siderne af Muursteen men dækket med flade Kampe-
 steen. Den ansaaes for en Vandledning.

Nysted Landsogn.

Sognet grændser mod N. til Rjettinge, mod D. til Guldborgsund, med S. til Nysted Kjøbstad og Laalandsbeltet og mod V. til Herredslev og Bregninge. Overfladen er bølgefornig og Jordbunden leret, sandblandet og stenet. I Sognet findes 1,100 Tdr. Land Fredskov (endeel af Bækkeskov, Hestehave og Folehave Skov), flere Moser og de smaae Indsøer Store- og Lillesø mod Syd, samt Marksjø ved Sognets Nordgrændse. Ved Kysten findes de to ubeboede Holme Store- og Lille-Skaane. Landeveiene fra Nysted til Nykjøbing og Rødby passere Sognet.

Arealet udgjør 5,262 Tdr. Land, Hartkornet 335 Tdr. A. og E., 18 Tdr. Skovsk. og 3 $\frac{1}{2}$ Td. Møllest.

Sognet indbefatter Hovedgaarden Kalkholm og Landsbyerne Bantore og Taagense. Ved den sidstnævnte By findes et Teglværk.

Hovedgaarden *Alholm*, Hovedsædet i Grevskabet *Christiansholm*, ligger tæt vesten for *Nysted*, hvormed den forbindes ved en anseelig *Vindeallee*, der er anlagt paa den *Landstrimmel*, som adskiller *Slotsøen* fra *Stranden*. Gaardens Hovedbygning, det berømte gamle *Alholm Slot*, ligger særdeles smukt, omgivet mod *S.* og *V.* af *Nysted Fjord* og mod *N.* af *Slotsøen*, der dog nu næsten er udtørret. Det har tillige havt en meget fast *Beliggenhed*, der yderligere har været forstærket ved *Mure*, *Bolde* og *Grave*. Det bestaaer af $3\frac{1}{2}$ *Al.* høie, sammenbyggede *Fløie* med to *Taarne* i *Hjørnerne*. Paa et af disse er af en tidligere *Gier* blevet opført en høi men temmelig usfjøn *Overbygning* af *Træ* med en *Altan*, og *Halvdelen* af den sydlige *Fløi* er bleven afbrudt; men isvrigt har *Slottet* endnu for en betydelig *Deel* bevaret sit gamle ærværdige *Ydre*. *Murene* ere af røde *Muursteen* og 4—5 *Alen* tykke. Den endnu staaende *Deel* af den sydlige *Fløi* har hvælvede *Kjældere*, og det samme har vistnok været *Tilfældet* med den nedbrudte *Deel* af *Fløien*. I *Slottets Stueetage* findes kun *Hvælvinger* under det store, *nordøstlige Taarn*. *Slottets Grundplan* er en aflang *Firkant*, 119 *Al.* lang og $58\frac{1}{2}$ *Al.* bred.

Lidt s. v. for *Slottet* findes *Stald-* og *Ladebygningerne*, samt en stor og smuk *Have*.

Til *Gaarden* hører et *Areal* af omtrent 700 *Tdr. Land*, med *Hartk.* 89 *Tdr.* 4 *Skp.* 3 *Fj.* $2\frac{1}{2}$ *Alb.*

Alholms Have, der ikke staaer i umiddelbar *Forbindelse* med *Slottet*, ligger paa den *vestlige Side* af *Fjorden*, imellem denne og en lille *Skov*, den saakaldte *Hestehave*. Da *Landet* hæver sig noget mod *N.* og *N. V.* og *Hestehaven* yder *Beskyttelse* mod *V.* og *S. V.*, er der *Læ* mod de farligste *Vinde*. Imod *S.* er *Haven* tildeels aaben mod *Vstersøen*, og fra enkelte *Steder* haves ret smukke *Udsigter* over *Søen* og *Fjorden*. *Jordbunden* er leret, lidt fugtig, med et *Underlag* af *kridtholdigt Leer*. Disse heldige *Betingelser* gjøre

denne Plet fortrinlig skicket til Dyrkning af fremmede Planter. Lysthaven bestaaer egentlig af 3 Partier: den ældre Deel, plantet, saavidt vides, i Tidrummet fra 1796 til 1812—14, den yngre Deel, plantet 1830—35, og den saakaldte Vinterhave, for største Delen plantet paa samme Tid som sidstnævnte. Det ældre Anlæg er nærmest at betragte som en Plantesamling, der for den største Deel er tæt sammentrængt. Det yngre Anlæg, der ogsaa kaldes Skovhaven, da det er indtaget fra Hestehaven, er meget friere og bestaaer af større Græsplæner med Grupper og enkelte Træer. Vinterhaven er et smukt Parti af stedsegrønne Buske, omgivet af Granplantninger. Foruden disse Dele af den egentlige Lysthave findes en Samling Træer paa et særegt Stykke, der kaldes Systemet. De ere plantede i Rader, hver Slægt for sig, og af flere findes der hele Sortimentet. Endvidere er den Deel af Hestehaven, som støder op til Anlægget, beplantet med Grupper af forskjellige Træer, omtrent fra samme Tid som det yngre Anlæg. Hestehaven er gennemskaaen med Gange i stor Udstrækning, og frembyder mange smukke Partier. Den er ved et „skjult Hegn“ sat i Forbindelse med det yngre Anlæg. Af de mange tildeels meget sjældne Træer og Planter, som findes i denne Have, og af hvilke flere forefindes i usædvanlig store og smukke Exemplarer, ville vi blot nævne nogle faa. Her findes flere tildeels meget store Tulipantræer; Plataner havees i to Arter (et af Træerne har en Høide af 66' og et Stammeomfang af 9' 11"); flere Magnolietræer; en prægtig Gruppe af Rhododendron; en sjelden fylbig og smuk Busk af Sevenbom. (Haven er udførligt beskrevet af A. Weilbach, i Dybdahls Tidsskrift for Havevæsen, 1. Aarg. 1867, Nr. 1—3).

Vantore By, omtrent midt i Sognet, bestaaer af 21 Bøndergaarde, 1 Skole og endeel Huse. I Taagense, ud imod Guldborgsund findes 10 Bøndergaarde, 1 Skole og nogle Huse. Disse to Byer udfisktedes 1805 og havde den-

gang kun Fæstegaarde, der nu for Størstedelen ere folgte til Selveiendom. Gaardene have i Gjennemsnit et Areal af 51 Tdr. Land med $6\frac{1}{2}$ Td. Hartk.

I Sognet findes ialt 32 Gaarde og omtr. 50 Huse.

Indbyggerantallet var 1840: 613, 1870: 747.

Sognet hører under Nysted Birk's Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict, Saxkjøbing Lægedistrict; 3die Valgkreds; det udgjør Amtets 49de Lægd. Sognet danner en egen Commune og har Kirke fælles med Kjøbstaden.

Om Alholm Slots Oprindelse have ingen paalidelig Efterretning; men det stammer rimeligviis fra en af de Befæstninger, som Svend Grathe 1151 anlagde hist og her ved Kysterne, for at sikke Landet, og navnlig Smaasøerne, mod Bøndernes Overfald. Alholm nævnes saavidt vides første Gang 1329, da Christoffer II pantsatte det til Grev Johan af Bagrien for 20,000 Mark lodigt Sølv. Men Baldemar Atterdag bragte det atter snart tilbage under Kronen, og i Aaret 1360 gjorde han sin ældste Søn Christoffer til Hertug over Laaland og overdrog ham Slottet Alholm til Residents, naar han ikke var med Faderen paa Krigstog. Men da Christoffer uheldigviis døde allerede 1363, holdt Kong Baldemar paany Lensmænd paa Alholm; saaledes havde Kersten eller Christen Kule det 1364 og følgende Aar, dog rimeligviis som Pant for laante Penge. Den 28de Juli 1366 sluttedes paa Alholm en Traktat imellem Kong Baldemar og den svenske Konge Albrecht af Mecklenborg. I Baldemars Krig med Hansæstæderne og de holske Grever Henrik og Claus beleirede disse sidste Slottet i Begyndelsen af September 1368; men det blev ikke indtaget, da Befalingsmanden Kersten Kule den 8de September, i Forening med Lensmanden paa Ravnsborg, Hartvig Hummersbyttel, for Laalands Vedkommende sluttede en Vaabensstilstand med Kongens Fjender. Ved denne mærkelige Overeenskomst, som skulde vare til Mai 1369, bevarede disse to Lensmænd Den i Fred for Fjendens Udælgelser, og begge Slottene for Kong Baldemar Atterdag. Efter Kersten Kule, der var Lensmand paa Alholm 1364—1370, nævnes følgende Lensmænd: 1389 Berner Menvokobe, 1398 Jens Oluffsen, Ridder, 1446 Oluf Arselson Thott, 1449 Johan Frille, 1463 Mogens Ebbesen (Salt). Efter Christiern I's Død 1481 synes Alholm og Ravnsborg med hele Laaland at have hørt til Dronning Dorotheas Livgeding og først at være kommet tilbage til Kronen ved hendes Død 1495. Blandt Lensmændene under Christiern II nævnes Otto Krumpen, Ridder,

1518. I den saakaldte Grevens Feide (1534—36) blev Slottet 1534, medens Lensmanden Sorgen von der Wisch var fraværende, taget ved Overtumpling af Christiern II's Tilhængere, og kort efter overdroges Slot og Len til Hr. Otto Krumpen, der næsten havde erobret hele Sverrig for Christiern II, hvem han stedse var hengiven. Otto Krumpen blev dog kort efter fangen af Grev Christoffer, og 1536 blev Slottet tilbageerobret af Christian III's Tropper, under Anførsel af Laurids Knob. Forøvrigt vare Derne Laaland og Falster med Ravensborg, Aalholm og Nykjøbing Slotte blevne anviste Frederik I's Enkedronning, Sofie, som Livgeding. Johan Raanzow, der var hendes Lensmand paa Aalholm Slot, lod dette bestyre ved Adelsmænd, nemlig Knud Gøje til Kjørstrup (en lærd Mand), Erik Rosenfrands til Kjørstrup 1551, Jørgen Rud til Beddhygaard 1552, og Mogens Eriksen Normand til Bramshytte 1559. Efter Enkedronning Sofies Død 1568 faldt Slottet tilbage til Kronen. 1570 blev Albert Dze forlenet dermed, og den 13de Januar 1578 fik Haf Wlfstand til Hillebjerg Forleningsbrev paa Aalholm Slot og Len med Soesmark, Kalls og Vigsnæs Birker i Laaland. Af Brevet sees, at Eikel Urne, Albert Dzes Efterleverfke, paa Udstedestiden besad Aalholm Len. I Haf Wlfstands Tid blev der, 1581—88, foretaget betydelige Bygningsarbejder paa Slottet, hvortil bl. A. Tolberne i Helsingør den 3die Juni 1587 fik Brev om at levere ham Skifersteen. Efter Frederik II's Død 1588 fik Enkedronningen, Sofie af Mecklenborg, Laaland og Falster som Livgeding. Hun lod indtil sin Død 1631 Aalholm bestyre af Lensmænd, der tillige havde Dens Len (nubærende Ulrikssdal). Hendes Lensmænd vare: Frederik Hobe til Boserup 1588, Anders Dresselberg til Bognerup 1557—1606, Knud Urne 1606—16, Laurids Grubbe 1616—27, Christoffer Urne 1627—29, og endelig Palle Rosenfrands, der havde Lenet 1629—42 og saaledes tillige var den første kongelige Lensmand efter Dronningens Død. Efter ham fulgte Joh. Fred. v. Papenheim 1642—47 og Sochum Philip ~~Barndorf~~ 1654—60. Efter Gnevoldsmagtens Indførelse forblev Aalholm som et kongeligt Amt under Kronen. Amtmanden boede undertiden paa Aalholm og undertiden paa Nykjøbing Slot, naar Aalholm og Nykjøbing Amter vare forenede. 1670—85 hørte Aalholm med hele Laaland og Falster til Dronning Sofie Amalies Livgeding. Ved hendes Død 1685 kom det atter under Kronen. Det havde dengang 5 Taarne, et Træspir og et Par Karnapper, men var meget forfaldent. Af Strafferedskaber foresandtes her dengang 4 Halsjern med Tilbehør, hvorimod Træhest, spanske Kappe odl. først synes at være kommet til i en senere Tid. Efter Christian V's Død 1699 havde Enkedronning Charlotte Amalie Laaland og Falster til Livgeding til

sin Død 1714. I Aaret 1725 folgte Kongen Nalholm med tilhørende Gods samt Bremersvold til Fru Emerentia v. Lebekau, Enke efter Geheimeraad Johan Otto v. Raben. 1731 kjøbte hun Bramshykke. 1734 oprettedes af Hovedgaardene Nalholm og Bramshykke, Nolsgaarden Egholm og tilliggende Gods et Grevskab for Geheimeraadindens Sønesøn Grev Christian Raben. Dette Grevskab fik strax sit nuværende Navn Christiansholm, og ikke, som man forhen har angivet, først Navnet Christiansborg. Ved Grev Christian Rabens Død 1750 tilfaldt Grevskabet hans Broder Grev Otto Ludvig Raben, Geheimeraad, Kammerherre og hvid Ridder. Han døde 1791, hvorefter Grevskabet arvedes af Sønnen Grev Frederik Christian Raben. Denne sidste var en bekendt Naturhistoriker; han samlede en Mængde fremmede Træer og Planter, som endnu for en stor Deel pryde Nalholms Have, og en stor Mængde Natursjeldenheder, der endnu tildeels findes i Slottets store Taarn, hvilket sidste han forhøiede med en Træbygning og en Altan. Han foretog mange Rejser og døde paa en saadan i Brasilien 1838. Grevskabet tilfaldt da hans ældste Søn Grev Gregers Christian Raben, Dr. phil., der endnu besidder det. Han fik kongelig Bevilling til atter at give Slottet med Tilliggende det oprindelige Navn Nalholm, efter at det i nogen Tid havde været kaldet Christiansholm ligesom Grevskabet.

Grevskabet Christiansholm indbefatter: Hovedgaardene Nalholm og Bramshykke, Nolsgaarden Egholm, Konge- og Kirketienden af Kjettinge, Herredslev, Slemminge og Fjelde, samt Grønnegade Sogns Kirketiende. Efter Statshaandbogen for 1872 har Grevskabet: Hartorn af alle Slags 698 $\frac{1}{4}$ Td., hvoraf under Hovedgaardene 179 Tdr., Bøndergods 319 $\frac{1}{4}$ Td. (siden 1ste Januar 1866 er afhændet henved 500 Tdr.), Kirke- og Kongetiender 200 Tdr., Bankaktier 8,000 Rdl., i Fideicommiskapitaler c. 882,400 Rd. — De tre Hoved- og Nolsgaarde have tilsammen et Jordtilliggende af 1,250 Tdr. Land, foruden 2,386 Tdr. Land Skov. Grevskabets Skove ere: Roden, forenet med Dele af Vantore, Taagense, Bekkeskov og Raagelunde Skove, tilsammen af Areal 1,012 Tdr. Land. Bestanden er deels gamle Ege og Aonbøge, deels yngre Løvskov. Hestehaven tæt ved Nalholm, 258 $\frac{1}{2}$ Td. Land, god Bøgeskov. Folehaven, n. for Nalholm, 63 Tdr. Land. Bestanden er Bøge- og Naaletræ. Bregninge og Langed Skov, 132 Tdr. Land, har ung Bestand af Eg, Bøg og Aonbøg. Bramshykke Dyrhøve, 44 $\frac{1}{2}$ Td. Land, med forskjellig Bestand. Bramshykke Bester-Kobbel, 59 Tdr. Land med ung Bøge-Bestand. Egholm Skov, 64 Tdr. Land, god Bøgeskov. Grænge Skov, af Areal 596 Tdr. Land, har en smuk ung Bøgebestand.

Skov, 122 Tdr. Land med blandet Bøgebestand. Ettehave Skov,
35 Tdr. Land med lignende Bestand.

Byen Vantore kaldes i S. R. D. VII, 540 Wanteworæ, men
er der ved en Feiltagelse henført under Arnunghæret (det nuværende
Sønder Herred). Laagense er formodentlig Toles Næs. I Sognet
findes flere Steensætninger, der tildeels høre til de fredede Oldtidsminder.

Døllefjelde Sogn.

Hertil er Musse Sogn Annex. Sognet, hvis Kirke ligger 1 Mil n. v. for Nysted og omtrent lige saa langt fra Sarkjøbing, grændser mod N. og D. til Thoreby, mod S. til Bregninge, og mod V. til Musse og Fjelde. Landeveien mellem Sarkjøbing og Nysted gaaer igjennem Sognet. Overfladen er noget bakket (især Præstegaardens Marker); Jordbunden er af meget forskjellig Beskaffenhed, men de fleste Steder stærkt leret med Leer- og Mergelunderlag og mange Kilder i Grunden; paa nogle Steder er den sand- og leerblandet med Løv-Underlag. Til Døllefjelde By hører en temmelig stor og særdeles god Eng. Langet Skov, i den østlige Deel af Sognet, er ikke Fredskov. Sognets Areal er 1343 Tdr. Land, Hartkornet 153½ Tdr. A. og E., og ¾ Td. Mst.

I Sognet findes kun to Byer: Døllefjelde, med Kirke, Præstegaard, Skole og Veirmølle, og Sønder-Langet. Begge Byerne bleve udskiftede Aar 1800. Bøndergaardenes Antal er 17. Af Huse med Jord findes, Skolen iberegnet, 23, og af Huse uden Jord 14, ialt 18 Gaarde og 37 Huse. Alt er Selveiendom, undtagen 4 Huse med Jord.

Folkemængden var 1801: 260, 1834: 262, 1840: 295, 1855: 312, 1870: 290 (149 M. 141 Kv.).

Til hver Bondegaard hører i Reglen 60—70 Tdr. Land med 6—8 Tdr. Hartk. Lodden er i Reglen inddelt i 6 Marker, og Driftsmaaden følgende: 1, reen Brak, 2, Hvede og Rug, 3, Byg og Vrter, 4, Havre og Byg, 5 og 6, Kløver. I Almindelighed faaes 10—15 Fold af langstraaet Sæd og 6—8 Fold af Bælgsæd. Hvede er den meest brugte Vintersæd. Rug, Kartofler, Hør og Humle dyrkes i Almindelighed kun til eget Brug. Jorden behandles næsten overalt i Sognet med 4 Brakpløininge til Vintersæd; Gjødningen paaføres før 2den Pløining, sidst i Juni; Byg og Havre faaes

i den vinterpløiede Jord, uden Anvendelse af Foraarspløining, men efter at Jorden er behandlet 1 eller 2 Gange med Svenskharven. Til Værter behandles Jorden af de Fleste kun med een Pløining i Foraaret. Afgravning, Mergling og kunstig Gjødning anvendes næsten kun paa Præstegaardens Jorder, Draining saa godt som slet ikke.

Kirken, der er opført af Muursteen, med Kampesteens Grund, har Taarn og smukke høie Svælvinger. Taarnet har tallede Gavl, og paa dets østre Muur staaer (i 4 Linier): H. — E. C. K. — F. S. L. — 1694 (o: Hr. Grev Egger Christoffer Knuth til Knuthenborg og Fru Søster Verche). Altertavlen har fritstaaende Træsøiler, imellem hvilke sees en hvid Kristusfigur. Paa Prædikestolen findes udskaarne Figurer. Et Sakristi og et Gravkapel blev nedbrudt 1694, og Kisterne nedsatte i Jorden. Rigsteen eller andre Gravminder findes ikke. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg.

Sønden for Kirken var fordem en Kilde, som var heligt St. Kjeld. Den blev efter Bedkommendes Befaling tilstoppet, „fordi dermed blev drevet Afguderiet“; derefter brød den frem i selve Kirken, men blev atter tilstoppet, for at hindre Afguderiet; endelig brød den frem nord for Kirken, hvor den findes endnu.

Præstegaarden, hvis Have støder op til Kirkegaarden, har det største Areal af alle Præstegaarde i Stiftet, nemlig 179 Tdr. Land; heraf er 139 Tdr. Land Agerjord af meget forskjellig Beskaffenhed, 25 Tdr. Land Skov og Resten mindre gode Enge og Tørvemoser. Hartkornet er 20 Tdr. 6 Skp. Paa Markerne findes Bakker og mange Kildevæld. Bygningerne afbrændte ved Synild 1851, hvorefter nye opførtes i det samme og det følgende Aar.

Tienderne betales efter fast Afford med 6 Skp. Byg aarligt pr. Tønde Hartk. for hver enkelt Tiende.

Skolen, i Dølleffjelde By, har et nyt grundmuret

Stuehuus og et Tilliggende af 6 Tdr. Land. Skolen har 1 Lærer og 2 Klasser.

Sognet har et Fattighuus.

Legater. Døllefjelde og Musse Sognes Skole- og Fattigvæsen nyde en aarlig Andeel af Geheimeraadinde Levekæus Legat, nemlig 3 Rd. 56 β.

For Døllefjelde og Musse Sogne var Communalffatten for 1870 lignet med 4 Rd. pr. Td. Hartk. Udgiften til Fattigvæsenet var i Aaret 1869: 370 Rd.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict, Sørfjøbing Lægedistrict; 3die Valgkreds. Det udgjør Amtets 51de Lægd.

Baldemar Atterdags Søn Christoffer, Hertug til Laaland, gav 1362 sin Gaard Thorstrup med alle Herligheder til Præstens Bord i „Døllefeldt“, for at læse aarlige Messer for hans Sjæls Frelse. (Hofman. Fund. VI, II, 45—46. At Præstegaardens Areal endnu er saa stort, antages for en stor Deel at hidrøre fra denne Gave. I en gammel Provstebog hedder det herom: „Udi den vestre Mark ligger Tostrup Fang, saa kaldet af en Gaard, som haver været bygget der og kaldet Tostrup. Da Gaarden blev afbrudt, er Jorden givet til Præsten.“ Paa et andet Sted i samme Bog hedder det, at Hertug Christoffer har givet en Deel Jord til Kaldet, som findes beliggende i de 3 Døllefjelde Marker, men at samme Jord mange Steder falder „ond og svigefuld“, paa Grund af de mange „Kildespring“, som findes især i Søndermarken. — Da den nuværende Herregaard Christiansfæde fordmum ligeledes hed Tostrup, har man undertiden forverlet disse Navne og saaledes feilagtigt troet, at det var hiin store Gaard, som Hertugen 1362 lagde til Døllefjelde Præstekald.

I Nye Danske Magazin V, 3 nævnes ved Aar 1401 Dynæfælle. Ifølge Suhms Saml. II, 2 S. S. 31 fik Hr. Jakob Madsen 1517 Præsentats paa „Dølefulle“ med Anneret Musse.

I Døllefjelde Kirkes Chor har forhen paa Nordfiden været et gammelt Glasmaleri, som nu findes i det oldnordiske Museum i Kjøbenhavn. Billedet, som er 1 Alen høit og 10 Tommer bredt, forestiller paa blaa Grund en Ridder i gylden Rustning, over hvilken er trukken en Pantserffjorte eller Ringbrunne. I høire Haand fører han Sværdet, i venstre et Skjold, hvori to med Rod oprykkede korslagte

Træer. Samme Skjoldmærke er ogsaa anbragt over Hjelmen. Under denne Figur staaer med Munkebogstaver: dni hinc
ic plot.

I sidste Linie mangler maaskee et Par Bogstaver, men disse savnes allerede 1765, da Abildgaard aftegnede Billedet. (See Antiquariske Annaler IV, 492.)

Træer. Samme Skjoldmærke er ogsaa anbragt over Hjelman. Under denne Figur staaer med Munkebogstaver: dni hinc
ic plot.

I sidste Linie mangler maastee et Par Bogstaver, men disse savnedes allerede 1765, da Abildgaard aftegnede Billedet. (See Antiquariske Annaler IV, 492.)

Musse Sogn.

Dette Sogn, der er Annex til Døllefjelde, og hvis Kirke ligger omtrent 1 Mil n. v. for nærmeste Kjøbstad Nysted, grændser mod N. til Fjelde, mod D. til Døllefjelde, mod S. til Bregninge og Herredslev, og mod V. til Slemminge og Godsted Sogne. Landeveien imellem Saxkjøbing og Nysted passerer Sognet. Overfladen er temmelig jevn, noget hævet mod D. og afdalende mod V. og S. V. Jordbunden er de fleste Steder leermuldet med Leer- og tildeels Gruusunderlag. Areal et 1559 Tdr. Land, hvoraf 58 Tdr. Land Fredskov (Besterkobbøl, Dyrehaven), med Hartk. 153 $\frac{1}{4}$ Tdr. A. og E., $\frac{1}{2}$ Td. Skff. og 1 $\frac{1}{4}$ Td. Mff.

I Sognet findes de to Byer Store Musse med Kirke, Skole, Fattighuus og Beirmølle, og Lille Musse.

Hovedgaarden Bramshytte, der tilhører Grevskabet Christiansholm, har et Areal af 320 Tdr. Land med 44 $\frac{1}{4}$ Tdr. Hartk. Hovedbygningen, opført af Grev F. Raben, er en toetages grundmuret Bygning med Tag af glasserede Tagsteen.

I Sognet findes 17 Gaarde, 30 Huse med Jord og 7 Huse uden Jord. Alle Sognets Bøndergaarde og Huse ere Selveiendom, med Undtagelse af en Gaard og 5 Huse med Jord. I Musse Sogn eiede Grevskabet Christiansholm tidligere 8 Gaarde, der udfiktedes Mar 1800 og nu alle ere folgte til Selveiendom.

Folkemængden var 1801: 269, 1834: 255, 1840: 270, 1855: 315, 1870: 347.

Til hver Bondegaard i Sognet hører 40—70 Tdr. Land med 4—8 Tdr. Hartk. Avlsbrugen er omtrent som i Døllefjelde; Rug dyrkes dog mere end Hvede. Afgravning og Mergling bruges kun lidt af Bønderne, og Draining og kunstig Gjødning slet ikke. Paa Bramshyffes Marker, der ere merglede og vel gjødede, anvendes endeel kunstig Gjødning, men ikke Draining. Her bruges 10 Markes Drift, nemlig: 1, reen Brak, 4 Bløininger, 2, Hvede, 3, Bælgfæd og Byg, 4, Byg og Havre, 5, Kløver, 6, Halvbrak, 7, Hvede og Rug, 8, Havre, 9 og 10, Kløver. I Reglen avles 10—15 Fold langstraaet Sæd og 6—8 Fold Vrter. Kløver voxer ikke villigt, hverken paa Bramshyffes eller paa Bøndergaardenes Marker.

Kirken, der ansees for meget gammel, er opført af Muursteen med Kampesteens Grund. Den er lille og uanseelig, og uden Taarn. Klokkerne hænger i en Slags Qvist, der er bygget ind i Tagværket, mod N. V. Indgangen er i den vestre Gavlmuur, og paa Sydsiden findes 3 Vinduer. 3 store Tværbjælker, anbragte under Hvælvingerne, vistnok for at støtte Murene, vansire Kirkens Indre. Paa Altertavlen sees 6 smaae Felter, hvorpaa Bibelsprog ere skrevne. Paa Prædikestolen findes udskaarne Figurer. Døbefonten er vistnok af Muursteen. I Vaabenhuset er indmuret en Marmorplade med Indskrift til Minde om en Soldat, der faldt ved Dybbøl 1864. Andre Gravminder eller Vigsteen findes ikke. Kirken, der eies af Grevskabet Knuthenborg, er for faa Aar siden sat i god Stand.

Tienderne betales efter fast Afford aarligt med omtr. 1 Td. Byg pr. Td. Hartk. efter Capitelstarten, for hver Tiende.

Skolen i Store Musse By har gode Bindingsværks

Bygninger og 6 Tdr. Land god Jord. Den har 1 Lærer og 2 Klasser.

Om Fattigvæsen osv. see under Dølleffelde.

Sognet hører under de samme Administrations = Inddelinger som Hovedsognet; 3die Valgkreds; det udgjør Amtets 68de Lægd.

Stedet kaldes i S. R. D. VII, 540 Mossø, og det maa i Oldtiden have haft en ikke ringe Betydning, da det har givet hele Herredet Navn. (Forhen har saaledes ethvert af Laalands fire Herreder haft Navn efter et af dets Landsogne; Nørre Herred hed Horskunde S.; Sønder Herred Arninge S.)

Hovedgaarden Bramslykke (Brams Løkke, o: Indhegning eller Mark) maa være dannet af en nedlagt Bondeby. I S. R. D. VII, 540 kaldes Stedet nemlig Bramsthorp. Gaarden eiedes 1439 af en Anders Pedersen, hvis Fader var Ridder Peder Basse, som nævnes 1382 og 1400; derefter tilhørte den 1449 Hr. Henning Haffn, og 1472 Hr. Claus Rechberg, der døde 1493. Hans Datter giftede sig med Erik Mogensen Mormand, der nævnes som Gaardens Eier 1525; efter ham tilfaldt den hans ældste Søn Mogens Eriksen Mormand, der var gift med Margrethe Hvitfeld, en Datter af Otto Hvitfeld til Krumstrup. Med Mogens Eriksens Datter forefaldt nogle særegne Omstændigheder. Efter hendes foregivne Sygdom og Død og derpaa følgende Begravelse opstod der Rygter, som bevirkede, at Kongen den 19de Mai 1580 gav Befaling til at eftersee hendes Ligkiste. Da den blev aabnet, fandt man kun Salmvisse og Steen i den, men hvor Pigen selv var bleven af, fik man aldrig at vide. — Den følgende Eier af Bramslykke efter Mogens Eriksen var hans Søn Erik Mogensen Mormand, der dog rimeligviis eiede Gaarden i Fællesskab med sin Broder Claus, da denne 1586 skrev sig til Bramslykke. Senere eiedes Gaarden af Erik Mogensens Datter Barbara Mormand, der giftede sig med Erik Steensen til Søllestedgaard. Han ffjødede 1647 Bramslykke Gaard og Gods til Fru Lisbeth Runge, Hr. Palle Rosenkrandses Enke, hvis Datter, Fru Lisbeth Rosenkrands, var gift med Frants Rantzov til Estvadgaard. Deres Søn, Generallieutenant Johan Rantzov solgte 1677 Bramslykke til Generalmajor Soachim v. Schack, der 1681 tillige købte Kjørstrup (i Fuglse Sogn) og døde 1700. Hans Søn, Major Otto v. Schack solgte den 11te Juni 1724 Bramslykke med Slemminge og Fjelde Kirke-tiender og 202 Tdr. Hartk. Bøndergods for 16,000 Rd. til sin Broder, Oberst Niels Rosenkrands v. Schack. Efter dennes Død 1731 kjøbtes

Gaarden af Grevinde Raben, der indlemmede den i Grevsfabet Christiansholm, hvortil den endnu hører.

„En Synsforretning, som de fire Probster i Lolland med flere Dannemænd efter Kong. allernaadigst Befalning ved Stifts-Regenten Velbyrdige Sack Ulfstand har taget paa den skammelige og forargelige Begravelse i Musse Kirke i Musse Herred i Lolland“ 19de Mai 1580, er trykt i Nye Danske Magazin IV, 157 fg.)

Gaarden af Grevinde Raben, der indlemmede den i Grevsfabet Christiansholm, hvortil den endnu hører.

„En Synsforretning, som de fire Provster i Lolland med flere Dannemænd efter Kong. allernaadigst Befalning ved Stifts-Regenten Velbyrdige Hach Ulfstand har taget paa den skammelige og forargelige Begravelse i Musse Kirke i Musse Herred i Lolland“ 19de Mai 1580, er trykt i Nye Danske Magazin IV, 157 fg.)

Oster Ulslev Sogn.

Dette Sogn, hvortil Godsted er Annex, og hvis Kirke ligger 1 Mil n. v. for nærmeste Kjøbstad Nysted, begrænses i N. af Godsted, i D. af Herredslev, i S. af Laalandsbeltet og i V. af Vester Ulslev Sogn. Landeveien mellem Rødby og Nysted passerer Sognet. Overfladen er paa nogle Steder bølgeførmig, men ibrigt jevn, lav og afdalende ned mod Stranden. Jordbunden er i Reglen leermuldet og stærkt blandet med Sand. Arealet er 2035 Tdr. Land, hvoraf 306 Tdr. Land Fredskov (Kildeklov, Indeluffet), med Hartk. 190 $\frac{1}{2}$ Tdr. A. og E., 2 Tdr. Skff. og $\frac{3}{4}$ Td. Mff.

I Sognet findes kun een By, Oster Ulslev, mod N., med Kirke, Præstegaard, og Veirmølle. Til Gaarden Louisehøi, sammenlagt af to Gaarde, hører 110 Tdr. Land med Hartk. 11—5—3—1. Gaarden Hedevigslund, sammenlagt af 2 Gaarde og en Huuslod, har omtr. 140 Tdr. Land med Hartk. 14—1—3— $\frac{1}{10}$. Bøndergaardene have i Reglen 40—60 Tdr. Land med 3—7 Tdr. Hartk. I Sognet findes ialt 27 Gaarde og 64 Huse, hvoriblandt 36 med Jord (1 $\frac{1}{2}$ —6 Tdr. Land).

Indbyggerantallet var 1801: 398, 1834: 425, 1840: 484, 1855: 611, 1870: 653.

Udsiftningen er i sin Tid udført meget godt. En Saltgræsning ved D. Ulslev Strand, som ved Sognets Udsiftning blev liggende som Fællesgræsning for 21 Gaarde, er,

efter at den i 1857—58 ved en Dæmning er bleven beskyttet mod Høivande, bleven udskiftet. Den største Deel af den benyttes nu som Bløieland, Resten som Tørveskjær. En Deel af Engen kaldes „Dødmosen“, og Sagnet fortæller, at en Afdeling svenske Soldater tilsatte Livet der i Krigen i Frederik III's Tid. Tætved Stranden ligger en meget stor Steen, 40—50 Alen i Omfang.

Indtil 1852 var D. Alslev Sogn Fæstegods under Kjærstrup (i Fuglse H. og S.); men efter at et Interessentskab, med Grev Knuth i Spidsen, det nævnte Aar havde kjøbt Kjærstrup Gaard og Gods, ere alle Gaarde paa 3 nær og alle Huse paa 1 nær, folgte som reen Eiendom. Gaardene kostede 600 til 650 Rd. pr. Td. Hartk.; Husene folgtes for 2—300 Rd. pr. Td. Land og 2—300 Rd. for Bygningerne. Fra endeel af de folgte Gaarde ere Parceller frafolgte, og Udstykningsen vedbliver.

Driftsmaaden er følgende: 1, Brak, 2, Hvede (Kug til eget Forbrug), 3, Ærter, 4, Byg, 5, Havre, 6 og 7, Kløver. — Allerede for endeel Aar siden begyndte man her at indføre Forbedringer med Hensyn til Avlsbrug, Redskaber og Bygninger, og dette fortsattes stadigt, saavel hos Fæstere som hos Selveiere. Jorden behandles overalt med Omhu, og forbedres ved Mergling og Afgravning, samt paa flere Steder ved kunstig Gjødning. Ved de to Gaarde Louisehøj og Hedevigslund er Draining anvendt. Med Hensyn til Kreaturhold staaer man derimod endeel tilbage. Flere have dog begyndt at fodre Køerne om Vinteren med Korn og Røer og at forskaffe sig Tillægsdyr af god Race. Besætningen paa en Bondegaard er 4—6 Heste, 6—8 Køer, et Par Ungnød og 10—12 Faar.

Kirken er opført af store, røde Muursteen, og har midt paa Taget et lille ottekantet Taarn af Træ med et spaaantalt Spir (Tagrider). I Taarnet findes et godt Taarnuhr, samt en større og en mindre Klokke. Paa den ene af

disse skal findes denne Indskrift: 1665 Sognepræst Peder Rasmussen Ruud. I Veiret blev jeg trækket, Da Svensken Laaland svækket. I Fred fik omstøbt, bedre Klang, Og kalder Folk til Kirkegang. (Indskriften anføres efter en Optegnelse af den forrige Sognepræst og maa ansees for paa- lidelig. Som Kloffen nu hænger, kan Indskriften ikke læses.) Kirken har udvendig været prydet med murede Forsiringer. Muurkrandsen under Taget dannede en Række runde Buer. I Muren fandtes to smukke om end noget lave Portaler med runde Buer og 3 Rader Søiler med Kapitæler. Ved Foden løb 3 Rader runde Baand. I den flade Chorgavl findes et tilmuret Vindue med runde Buer og Søiler og paa Choret sees Muurkrandsen af krydsende Buer. Kirken, der tilhører Stamhuset Engestofte, blev restaureret af dens nuværende Besidder 1853. Da man huggede Kalken af Murene indvendig, viste det sig, at disse oprindelig have været røde med hvide Fuger, ligesom i Roskilde Domkirke. Med Kir- lens Restauration blev det flade Loft i Choret og Skibet gipset, et nyt grundmuret Vaabenhuus blev opført og midt paa Bæggen, lige for Indgangen anbragtes et Basrelief af Thorvaldsen, den blinde Tobias's Helbredelse. Endvidere fik Kirken en ny Altertavle, af Wegener, forestillende Kristus paa Dommerstødet, nye Stole osv. Prædikestolen er gammelt Træfjærrarbejde. I Choret findes en Døbefont, hugget af en stor mørkebrun Steen med hvide Pletter og Nærer; om Kanten er en Krands af runde Buer. Den blev 1838 over- smurt med Rjønrog, derefter overmalet med Perlesfarve og er nu malet med mørkebrun Farve liig den oprindelige, med hvide Striber og Pletter. Paa en Bæg i Choret var for- hen Præsterækken malet; men nu findes her en Trætavle med Præsternes Navne *). I Kirken fandtes ved Restaurationen

*) I Rhodes Samlinger, udg. af S. S. F. Friis, II, 438 nævnes en Præst, som ogsaa kaldtes „Mussepræsten“; men paa den gamle Tavle stod tydeligt „Munkpræsten“.

3 gamle Ligstene. Den ene af disse, hvorpaa Skrift og Ufbildning næsten var udsløttet, blev nedlagt i Gulvet i Baabehuset. Af de to andre, som tidligere begge laae i Choret, blev den ene nedlagt omtrent paa sin gamle Plads; den anden blev flyttet ned i Gangen i Kirken. Den sidste har følgende Indskrift: Margretha Christierni filia placida morte quiescens 29. Septb. 1647. — Olaus Nicol: Glob ab hac ærumnosa vita migrabat anno 1635. — Andreas Pauli Rodius in domino feliciter edormiebat 15. Octob. Ao. 1619. — Funera hic feliciter dormiunt, animæ æterno hospitio vivunt. — Ligstenen i Choret har følgende Indskrift: „Herunder hviler sødelig det i Herren salig bortsovede ærlige og kjærlige Ægtepar Zacharias Povelsen Danchel, født i Kjøbelev Præstegaard i Nørreherred Ao. 1643, d. 16. Mars, Beskikket til dette Steds Sognepræst Ao. 1669 d. 2. December, ordineret Ao. 1670. Indtraadte i Ægteskab Ao. 1671. Beskikket til Provst for Musse Herred Ao. 1702, død Ao. 17 *), saa og hans hjerte allerkjæreste Hustru Margrethe Pedersdatter Ruud, født i Øster Ulslev Præstegaard Ao. 1648, d. 9. Mai, død Ao. 1693 d. 16. September. Udi nævnte sit Ægteskab Moder til XI Børn, 4 Sønner og 7 Døttre. — Hun var en Kone for sit Kjøen, Har Ærens Krone nu til Løn. — Gud give dem en ærefuld Opstandelse til det ævige Lif. Amen. Jesu dulcissime, Salvum dum spiro spero, me fore morte tua; ergo tibi totum me trado. Christe redemptor, vivam seu morior sanguine tuo vivo.

Præstegaarden er opført paany efter en Ildebrand 1847. Stuehuset er Grundmuur med Tegltag. Dens Areal er 118 Tdr. Land og Hartkornet 11 Tdr. 3 Fj. 2 Alb. Jorderne høre til de stærkeste Leerjorder i Sognet; de ere

*) Marstallet, der ikke er udfyldt, skal være 1715. See anf. Str. S. 438, hvor ogsaa Præsterne Rhode og Glob omtales.

for største Delen gode, men paa Grund af den bølgeformige Overflade vanskelige at befrie fra skadeligt Vand.

Alle 3 Tiender ere ifølge kgl. conf. Tiendeforening overladte Yderne for et Bederlag af 2 Skp. Hvede og 3 Skp. Byg pr. Td. Hartk. for hver enkelt Tiende, som leveres in natura inden hvert Aars 24de December.

I Sognet findes kun een Skole, opført 1831 af Egebindingsværk og udvidet ved Tilbygning 1856. Den har, foruden 2 rummelige Skolestuer, 4 Værelser m. m. til Førstelærer og 2 Værelser til Andenlærer. Førstelærer, som tillige er Kirkesanger, har reglementeret Løn, Brugen af en Jordlod paa 6 Tdr. Land meget god Jord og af en Have paa omtr. 2 Skp. Land. Leien af $3\frac{1}{2}$ Tdr. Land gl. Degnejord deles mellem Lærerne, saa at Førstelærer faaer $\frac{2}{3}$, og Andenlærer $\frac{1}{3}$. Andenlærer har desuden i Løn 200 Rd., Andeel i Skolepengene og 3 Favne Brænde. I Skolen undervises i Læsning, Regning, Skrivning, Hetskrivning, dansk Grammatik, Fædrelandshistorie og Geografi.

Sognet har, i Forening med Godsted Sogn, to Fattighuse. Det ene, i D. Ulslev By, er opført 1845 og indeholder 6 større Stuer m. m., det andet, i Udkanten af Saltengen, indeholder 2 Stuer m. m.

Af Danchels og Frigasts Legater, hvert paa 100 Rd. der ere sikrede i D. Ulslev Præstegaard, udbetales Renten, 4 pCt. til de Fattige i D. Ulslev og Godsted Sogne. Endvidere have en Part af Thonboes Legat 1 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ aarlig.

Sognet hører under Nysted Birk's Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict og Lægedistrict; 3die Valgfreds; det udgjør Amtets 56de Lægd. Med Annexsognet Godsted danner det een Commune.

Den 28de August 1513 fik Petrus Johannis, Præst i Odense Stift, Præsentats paa „østre vllffløff“ Sognelald, der var ledigt efter afdøde Johannes Petri. (Suhms Saml. 2 Bd. 2 S. S. 61).

Kirkens gamle Altertavle indeholdt to Malerier, et stort firkantet, forestillende Christus paa Korset og de to Nøvere samt Marie og Johannes, og derover et mindre, rundt, forestillende Christi Opstandelse af Graven. Ved Siderne paa det nederste Maleri saaes 4 Soiler, og paa de to yderste af disse stode 2 Figurer, Moses med Lovens Tavler, og Elias. Rammen omkring det øverste Maleri var en Laurbærkrands. Altertablens og Prædikestolen vare malede og forgyldte 1694, men begge Dele ældre. Altertavlen skal have havt en Indskrift, der dog paa J. S. Larsens Tid var ulæselig. I Kirken fandtes tidligere en Herfskabsstol fra 1694. Den var forsynet med Blyvinduer og Silkegardiner, Blyet og Kammerne omkring Vinduerne vare forgyldte. Stolen havde denne Indskrift: „Kom o Jesu Naade Soel, Og bestraale denne Stoel, Tag i naadig Baretægt Ewig Krus og Hemmerts Slægt.“ Krus er formodentlig Justitsraad Edvard Kruse som 1ste (eller efter ny Stiil 11te) Januar 1692 blev Generaltoldforvalter over Consumptionen i de danske Kjøbstæder (see Bircherods Dagbøger, udg. af Mølbeck, S. 245). Da Kirkeskøten for nogle Aar siden blæste ned, saae man deri hans Vaaben og Navn Edvard Kruse 1693. Han har maaskee bekostet det lille Trætaarn med Uhret samt ladet Kirken sætte i Stand indvendig. Han maa formodentlig have boet her i Sognet, men herom vides isørigt Intet. — I Kirken foresandtes for endeel Aar siden to Malmrøgelselar; de ere nu forsvundne og kun Raaget af det ene findes i Samlingen paa Engestofte.

Kirkens gamle Altertavle indeholdt to Malerier, et stort firkantet, forestillende Kristus paa Korset og de to Nøvere samt Marie og Johannes, og derover et mindre, rundt, forestillende Christi Opstandelse af Graven. Ved Siderne paa det nederste Maleri saaes 4 Soiler, og paa de to yderste af disse stode 2 Figurer, Moses med Lovens Tavler, og Elias. Rammen omkring det øverste Maleri var en Laurbærkrands. Altertablens og Prædikestolen vare malede og forgyldte 1694, men begge Dele ældre. Altertavlen skal have havt en Indskrift, der dog paa J. S. Larsens Tid var ulæselig. I Kirken fandtes tidligere en Herfskabsstol fra 1694. Den var forsynet med Blyvinduer og Silkegardiner, Blyet og Rammerne omkring Vinduerne vare forgyldte. Stolen havde denne Indskrift: „Kom o Jesu Naade Soel, Og bestraale denne Stoel, Tag i naadig Baretægt Ewig Krus og Hemmerts Slægt.“ Krus er formodentlig Justitsraad Edvard Kruse som 1ste (eller efter ny Stil 11te) Januar 1692 blev Generaltoldforvalter over Consumptionen i de danske Kjøbstæder (see Bircherods Dagbøger, udg. af Mølbech, S. 245). Da Kirkeskolen for nogle Aar siden blæste ned, saae man deri hans Vaaben og Navn Edvard Kruse 1693. Han har maaskee bekostet det lille Trætaarn med Uhret samt ladet Kirken sætte i Stand indvendig. Han maa formodentlig have boet her i Sognet, men herom vides isørigt Intet. — I Kirken foresandtes for endeel Aar siden to Malmrøgelselar; de ere nu forsvundne og kun Raaget af det ene findes i Samlingen paa Engestofte.

Godsted Sogn.

Sognet, der er Annex til D. Alslev, og hvis Kirke ligger $1\frac{1}{4}$ M. s. o. for Maribo, grændser mod N. til Maribo Sø, Heirede Sø og Slemminge Sogn, mod D. til Møse og Herredslev, mod S. til Øster- og Vester Alslev Sogne og mod V. til Røgebølle Sø eller Alsø og Fuglse Herred. Til Sognet hører omtrent Halvdelen af Røgebølle Sø, samt endeel af Maribo Sø, hvortil den lille Gaassø (paa Generalstabens Kort Godsø), der findes ved Sognets Østgrændse og ligeledes hører til dette, har Afløb. Overfladen er lav og jevn og Jordbunden leret. Adskillige Steder, især i Karleby,

findes Sandunderlag temmelig nær ved Overfladen. Arealer er 1816 Tdr. Land, hvoraf 181 Tdr. Land Fredskov (Svinekobbøl, Kaarup Bænger og Ulriksdals Skov). Hartkornet er 143 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land A. og E. og 2 $\frac{1}{4}$ Td. Skff.

I Sognet findes Byerne Godsted og Karleby. I Godsted findes Kirken, 8 Gaarde, 19 Huse med Jord, hvoraf de 6 ligge i Skoven Kaarups Bænger og i Udkanten af samme, og kaldes Kaaruphusene, samt 2 jordløse Huse. I Karleby findes 6 Gaarde, 4 Huse med omtrent 3 Tdr. Land, til hvert, og 2 jordløse Huse. (1560 skal Hr. Anders Gøye have taget Karleby fra Øster Ulfsløv Sogn og lagt den til Godsted). Sømødhufene kaldes et Par Huse med Blegierier, som ligge i Nærheden af den Landstrimmel, der adskiller Heirede Sø fra Maribo Sø.

I Sognet har forhen været endnu 2 Byer, nemlig Kaarup og Røgebølle. Af Kaarup ere dog endnu de ovennævnte Kaarupshuse tilbage. Af Jord fra den nedlagte Kaarup By er endeel indtaget til Skov og en anden Deel lagt til Hovedgaarden Ulriksdal. Heraf svares aarlig i Refusion for Tiende til Præsten 4 Tdr. Rug, 4 Tdr. Byg, 5 Rd. 4 $\frac{1}{2}$ 14 β). Røgebølle blev nedlagt af Stiftsbefalingsmand Lüthov og dens Jord lagt til Søholt Hovedgaard. Heraf svares i Refusion til Præsten 20 Rd. aarlig.

Hovedgaarden Ulriksdal med 48 Tdr. Hartk. og Malevadgaard med 13 Tdr. Hartk. høre begge under Stamhuset Engestofte.

I Sognet findes ialt 15 Gaarde og henved 30 Huse.

Folkemængden var 1801: 217, 1834: 225, 1840: 243, 1855: 278, 1870: 263.

Godsted Sogn var forhen Fæstegods under Hovedgaarden Ulriksdal, men i de senere Aar ere næsten alle Gaarde og Huse solgte som reen Eiendom til Fæsterne. Beboerne have isøvrigt i mange Aar været velhavende og allerede som Fæstere i betydelig Grad forbedret deres Jord og Bygninger.

Med Hensyn til Agerbruget forholder det sig i det Hele omtrent som i D. Alslev Sogn.

Kirken er opført af store røde Muursteen, uden Taarn og Hvælvinger. I en Dvigt paa Taget hænger en lille, daarlig Klokke. Skibet er 15 Alen langt og 11 Alen bredt, Choret 11 Alen langt og 8 Alen bredt. I den saakaldte „røde Bog“ i Provstearkivet berettes, at Kirken før Reformationen har været meget riig paa Prydelser, hvoriblandt nævnes Glasmalerier, forestillende gamle Konger og Bisper, og at den har været endeel større end nu. Den sidste Be-retning er for nylig bleven bekræftet. Ved at grave Grave ud for den vestre Gavl er man nemlig stødt paa Muurlevninger, som tydeligt vise, at Kirken tidligere har været endeel længer. Herpaa tyder ogsaa Formen af Kirkens vestre Gavl. I denne sees nemlig en rund og temmelig tyk Pille med en Bue paa hver Side. Af Pillen sees omtrent den ene Halvdeel inde i Kirken, og den anden i Muren udvendigt. Den øvrige Deel af Gavlmuren er kun een Steens Muur. Alter-tavlen (fra 1825) er en simpel Trætafle med et Bibelsprog, Math. 5, 8. Her har tidligere været en gammel Altertavle, som ved et Provstesyn blev kasseret. Den var dannet af et Skab med 2 Fløje, hvori saaes Madonna med Kristusbar-net paa Skjødets. 1593 skjænkede Frederik Hobe og Fru Sibsel Urne den nuværende Kalk og Duff af Sølv uden For-gyldning, til Godsted Kirke, maaskee ogsaa Prædikestolen, der er et gammelt Træskjærerarbejde. (Fr. Hobe havde Nykjø-bing, Aalholm og Bispensø i Forlening.) Døbefonten er en temmelig raat tilhuggen Kampesteen. Paa en af Kirkestolene er udskaaet Jørgen Daaes og hans Frues, en Bardenfleths, Navne og Baaben med Indskriften: I D. F. K. B. 1578. Paa Degnestolen er hæftet et Brædt, Levning af en anden gammel Stol, hvorpaa er udskaaet et Mandshoved og der- under: Anno 1516 — — — Morten Markes dess Stoele goerdt, og derunder et Bomærke eller Baaben. Foran Al-

teret ligger en Vigsteen fra 1339. Midt paa den er der udhugget et Vaabenskjold med et Skibsanker, og langs med Randen findes denne Indskrift med Runkebogstaver: Anno Domini MCCCXXXIX Judica o: Nicolaus. Kilius. Domini. Hinrici. Militis. de Ancher. (Læsningen af de to sidste Ord er dog ikke ganske sikker.)

Tiender. 2 Gaarde i Karleby svare ifølge Overtiende-commissionens Kjendelse Præstetiende med 2 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skp. Hvede, 2 Tdr. $7\frac{1}{2}$ Skp. Byg, Konge- og Kirketiende med 2 Tdr. $4\frac{1}{2}$ Skp. Hvede og lige saa meget Byg. Af 3 Gaarde i samme By svares 2 Tdr. 4 Skp. Hvede og lige saa meget Byg for hver enkelt Tiende, at betale efter hvert Mars Capitelstart. Af hver Gaard i Godsted By svares 5 Skp. Hvede, 1 Td. Rug, 2 Tdr. Byg, 2 Tdr. Havre, 5 Skp. Urter for hver enkelt Tiende. Huusmænd i Godsted og Karleby svare 1 Td. Byg af hver Td. Hartk. efter Capitelstart. Kongetienden hører til Engestofte.

Skolen er opført 1856. Det grundmurede Stuehuus indeholder en rummelig Skolestue og Bolig for Læreren. Der undervises i de samme Fag som i D. Alslev Skole. Læreren har anordningsmæssig Løn og Brugen af en Have paa 2 Skp. Land og en Jordlod paa 10—11 Tdr. Land.

Om Fattigvæsen og Legater see D. Alslev.

Sognet hører under de samme Administrativ-Inddelinger som Hovedsognet; 3die Valgkreds; Amtets 57de Lægd.

Hovedgaarden Utriksdal ligger paa et Sted, hvis ældste Navn skal have været Hindsholm. I Middelalderen, da Stedet tilhørte den hvenske Bispestol, kaldtes det Bispensø, og Omgivelserne thde ogsaa paa, at det forhen har været en D. Bispensø var dog rimeligviis kun en Sædegaard, der tilhørte Bispestolen, medens den egentlige Bispe-residents synes at have været først paa Nalevad Slot (see nedenfor) og senere paa Alsø, der antages at have ligget i Fuglse Sogn og Herred. Ved Reformationen blev det laalandske Gods, der havde tilhørt Bispestolen, inddraget under Kronen, og det heraf dannede Den Len blev i det følgende Tidsrum, i Reglen mod en ringe Afgift, bortforlejet til

Adelsmænd og efter Enevoldsmagtens Indførelse bortforpagtet. Den 16de September 1537 overdroges Den Len tilligemed endeel af Indtagten af Gjedser Len til Johan Rantzov, som i Stedet herfor tilbagegav Krogen Slot og Len til Kongen. Senere overdroges Den Len til følgende Lensmænd: 1570 til Albert Dye til Nielstrup, 1577 til Jørgen Daa, 1582 til Morten Benffermand til Søholt, 1586 til Frederik Hobe til Boserup, og derefter til Just v Papeheim, der ogsaa eiede Søholt. Efter Enevoldsmagtens Indførelse var Lenet i nogen Tid bortforpagtet, indtil H. Ulrik v. Lützov fik det i Bytte af Kongen for Sollested Gaard og Gods. Lützov, der stammede fra Mecklenborg, havde fra Page svunget sig op i Hofstjenesen, og var mod Slutningen af det 17de Aarhundrede Hofmarsskalk hos Kronprinds Frederik, siden Kong Frederik IV. Om trent 1681 købte han Sædingegaard og Søholt af Kong Christian V, hvortil han for en stor Deel havde erholdt Midlerne i de rige Gaver af Fordegods, Kirker, Tiender, Eftergivelser af Skatterestancer osv., som Kongen efterhaanden forundte ham. Hvad han saaledes havde erholdt som Gave andetsteds, fik han derefter med stor Fordeel magelagt mod kongeligt Bøndergods omkring Søholt. Derefter indgav han til Kongen en Ansøgning, hvori det hed, at dette Gods dog ikke kunde overkomme „Gaardens Axl at drive“; og da intet mere Bøndergods der i Nærheden var at erholde tilkjøbs, havde han købt Sollested Gaard; men da denne var noget langt afliggende fra Søholt, henved 3 Mil, saa han ingen fornøden Hjælp med Aegt og Arbejde deraf kunde faae, saa søgte han, at Kongen atter vil modtage Sollestedgaard i Magelag mod en lille Sædegaard, kaldet Bispens D, som stoder paa Søholts Enemærker, og hvis Hovedgaardstaxt udgjør 44½ Tdr. Havtorn, med endeel af sammes underliggende Bøndergods, samt at den maatte lægges under Søholts Hovedgaardstaxt. Kongen bevilgede Magelaget og paalagde Rentekammeret et liquidere Godserne mod hinanden. Dette skete, og det ophystes nu, at Lützov alt tilforn havde modtaget kongelige Gaver til en Værdi af over 26,000 Rdl. Magelaget kom imidlertid i Stand, og i Skjødet af 18de Januar 1691 estergaves derhos ikke blot den Sum 1014 Rdl. 6 β, hvormed Dens Værdi oversteg Sollesteds, men endog resterende Skatter i Penge og Korn. Geheimeraad Lützov blev derefter Stiftamtmand over Laaland og Falster og Amtmand i Nykjøbing; har beskæftigede sig meget med Bestyrelsen og Forskjønnelsen af sine 3 Godser og opførte nye Bygninger paa dem alle, ogsaa paa Bispensø, som han 1714 gav Navnet Ulriksdal. Han opførte her et Baaningshuus, der var en eenetages Bygning med Frontespice, hvori saaes hans og Frues, en født Hardenbergs, Baaben, smykkede med adelig Krone og Dannebrogstjæden.

En Sal, der endnu var til i Begyndelsen af dette Aarhundrede, var prydet med malede Tapeter, forestillende Litzobffe Familiefcener og Partier af Søholts Have. Gaarden forblev i hans Familie indtil hans Svigerføn Kammerherre Godffe Hans v. Krogh den 4de Marts 1776 folgte den til Landsdommer Statsraad Wichmand til Engestofte, ifølge hvis Testamente den tilligemed Engestofte under 8de November 1799 blev oprettet til Stamhuset Engestofte. Af de oprindelige Bygninger findes paa Bispenfø eller Ulriksdal intet. Selve de af Litzob opførte fortæredes aldeles ved en Brand den 19de Mai 1860. Det antages at Alden var paafat. Intet blev bevaret uden nogle Brudstykker af Baabenffjoldet over Gaardsdøren; disse ere nu anbragte i Frontespicen ud til Haven.

Den gamle Bispegaard Malevad laae omtrent midt i Godsted Sogn og var vistnok i sin Tid omgivet af Søer, der senere ere forvandlede til Enge og Løvemoser. Disse Søer forsynedes med Vand fra Udlobet af Nøgebølle Sø, der dengang flød denne Vej ad Gaassø til, drev Møllen paa den nærliggende endnu kaldte Mølleholm og afgav Leilighed til det Fiskestræk, efter hvilket Stedet har faaet Navn af Malevad. Det endnu vel bevarede Boldsted ligger tæt ved den endnu saakaldte Malevadsgaard, paa en langstrakt Banke, der udgjør omtrent 3 Tdr. Land. Denne Banke er paa de 3 Sider omgivet af fide Enge, og paa den fjerde skilt fra Fastlandet ved et dybt og bredt Svælg, der rimeligvis skulder først Naturen og derefter Kunsten sin Tilværelse. Borgen laae hyderst paa Bankens østlige bratte Ende, umiddelbart ud imod det Svælg, der skiller denne fra Fastlandet. Boldstedet er vel 50 Alen i N. og S. og 30 Alen i D. og V., men paa det nordøstlige Hjørne gaaer det ud i en Spids, og her har maaffee staaet et Taarn med Hovedindgangen. Flanken langs med den østre Grav var omtrent 70 Alen lang. Borgen synes at have været omgivet af en særegen Grav med Bold, og der findes tydelige Spor af Bygninger saabel paa den egentlige Borgplads som paa den andet Side af det Svælg, der adskiller den fra Fastlandet. Paa den sydlige Side af Borgpladsen er et Stykke af Bankens Forside endnu skarpt affaaet, næsten som Spaden har dannet det ved Befæstningens Anlæg. Forffjellige Gjenstande, fundne i Ruinerne, bevares i Samlingen paa Engestofte. Boldstedet er ved Cierens Kammerherre Wichfelds Omffjorg blevet fredet.

I Sognet findes endnu flere betydelige Oldstidsminder. En Samling af Gravhøie findes i en lille Skov, omtrent 3 Tdr. Land stor, ved den østre Ende af Heirede Sø. Stedet er indhegnet og sat under det Dffentliges Tilffjyn. En meget stor Settestue findes i en stor

Høi v. for Karleby. Fra Høiens Top habes en meget viid Udsigt
over det sydøstlige Laaland.

(See: Fortidsminder fra Egnen om Maribo Sø, af J. Wichfeld.
1862).

Høi v. for Karleby. Fra Høiens Top habes en meget viid Udsigt over det sydløstlige Laaland.

(See: Fortidsminder fra Egnen om Maribo Sø, af J. Wichfeld. 1862).

Vester Alslev Sogn.

Dette Sogn, hvis Kirke ligger $1\frac{1}{4}$ Mil v. for nærmeste Kjøbstad Nysted og $1\frac{1}{2}$ M. ø. for Rødby, og passerer af Landeveien imellem disse to Byer, grændser mod N. til Røgebølle Sø eller Alsø og Godsted Sogn, mod D. til Øster Alslev, mod S. til Laalandsbeltet og mod V. til Fuglse Herred. Overfladen er paa nogle Steder temmelig høft, men isørigt lav, noget afdalende mod Røgebølle Sø, mod Fuglse Herred og især ned mod Stranden. Vesten for Vester Alslev By findes en Kilde, som i Tilfælde af Vandmangel forsyner Byen og som de Nærmestboende stadigt benytte. Vandet i denne Kilde er noget jernholdigt og har strax naar det er optaget, nogen Smag deraf, men er isørigt klart og godt. Flere Kildevæld findes i Sognet. Den store Vestermosse strækker sig fra Fuglse Herred ind i Sognet og har i dette et Areal af 40 Tdr. Land. Jordbunden er en Mellemting mellem de mere sandede Jorder henimod Nysted og det meget stærkt lerede Jordsmon omkring Rødby. Til Sognet hører den i Stranden beliggende Kalveholm. Sognets Areal er 2869 Tdr. Land, hvoraf lidt Skov. Hartkornet er $296\frac{3}{4}$ Tdr. A. og E., og 1 Td. Mst.

Sognet indbefatter Byerne Vester Alslev med Kirke, Præstegaard og Skole, Lillebølle, østlig ved Sognegrændsen, Sløse By mod N. D., med Skole og Veirmølle, Sørup, ved Alsø, der ogsaa her kaldes Sørup Sø, Handermelle, ned mod Stranden (tildeels omringet af Kjeldskoven, hvoraf den største Deel ligger i Fuglse Herred), og Sandager, ligeledes ved Stranden.

3 Sognet findes ialt 63 Gaarde og noget over 100 Huse.

Folkemængden var 1801: 579, 1834: 674, 1840: 758, 1845: 825, 1850: 817, 1855: 889, 1860: 902, 1870: 928.

Indtil 1852 var Sognets 296 $\frac{1}{2}$ Tdr. Hartkorn saaledes fordeelt, at 13 $\frac{1}{2}$ Tdr. henhørte under Præste- og Degnegaarden, 212 Tdr. (Besterulsklev, Ullebølle, Sandager og Handermelle Byer) hørte under Bremersvolds Gods, og 71 Tdr. (Sløse og Sørup) under Kjærstrup. Da Kjærstrup Gaard og Gods i Aaret 1852 kjøbtes af Grev Knuth, tilbød han Bønderne deres Fæstegaarde til en Priis af 600 Rd. pr. Td. Hartk. De 3 Gaarde, hvoraf Sørup By bestaaer, og 6 af Gaardene i Sløse vare folgte indtil i April 1855. Nu ere næsten alle de øvrige Gaarde i Sløse folgte til Eiendom, skjøndt Prisen var bleven forhøiet til 1000 Rd. for hver Td. Hartk. — Degnegaarden var efter Fradragelse af en Skolelod paa ca. 6 Tdr. Land, i Aaret 1816 af Communen solgt til den daværende Besidder af Kjærstrups og Bremersvolds Godser, siden bortforpagtet og senere bortfæstet, og endelig da den med Kjærstrups øvrige Tilliggende blev solgt til Grev Knuth, blev den afhændet til den daværende Fæster som Eiendom. Af Bremersvolds Gods er i de senere Aar endeel solgt til Arvesætte. Prisen har været 1500 Rd. pr. Td. Hartk., saaledes at Halvdelen betaltes med Penge og Halvdelen reduceredes til en aarlig Kornafgift. — Indførelse af Selveiendom har foranlediget betydelig Udskykning, men ogsaa hos Beboerne vaakt større Driftighed og Lyft til at forbedre Bygningerne.

En Bondegaard har i Reglen 35—60 Tdr. Land med 4—7 Tdr. Hartkorn. De mindre Gaarde eller saakaldte Halvgaarde have hver 20—30 Tdr. Land. Markerne drives næsten uden Undtagelse i 7 Dele. Besætningen paa en Heelgaard er 4 Heste og 5—8 Køer, og paa en Halvgaard 2 Heste og 3 Køer.

Jordens Forbedring ved Mergling var allerede for hende ved en Snees Aar siden i god Fremgang. Draining anvendes paa enkelte Steder.

Kirken har oprindelig kun bestaaet af Skibet, men senere er Taarnet og Choret søiet til og Hvælvinger indsatte. Man seer endnu de smaae runde Vinduer over Hvælvingerne og Spor af Bæggemalerier. Taarnet er ret anseeligt og har et Spir, der dog er af en noget tung Form. Den største Klokke i Taarnet var fra 1616, men er senere omstøbt. Kirkens indvendige Længde er omtrent 38 Alen, hvoraf Forkirken under den ene Halvdeel af Taarnhvælvingen indtager 5 Alen, Skibet 24 Alen og Choret 9 Alen. Skibet er 11 Alen og Choret 7 Alen bredt. Hvælvingerne have følgende Høide: den i Taarnet ca. $11\frac{1}{2}$ Alen, de to i Skibet ca. 10 Alen og den i Choret 8 Alen. Den første har 4, de tre andre hver 8 Ribber. De støtte sig paa Piller, der indvendig ere 5 Qvarteer brede og springe 1 Alen ud fra Bæggen og ere fortsatte udenfor. En Bue, der springer omtrent 6 Qvarteer ud fra Bæggen og er 7 Qvarteer bred adskiller Skibet fra Choret, og en lignende Taarnhvælvingen fra Skibet. Muren er i Skibet og Choret 7 Qvarteer, og i Taarnet 3 Alen tyk. De nævnte Buer og Hvælvinger ere uden Spids; kun ved den nye Indgang i Taarnet, hvor der før var et Vindue, er nu en spidsbuet Forbygning. Kirken blev underkastet en Hovedreparation i Sommeren 1852, idet Træværket blev fornyet og malet som Egetræ, Bæggen og Hvælvingerne afpuksede, smukke spidsbuede Jernvinduer indsatte i Skibet, Indgangen anbragt i Taarnet osv. Altetavlen skal være givet hertil 1616 af Sognepræst Morten Knudsen. Den er smukt udført, i den Tids Stil, med Konsoller og Søiler. Den er malet med forskjellige Træfarver, de bagest liggende Dele med Palsanderfarve, det øvrige med Egetræsfarve, mere eller mindre mørkt efter som Delene springe frem, og Søilerne som Ahorn. I Midten saaes tidligere et Maleri, men nu er en Chri-

stusfigur efter Thorvaldsen anbragt foran Altertavlen. Prædikestolens Decorationer ere udarbejdede i Lighed med Alterets, men mere stive og tamme og rimeligviis nyere. Malingen er i samme Stil som Alterets. Uagtet Kirken er temmelig anseelig, vilde den dog ikke være rummelig nok, hvis Kirkegangen var god. Familiernes Antal i Sognet er nemlig 186, og i Kirken er kun 102 Pladser paa hver Side foruden nogle paa Pulpituret over Indgangen. Der er altsaa ikke $1\frac{1}{2}$ Plads til hver Familie. Kirken tilhører Grevskabet Knuthenborg.

Præstegaarden. Stuehuset mod N. (med Tegltag) og Laden mod S. ere gamle. 2 Længder, mod N. og V. bleve i Sommeren 1871 ombyggede af Grundmuur med Spaantag. Gaardens Areal er ca. 84 Tdr. Land, hvoraf en halv Snes Tdr. Land Moseeng. Hartkornet er 10 Tdr. 5 Skp. 1 Alb.

Tiender. Kirke- og Kongetienden, som eies af Grevskabet Knuthenborg, udgjøre tilsammen 185 Td. 6 Skp. $3\frac{3}{4}$ Fd. Hvede og 188 Td. $3\frac{7}{12}$ Fj. Byg; Præstetienden 89 Tdr. 5 Skp. $1\frac{1}{12}$ Fj. Hvede, 114 Tdr. $1\frac{11}{12}$ Fj. Byg, 11 Tdr. 5 Skp. Havre. Angaaende Tienderne blev der ved Commissionens Mægling sluttet Afford 1854. Alle 3 Tiender er lægges efter Capitelstart, altsaa naar denne er sat.

I Sognet findes 3 Skoler. Den ældste af disse, Bester Alslev Skole, er en af Frederik IV.s Skoler, opført af svær Grundmuur. Skolestuen er udvidet 1852 og Bygningerne i god Stand. Skolelodden er 6 Tdr. Land meget god Jord. Løse Skole er opført for nogle og tredive Aar siden, af Bindingsværk. Boligen er lys og venlig; Skolelodden er paa $3\frac{1}{2}$ Tdr. Land meget god Jord. Den tredje Skole blev opført i Sommeren 1855 af Grundmuur, paa en Lod i Strandby, som ved Udskiftningen blev udlagt dertil. Foruden Brugen af de nævnte Jordlodder erholder enhver af Lærerne aarligt: 6 Tdr. Rug og 10 Tdr. Byg in natura; 25 Tdr. Byg efter Capitelstarten, anordningsmæssig Fourage

og Brændsel, Offer og Accidentfer af Districtet (30—40 Rbd. af hver). Desuden faaer Læreren i B. Ulslev Skole aarligt i Smaaredsel: 8 halve Gjæs, 8 Stk. Brød og 4 Snefe Æg; Læreren i Sløse Skole: 19½ halve Gjæs, 19½ Stk. Brød og 9 Snefe Æg; Læreren i Strandbyernes Skole: 15½ halve Gjæs, 15½ Stk. Brød og 7 Snefe Æg. — Foruden i de mere almindelige Fag gives tillige nogen Underviisning i Historie og Geografi.

Et Folkebibliothek er oprettet 1847 ved Understøttelse af Landhuusholdningssekskabet og Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug.

Hospitalet og Fattighuset i Vester Ulslev By er i en meget god Stand. — Omtrent 50 Personer ere under Fattigvæsenet.

Communalafgiften udgjorde i Maret 1870: paa Hartkorn 2620 Rbd., (deri indbefattet Naturalier), paa Formue og Leilighed 379 Rbd. — Til Fattigvæsenet var beregnet 1001 Rbd.; til Skolevæsenet 1209 Rbd. og til Veivæsenet 900 Rbd.

Sognet har 2 Legater og 1 Kapital: Af Geheimeraadinde Emerentia v. Levehaus Legat af 30te Juni 1744, der indestaaer i Grevskaabets Christiansholm, har Sognet aarlig 5 Rbd., der tilfalder Skolevæsenet. Sognepræst Sandøes Legat paa 200 Rbd. indestaaer i Bundtmager Bergs Gaard i Nykjøbing, og Renten, 8 Rbd., tilfalder Fattigvæsenet. En Kapital paa 2055 Rbd. som Skolevæsenet eiede, og som var indkommen vdd Salg af den forrige Degnegaard, er blevet reduceret til omtrent 1000 Rbd. idet endeel af den, ifølge Ministeriets Tilladelse, er bleven anvendt til Opsørelsen af den nye Skole.

Sognet hører under Nysted Birk's Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict, Sarkjøbing Lægedistrict; 3die Valkreds; det danner Amtets 64de Lægd.

I Sognet findes nogle mere eller mindre beffabigede Høie fra Steenalderen.

Biskop D. G. Monrad var Præst i Vester Ulslev fra 1846 til i Marts 1848, da han blev kaldet til Kjøbenhavn som Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet.

Biskop D. G. Monrad var Præst i Vester Ulslev fra 1846 til i Marts 1848, da han blev kaldet til Kjøbenhavn som Minister for Kirke- og Underviisningsvæsenet.

Kjettinge Sogn.

Hertil er Bregninge Sogn annecteret. Kjettinge Kirke ligger omtrent $\frac{1}{3}$ Mill n. for nærmeste Kjøbstad Nysted, og Sognet begrændses mod N. af Thoreby Sogn, mod D. af Nykjøbing Fjord eller Guldborg Sund, mod S. af Nysted Landsogn og mod V. af Bregninge Sogn. Veien imellem Nysted og Nykjøbing passerer Sognet og gaaer ved dets sydlige Grændse tæt forbi den lille Marklø. Overfladen er jevn og sænker sig noget mod Stranden. Jordbunden er leret (især i Tollerup og Freilev Byer), og i den østlige og vestlige Deel af Sognet gruus- og sandblandet. Mergel høves. Ved Raagelunde Gaarde findes den temmelig betydelige Effemose. En Bæk, der udspringer af en Mose tæt v. for Freilev, falder efter et buget Løb ud i Sundet, hvor den har en temmelig bred Munding. Sognets Areal er 5449 Tdr. Land, hvoraf 822 Tdr. Land Fredskov (Freilev Skov, Bækkeskov, Sønderhave). Hartkornet er 535 Tdr. A. og E., $13\frac{3}{4}$ Tdr. Skf. og 1 Td. Mst.

Til Kjettinge Sogn høre 4 Byer, Kjettinge, Raagelunde, Tollerup og Freilev. De to førstnævnte bleve udskiftede 1805, Freilev 1799.

I Kjettinge By findes Kirken, Præstegaarden, 18 Bøndergaarde (for Størstedelen Selveiendom) og 31 Huse med Jord. Kun en af Gaardene har over 7 Tdr. Hartkorn; enhver af de øvrige har $4\frac{1}{2}$ —6 Tdr. og hvert af Husene 3—7 Skp. Af de 31 Huslodder ere de 13 Parceller af udstykkede Gaarde. Af de nævnte 18 Gaarde benævnes de to Bækkeskov; deres Jorder, 80 Tdr. Land, hørte forhen til Præstegaarden, men bleve i Aaret 1811

fulgte til Besidderen af Grevskabet Christiansholm. Præsten erholder i aarlig Rente af Kjøbesummen 159 Rdl., og desuden $16\frac{1}{2}$ Tdr. Byg efter Middeltallet af de sidste 10 Aars Capitelstart, samt 3 Favne Gavntræ. Til Rjettinge By hører omtrent 70 Tdr. Land Skovjord, deels bevoget med Krattskov og deels opdyrket. Den er udfistet iblandt Bønderne. Endvidere findes her Fredskoven Bekkeskov, som tilhører Grevskabet Christiansholm, og hvis Skovskyls Hartkorn er 11 Tdr. 1 Skp. 3 Fj. Byen blev udfistet 1805.

Kaagelunde By udfistet 1805, har 9 Gaarde med hver 5—8 Tdr. Hartkorn, samt 13 Huse med Jord.

Tokkerup har 4 Selveiergaarde med $7\frac{1}{2}$ —9 Tdr. Hartk. til hver, samt nogle Huse.

Freilev By har 27 Selveiergaarde og 12 Fæstegaarde med 5—8 Tdr. Hartkorn til hver, 1 Halvgaard, oprindeligt en fra Præstekaldet bortsolgt Mensalgaard, med 1 Td. 6 Skp. 1 Fj. $1\frac{1}{4}$ Alb. Hartk., et Boelsted med $1\frac{1}{2}$ Td. Hartk. samt 39 Huse. Den forhenværende Kapellangaard er udstykket i 5 Parceller. Byen blev udfistet 1799.

I Sognet findes ialt 72 Gaarde og omtrent 100 Huse.

Folkemængden var 1801: 905, 1834: 969, 1840: 1081, 1855: 1303, 1870: 1399.

Alle Bøndergaarde i Rjettinge Sogn henhørte tidligere til Grevskabet Christiansholms Gods, men i Løbet af de sidste 10—12 Aar er den største Deel deraf solgt til Selveiendom, til en Priis af 1000 Rdl. for hver Td. Hartkorn. Endeel Udstykning har fundet Sted.

Da Bønderne i Freilev vare bragte paa den Formening, at de havde Medveiendomsret til Gaardene, søgte de at hævde denne deres formeentlige Ret ved Domstolene; den Sag, som for 12 Aar siden paabegyndtes, og som ved de to første Instantfer blev vundet for Grevskabet, fortsattes derefter af 12 Bønder for Høiesteret, hvor den ligeledes blev afgjort til Grevskabets Fordeel; dog havde imidlertid 27 Bønder i

Årene 1868—70 kjøbt deres Gaarde for 1000 Rdl. pr. Td. Hartk.

Det særegne, maastee her i Landet enestaaende Forhold, har bestaaet, at Fæsterne i Freilev have eiet Skoven i Fællesskab, efter Høiesteretsdom, og deres Dispositionsret har en saadan Udstrækning, at de med Hensyn til Brugen saavel af Græsningen i Skoven som af det af en kongelig Skovrider aarligt udviste Brænde, selv ere Lovgivere, Dommere og Executorer; ja der findes Exempel paa, at de efter given Anledning upaataalt have berøvet Enkeltmand al Afgang til Skoven og deelt Indtægten af samme, og denne er ikke ubetydelig, da hver Gaardmand udenfor hans eget Forbrug kan aarlig sælge ca. 20 Favne Brænde. Skovene, som Freilev Bønder paa denne Maade eie, udgjøre: a, Fredskoven ca. 400 Tdr. Land med 19 Tdr. Hartk., som alene eies af Gaardmændene, og b, 22 Tdr. Hartkorn, ca. 400 Tdr. Land Skovjord, udsfistet 1841, som er opdyrket, og hvori ogsaa 40 af Huusmændene have faaet deres Anpart, lidt over $\frac{1}{2}$ Skp. Hartk. til hver. Af Bøndernes Parter ere 11 bebyggede, 8 à 10 Tdr. Land til hver. Endeel af Bønderne, der finde sig besværede ved det Afhængighedsforhold, som Fællesskabet for Fredskovens Bedkommende medfører, have begyndt at virke for Udsfistning af samme. Kong Frederik den Andens aabne Brev fra 1576 samt flere gamle Dokumenter angaaende Freilev Skov opbevares hos Bymændene.

Marken benyttes gjerne saaledes, at man bruger 3 Aars Drift og 3 Aars Hvile. Efter Heelbraf faaes halvt Hvede og halvt Rug, i andet Aar faaes Byg, og i den bedre Jord halvt Værter, og i tredie Aar Havre. Jorden udlægges derefter med Kløver, især sildig Kløver, der sjeldnere mislykkes og giver mere end den tidligere, men er vanskeligere at bjerge. Kaps dyrkes ikke, derimod paa enkelte Steder Røer og Gulerødder; Kartofler og Hør avles til eget Forbrug. I Gjennemsnit regnes af Hvede og Rug 10 Fold, af Byg 9

og af Havre 10. Jorden forbedres efterhaanden ved Grøftegravning og Mergling. Paa enkelte Steder draines. Af Smør produceres ikke meget. Besætningen forbedres efterhaanden ved Tillægsdyr af god Race. Indførelse af Selveiendom har bevirket, at der opføres nye og bedre Bygninger.

Kirken er en stor, lys og vel vedligeholdt Bygning. Den har et Taarn med Uhr og 3 Klokker, af hvilke den ene skal være fra 1407; den anden er fra 1591 og den tredje er givet til Kirken 1654 af Menighedens Ungdom ved en særegen Heilighed. I Aaret 1853 indrettedes en ny Indgang under Taarnet, lige for Alteret, og det gamle Vaabenhuus paa Kirkens Sydside framuredes Kirken og benyttes nu som Materialhuus. Forhallen under Taarnet er $9\frac{3}{4}$ Alen lang og $8\frac{3}{4}$ Alen bred; Skibet er 45 Alen langt og $12\frac{1}{2}$ Alen bredt; Choret har 9 Alens Længde og samme Brede som Skibet. Over hele Kirken findes spidsbuede Hvalvinger, af hvilke de i Skibet støttes paa fremspringende Muurpiller. Hvalvingerne have hver 4 Ribber, der samles i Midten. Paa Altertavlen findes Urners og Grubbers Vaabener og Aars-tallet 1602; den er nemlig skænket til Kirken af Knud Urne til Naamarke og hans Hustru Mette Grubbe. Til Døbefonten hører et mærkeligt gammelt Døbefad med Figurer og Indskrift. 1860 fik Kirken et udmærket godt Orgel, som skændes af Kirkeieren. 1866 bleve Stolestaderne i Kirken malede med Egetræesfarve, Alteret, Gelænderet om samme samt Prædikestolen malede og forgyldte. Paa Kirkens Nordside findes en Table med Navnene paa Præsterne siden Reformationen. Ved Chorets Nordside er tilbygget et Kapel, hvortil Indgangen er fra Choret, igjennem to smukt udarbejdede Jerndøre. Over Indgangen sees en Table med Indskrift. Kapellet tjener til Begravelse for Landsdommer Poul Mathiesen, der døde 1708, og Hustru Ida Portuan, der døde 1705. De have givet 200 Slettedaler til dets Vedligeholdelse. Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm.

Præstegaarden, hvis Bygninger ere gamle, men solide, skal tildeels være opbygget 1666. Over Døren til Kirkegaarden har staaet denne Indskrift: Veniat pax domini super hanc domum, MDCLXVI, XXIV Aprilis. G. E. B. + I. I. D. (o: Sognepræsten Gert Eriksen Bremer og hans Hustru Ingeborg Jacobsdatter.) Stuehuset indeholder en rummelig Bolig for Præsten, og i Sidehuset findes en Forpagterbolig. Et Huus paa 4 Fag, som staaer i Tøsten, er Præstens private Eiendom, og skal ved Embedets Fratrædelse nedbrydes, hvis ikke Eftermanden vil overtage det som sin private Eiendom. Til Gaarden hører, foruden en god Have paa $1\frac{1}{2}$ Td. Land, et Areal af 35 Tdr. Agerland, inddeelt i 8 Marker, 3 Tdr. Land Eng og en Skovhave paa omtr. 3 Tdr. Land. Hartkornet er 6 Tdr. 1 Skp. 3 Fj. Agerjorden og Engen ere bortforpagtede mod en aarlig Afgift af 3 Tdr. Byg pr. Td. Land.

De Præstekaldet tilhørende Capitaler, som indestaae i Stiftets Midler, ere fremkomne saaledes:

- a, 3 Maret 1811 bortsolgtes af Præstegaardens Areal 80 Tdr. Land (see S. 96—97) for en aarlig Afgift af $16\frac{1}{2}$ Td. Byg foruden Kjøbesummen 3983 Rd. „ $\frac{1}{2}$ „ β
- b, 3 Maret 1856 folgtes Annexgaarden i Grønnegade (see S. 106) for en aarlig Afgift af 20 Tdr. Byg, og Kjøbesummen 8000 — „ - „ -
- c, Et Mensalsted i Freilev med Hartf. 1 Td. 6 Skp. 1 Fj. $1\frac{1}{4}$ Alb. folgtes i H. til Lov. af 24de April 1860 for en aarlig Afgift af 7 Tdr. Byg, og Kjøbesum 1326 — „ - „ -
- d, Et Huus i Freilev med $2\frac{3}{4}$ Alb. Hartf. folgtes for 183 — 4 - 13 -

e, Et do. i Grønnegade, 1¹/₄ Alb.

Hartk for 138 Rd. „ Ɔ 2 Ɔ

f, Et do. ved Rjettinge Kirke, for 267 — 2 - 1 -

13,898 Rd. 1 Ɔ „ Ɔ

Af Præsteembedet erholde Førstelæreren i Freilev og Læreren i Raagelunde Skole aarligt hver 10 Skp. Byg. Dette hidrører fra, at Præsteembedet indtil videre har Brugen af den Jord, som var overladt til Enkesæde for Kaldet, og som oprindelig var Degnejord, imod at der skulde svares 2¹/₂ Td. Byg aarligt til Skolelærerhjelpekassen. Da ingen Enkebolig var opført paa Jorden, resolveredes 5te Januar 1830, at Sognepræsten, foruden de nævnte 2¹/₂ Td. Byg til Skolevæsenet, skulde betale den ældste Enke paa Kaldet 30 Rd. som Erstatning for Enkebolig. 1848 indgav Sognepræsten et Andragende til Cultusministeriet om, at Embedet maatte blive befriet fra denne Jordlod, der i Forhold til sin Størrelse, (3 Tdr. Land) og ringe Beskaffenhed var høit beskattet. Herpaa svarede Ministeriet under 27de October 1848, „at det, naar en Præst bliver kaldet til dette Embede paa en Tid, da der ingen Enke er paa Kaldet, vil komme under Overveielse om Jordlodden atter kan falde tilbage til Skolevæsenet imod at Godtgjørelsen til Enken og Afgiften til Skolelærerhjelpekassen bortfalder.“ Den 25de April 1857 bestemte Ministeriet, „at bemeldte Afgift af 2¹/₂ Td. Byg tillægges Skolelærerne i Rjettinge Sogn, hvoraf de hver faaer det halve.“

Tiender. Rjettinge Sogn har 495 Tdr. tiendepligtigt Hartkorn. Konge- og Kirketienden eies af Grevskabet Christiansholm. Af 400 Tdr. Hartkorn ydes efter fgl. conf. Tiendeforening af 1826 et Bederlag af 7 Skp. Byg in natura pr. Td. Hartk. for enkelt Tiende; af 95 Td. Hartkorn ydes, ifølge fgl. conf. Forening af 1855 1 Td. Byg af hver Td. Hartk. enkelt Tiende, som betales med Penge efter Capitelstaxt. Præstetienden af 348 Td. Hartkorn betales,

efter den nævnte Forening af 1826 med et Bederlag in natura af 45 Tdr. Hvede, 24 Td. Rug, 102 Tdr. Byg og 33 Tdr. Havre, — og af 147 Tdr. Hartk. efter den nævnte Forening af 1855 med 1 Td. Byg af hver Td. Hartk. efter hvert Aars Capitelstart. Dvægtienden, som forhen var ydet med en Gaas af hver af Pastoratets 98 Gaarde, blev i H. t. Lov af 19de October 1861 ved den vedkommende Commission den 24de Januar 1863 afløst med $1\frac{1}{2}$ Skp. Byg af hver Gaard, at betale efter foregaaende Aars Capitelstart.

Skoler findes i Raagelunde og Freilev.

Raagelunde Skoledistrict indbefatter Bjerne Kjettinge, Raagelunde og Tollerup. Skolen er en af Frederik IV's, og søges af henved 100 Børn. Lærerboligen er, efter at den 1866 blev udvidet med 2 Fag, rummelig. Læreren har reglementeret Løn: 6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, Kirkesangerløn 16 Rd., Skolepenge ca. 45 Rd., 10 Skp. Byg af Præsteembedet (see S. 101); Skolelodden, ca. 6 Tdr. Land, er middelmaadig, høitliggende, gruset, med 7 Skp. 1 Fj. Hartk.

Freilev Skole er ligeledes en af Frederik IV's. Districtet indbefatter hele Freilev By. Ifølge Ministeriets Skrivelse af 25de November 1853 blev ved denne Skole oprettet et Andenlærerembede og opført en Tilbygning, bestemt til en Skolestue og et Værelse til en ugift Lærer. Begge Skolens Afdelinger søges af over 100 Børn. Førstelærers Løn er: 6 Tdr. Rug, 35 Td. Byg, Skolepenge c. 30 Rd., Fourage og Brændsel, 10 Skp. Byg af Præsteembedet (see S. 101), Brugen af en Skolelod paa $5\frac{1}{2}$ Td. Land god Jord med 6 Skp. 2 Fj. $1\frac{1}{4}$ Alb. Hartk. — Andenlærers Løn er 200 Rd., Skolepenge ca. 30 Rd. og 4 Favne Brænde. — Da en stor Deel af Skovjorden i den senere Tid er bleven bebygget, og omtrent 20 Familier hoo $\frac{1}{2}$ Mill eller mere fra Skolen, er en Forandring i Districtet nærestaaende. Det er paatænkt at nedlægge Andenlærerembedet

og at oprette en ny Skole paa et beleiligt Sted. Pastoratets Skolevæsen eier en Capital af 2900 Rdl. og erholder i aarlig Indtægt $12\frac{3}{4}$ Tdr. Byg, af det nedlagte Capellanies Jord.

I Freilev findes et Læseselskab.

Fattighuset i Rjettinge er opført 1845 og ffjænknet af Besidderen af Grevsfabet Christiansholm. Det har 12 rummelige Bærelser, en Sygestue, en Ligstue osv., og til hver Stue er lagt et Stykke Havejord.

Rjettinge og Bregninge Sogne have fælles Fattig- og Skolevæsen. Det aarlige Bidrag til Fattigvæsenet er 45 Tdr. Rug, 45 Tdr. Byg og omtrent 1000 Rdl.

Legater. Statsraad Andreas Høvels Legat, stiftet 1759 og fgl. conf. 13de Septb. 1786, er paa 500 Rdl. Af Renten gives $\frac{4}{5}$ til 12 Skolebørn i Rjettinge By til Klæder, medens $\frac{1}{5}$ deles imellem Provsten og Stedets Præst. — Af Renten af Emerentia v. Levehaus Legat paa 800 Rdl. erholder Kommunen 15 Rd. 49 β , som indbetales i Fattigkassen. Den øvrige Rente tilfalder andre Sogne. Af Renten af det Thonboeffe Legat (stiftet af Enken Ane Marie Thonboe, hvis Mand i 50 Aar havde været Inspecteur ved Geheimeraad Raben Levehaus laalandske Godser) erholder Kommunen 1 Rd. 2 \mathcal{L} . — Af Herredslev Hospital erholder Kommunen aarligt 2 Rd. 3 \mathcal{L} . — Af en Obligation paa 300 Rdl. indbetales Renten i Fattigkassen.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict, Sarkjøbing Lægedistrict; 4de Valgtreds; det danner Amtets 65de Lægd. Sognet er med Annexet forenet til een Commune og er inddeelt i to Sognesogedistricter, det søndre og det nordre.

Nord for Freilev By findes Boldstedet af det saakaldte Freilev Slot.

Rjettinge Sogn udgjorde forhen et eget Pastorat, uden Annex, men 1695 blev Bregninge annecteret hertil, samtidigt med at Herredslev blev Annex til Nysted. Bjerne Bantore og Taagenfje horte til

Rjettinge Sogn indtil i Mæret 1846, da de bleve lagte under Nysted Landsogn.

Kaagelunde kaldes i S. R. D. VII, 540 Kofælund.

Byen Frostrup, der laae nord for Freilev, blev for mange Aar siden nedlagt, og kun Skoven og et Skovfogedhuus beholdt Navnet. For omtrent 40 Aar siden blev der opbygget en Gaard, som tilligemed Skovfogedhuset ifølge en Cancelliresolution blev henlagt til Thoreby Sogn, som Erstatning for en Gaard i Birket By, hvis Forder bleve indlemmede under Rosenlunds frie Hovedgaardstaxt.

I Suhms Samlinger til den danske Historie II B. 2 S. 88 læses Følgende:

Kronens Bønder og Tjenere udi „fredeløffue vdi minsscherredt“ finge Brev, at de her efter, saa tidt som Olden er, maa drive deres Sviin ind paa Kronens Skove til Olden, „beckeskougx och strudttring“, dog med saa Skiel, at de skulle give til Alholm Slot de 15 Oldensviin, og naar deres egne Skove bære Olden, da maa de frit og qvit drive deres Sviin der paa, og give der ingen Oldengjæld af (etc.) Dat. Nykjøbing den 17de October 1521.

I en gammel Copibog i Geheime Arkivet hedder det herom:

Kronens Bønder og Tjenere udi Fredeløff udi Laaland liggendes fik R. Ms. Stadsfæstelse paa et kgl. Frederiks aabne beseglede Pergamentsbrev, lydende, at forne Mænd maa saa tidt de ville og Olden er, inddrive deres Sviin ind paa Kronens Skove Bekkeskov, og skulle de derfor give hvert femtende Sviin til Oldengjæld til Alholm Slot, og naar deres egne Skove bære Olden, da maa de drive deres Sviin ind paa samme deres Skov, qvit og frit og ei der give nogen Oldengjæld af, hvilket Kong Frederiks Brev var udgivet paa *Gottorp* Fredagen næst efter Hellig tre Kongers Dag (10de Januar) Aar 1528. Kbhavn. St. Peders Dag ad vincula (1ste August) Aar 1553. — Dette Brev blev senere flere Gange bekræftet, saasom den 8de December 1666 og 29de Juni 1670.

Den 11te Juni 1576 fik Bønderne i „Fredløff“ aabent Brev paa at nyde og beholde en Enghave ved deres By, paa hvilken der er nogen Ungskov i Opvæxt, hvilken de skulle frede og Lensmanden paa Alholm beskikke dem Skovfogeder til at udvise Brænde.

Udtrykket „Freilev Skalle“ skal have følgende Oprindelse: Bønderne havde engang ihjelslaet en kongelig Foged paa en stor Steen, som endnu findes i Sognet og kaldes „Knækteryg“. Kongen benaadede imidlertid Deeltagerne, paa den Betingelse, at de leverede 12 Par hvide Dyrer med røde Dyrer. Med stor Besvær fik de samlet 11 Par, men det 12te Par var det dem en Umulighed at skaffe tilveie, og for at

slippe ud af Forlegenheden farvede de Dyrerne røde paa et Par hvide Dyr, og fik nu Dvittering for alle 12 Par. Men neppe var Dvitteringen modtaget før en Skyregn vaskede den røde Farve bort, saa at Bedrageriet opdagedes. Da man nu spurgte Kongen hvad der skulde gjøres ved de Freilev Mænd, svarede han: Intet, de ere nogle Skalk. Men et Sted paa deres Mark blev der opreist et Kors, det saakaldte Freilev Skalkekors, der endnu var til for ikke mange Aar siden. Paa Generalstabens Kort (1845) nævnes endnu Freilev Skalkekors.

I Freilev By opbevares en svensk Fane med Carl X's Navnechiffer. Hvorledes den er kommen i Bøndernes Eie, vides ikke; men et Sagn fortæller, at det er skeet ved et pludseligt Overfald paa en Afdeling svenske Soldater, som Bønderne strax efter Slaget ved Nyborg fik lokket ind i Skovene, der dengang vare langt tættere og større end nu. Det Nederlag, som Svenskerne her skulle have lidt, har dog maaskee været det samme som det, der ifølge et andet Sagn skal være tilføiet dem i den saakaldte Dødmoose i Øster Ulslev Sogn.

Bregninge Sogn.

Dette Sogn, der er Annex til Kjettinge, grændser mod N. til Døllefjelde og Thoreby, mod S. til Kjettinge og mod S. og V. til Herredslev og Musse Sogne. Kirken ligger noget vestlig i Sognet, $\frac{3}{4}$ Miil n. n. v. for Nysted. Overfladen er, især i den større sydlige Deel af Sognet, meget ujevn, og adskillige høie Bakker findes. Jordbunden er i Bregninge By temmelig leret, men i den øvrige Deel af Sognet meget sandblandet. Sognet har 3 store Tørvemoser, kaldede Lundbæk, Namose og Pigholm. Mergel findes næsten overalt. Sognets Areal er 1855 Tdr. Land, hvoraf 34 Tdr. Land Skov (Bregninge Overdrev, Blangshave), med Hartkorn 172 $\frac{3}{4}$ Tdr. A. og E. og 1 Td. Mff.

I Sognet findes Byerne Bregninge, Grønnegade, Underup, Laagerup og Thorup.

Bregninge By har 10 Gaarde og 8 Huse. Til

Bregninge By hører 3 Tdr. Hartk. Skovjord, som er opdyrket og fordeelt imellem samtlige 10 Gaarde. Byen blev udsfiftet 1805.

I Grønnegade By findes Sognets Kirke, der derfor ogsaa kaldes Grønnegade Kirke, 5 Gaarde og 1 Huus med Jord. En 6te Gaard, med Hartk. 8 Tdr. 6 Skp., var forhen Annergaard, men blev 1856 ved Fæsterens Død afsjåbt Præstekaldet for 8000 Rdl. og en aarlig Afgift af 20 Tdr. Byg. Denne Gaard er udsfiftet i 3 Dele med Hartk. resp. 4 Td. 2 Skp., 3 Tdr. 7 Skp. og 5 Skp. 3 Bj.

Underup By har 6 Gaarde.

Laagerup By har 6 Gaarde med hver 4—5 $\frac{1}{2}$ Td. Hartk., 1 Halvgaard med 2 Tdr. Hartk. og 3 Huse med hver 2 Skp. Hartk.

Thorup By har 2 Gaarde med hver 5—6 Tdr. Hartk. og en Mølle (Selveiendom) med 4 Skp. Hartk.

I Sognet findes ialt 31 Gaarde, 11 Huse med Jord, 4 Parceller, 15 Huse uden Jord, samt 1 Veirmølle.

Folkemængden var 1801: 229, 1834: 335, 1840: 368, 1855: 403, 1870: 414.

Af Gaardene i Bregninge By hørte forhen de 4 saavel som 1 Huus til Grevskabet Christiansholm. Disse Gaarde ere nu solgte til Selveiendom til en Priis af 1000 Rdl. for hver Td. Hartk., og Huset, med 2 Skp. Hartk., for 700 Rdl. De øvrige Gaarde og Huse hørte under Bremersvolds Gods. Heraf ere 3 Gaarde solgte til Eiendom; Priisen var 1600 Rdl. for hver Td. Hartk., og heraf udgjorde de 800 Rdl. den staaende Kjøbesum, medens de øvrige 800 Rdl. beregnes saaledes, at 1 Td. Rug og 1 Td. Byg sættes liig med Renten af 300 Rdl., uden Hensyn til de gjældende Kornpriser. Til Bremersvolds Gods hørte ligeledes 5 Gaarde i Grønnegade, 6 i Underup, 6 i Laagerup og 2 i Thorup By; af disse ere 4 solgte paa sidstnævnte Vilkaar. Fra flere af Selveiergaardene ere Parceller frasolgte.

Bregninge Sogns Kirke, der ogsaa kaldes Grønnegade Kirke, ligger paa en Banke, hvorfra haves en efter laalandfste Forhold viid Udsigt. Kirken er kun lille, men lys og vel vedligeholdt. Den har intet Taarn, men en Klokke er op= hængt i en Abning i den vestre Gavlmuur. Mod Syd findes et Baabenhuus med Brædeloft og Dpgang til Hvælvingerne. Skibet er 21 Alen langt og $12\frac{1}{2}$ Alen bredt; Choret 11 Alen langt og 8 Alen bredt. Murene ere i Skibet $1\frac{1}{2}$ Alen og i Choret $1\frac{1}{4}$ Alen tykke. De ere opførte af røde Muursteen; men da Kirken i Aaret 1870 blev restaureret og forsynet med nye, spidsbuede Jernvinduer saae man, at Murene indvendig ere opfyldte med Muurbrokker og smaae Rampe- og Flintesteen, indkastede i Kalkmørtelen. Udvendig paa begge Sider af Choret og paa den største Deel af Skibets Nordside, men derimod ikke paa dets Sydside, findes murede Forsringer langs med Taget; lignende Forsringer findes paa begge Gavlmurene, saavel langs med Taget som tværs over, i Flugt med Tagstjæget. Øverst i den flade Chorgavl, der vender mod Øst, er en muret Fordybning i Form af et Kors. Paa Chorgavlen sees desuden 4 flade Piller, der kun springe 2 til 3 Tommer frem; begge Skibets Sidemure have en lignende Pille ved hver Ende. Foden af hele Kirken er lidt fremtrædende, og Kanten har oprindelig været afrundet. Kirken har oprindelig havt to Indgange lige for hinanden paa Skibets nordlige og sydlige Side. De vare udvendig prydede med flere Piller og Rundbuer; men den nordlige blev tilmuret for længe siden, rimeligviis samtidigt med, at Baabehuset opførtes foran den sydlige. Ved Indsættelsen af de nuværende Vinduer blev Dørpartiet paa Nord siden yderligere forstyrret og noget af den øverste Deel borthugget. Det nuværende Baabenhuus, mod Syd, skal være bygget for 70—80 Aar siden, i Stedet for et andet, som skal have staaet ved Nord siden. Det er $8\frac{3}{4}$ Alen langt, 7 Alen bredt og $3\frac{3}{4}$ Alen høit og har et lille Vindue mod

Øst. Loftet ligger saa lavt, at det næsten ganske skjuler Rundingen af det gamle Dørparti. Kirken har oprindeligt haft 9 smaa rundbuede Vinduer (3 i hver af Skibets Sidemure, 2 i Choret's Sidemure og 1 i Chorgavlen). De nuværende høie, spidse Fernvinduer afløste nogle simple firkanterede Vinduer. Skibet har 2 ferribbede Hvælvinger, der hvile paa 6 Muurpiller med dobbelt Fremspring; Choret har en ferribbet Hvælving, der hviler paa 4 firkanterede Piller. Alle Hvælvingerne ere svagt spidsbuede. Mellem Choret og Skibet er en stor aaben Rundbue. Kirkens Sidemure sammenholdes af 5 Bjælker, som ligge frit under Hvælvingerne. Paa Sidemurene i Choret har man saavel ovenover Hvælvingerne som ved at affraabe Kalken nedenunder disse, fundet Spor af gamle Bægmalerier. Altertavlen og Prædikestolen ere fra Begyndelsen af det 17de Aarhundrede og i den Tids Stil, dog uden Aarstal; men begge Dele have lidt ved en mindre heldig Restauration. Foruden de to store Søiler ved begge Sider paa Altertavlen har der rimeligviis tidligere været endnu to, hvor der nu er anbragt et Par simple Bræder; ligeledes har der rimeligviis ved begge Sider været endeel Snitværk. Altertavlen indeholder et Maleri, som forestiller Kristus i Gethsemane, i det Dieblig da Engelen kommer og trøster ham; men ogsaa dette har lidt ved uheldig Restauration. Alterklædet er høirodt med en Guldbort forneden. Alterbægeret og Patenen ere af Sølv og forgyldte. Bægeret, hvis Fod er udtunget i 6 halvrunde Blade, har denne Indskrift paa Kant: „Denne Kalk och Disch er til Kettinge Kirke Gud til Ære och Menigheden til Nute foræret af Her Rasmus Simensson Alrod och Ingeborrig Jacobs Datter 1663.“ Derved er anbragt et paanittet Billede af Kristus paa Korset. Dette Bæger, der altsaa af en tidligere Sognepræst er givet til Kjettinge Kirke, blev afgivet til Bregninge Kirke i Slutningen af forrige Aarhundrede, da Kjettinge Kirke fik nye Vasa sacra. Viinstanden er af Tin

og ganske simpel. — Døbefonten, der staaer i Choret's nordre Hjørne ind imod Skibet, er af Granit, raat tilhuggen og rund; to simple Bladkrandsse ere anbragte omkring den. Den oprindelige Kumme er for Størstedelen tilmuret, og ved Daaben anvendes et Messingsfad, der er meget gammelt. I Bunden er presset et Billede (Mariæ Behudelse) omgivet af en Kreds af Lilier, og paa Kanten er ligeledes anbragt en Liliakreds samt Bogstaverne A C A. Dette Døbefad er næsten ganske som Døbefadet i Rjettinge Kirke, dog uden Indskrift omkring Billedet. Prædikestolen, der er sexkantet, staaer ved det ene Vindue ved Skibets sydlige Side; den har mistet nogle af sine Ornamentter, hvorimod Himlen over den er vel bevaret. Træværket i Kirken er perlemalet og forghldt; men vil rimeligviis snart blive malet som Egetræ. En Table er ophængt 1865 til Minde om 3 faldne Krigere, der hørte hjemme i Sognet. — Kirken tilhører Grevskabet Christiansholm.

Kirkegaarden har for faa Aar siden modtaget en betydelig Udvidelse. Den er paa de 3 Sider indesluttet af Steengjærde og langs med Veien af Stakit.

Bregninge Sogns Kongetiende eies af Kammerherre Hoppes Legat, som bestyres af Stiftamtmanden og Sognets Præst. Af hver af Sognets 169 Tdr. tiendepligtigt Hartkorn ydes aarligt 1 Td. Byg efter Capitelstort, ifølge kgl. conf. Forening af 1855. — Kirketienden eies af Grevskabet Christiansholm og ydes efter samme Forening og paa samme Maade som Kongetienden, hvilket ogsaa gjælder om Præstetienden, med Undtagelse af, at Præsten nyder alle 3 Tiender af Parcellerne af den nu udstykkede Annexgaard. (See isvrigt under Rjettinge Sogn.)

Grønnegade Skole søges af 60—70 Børn. Skolebygningen er god og vel vedligeholdt. Lærerens Løn er: 6 Tdr. Rug, 35 Tdr. Byg, Kirkesangerløn 10 Rd., Skolepenge 32 Rd., anordningsmæssig Fourage og Brændsel og

Brugen af en Skolelod paa 7 Tdr. Land meget god Jord, med 5 Skp. 3 Fj. 2¹/₄ Alb. Hartk.

Sognets Fattighuus, der har 4 Værelser, er opført 1853. Hertil modtog Kommunen et Tilskud af 100 Rdl. af Kammerherre Raben til Bremersvold og udrede selv den øvrige Sum, 400 Rdl. (Om Fattigvæsenet see iøvrigt under Rjettinge Sogn).

Om Legater see Rjettinge.

Sognet hører under de samme Administrations-Inddelinger som Hovedsognet; 4de Valgkreds. Det udgjør Amtets 67de Lægd.

Paa Bregninge Byes Mark findes en lille Steenhøi, om hvilken det fortælles, at da Markens Eier og nogle Medhjælpere for mange Aar siden havde begyndt paa at sløise den, bleve de saaledes plagede af „Spøgeri“, at de skyndsomst maatte restaurere Høien. Paa en af Grønnegade Gaardes Marker findes to afdækkede Gravkammere, dannede af nogle meget store Kampesteen, der ere flade paa den indadvendte Side og dækkede af en overordentlig stor Overligger, der er flad paa Undersiden. I Sognet findes flere Gravhøie, der kun tildeels ere afdækkede; men de forsvinde mere og mere. De, der ere sløisede, have indeholdt Steensætninger, og i nogle af dem har man fundet Bronzevaaben, samt et Sted et Guldarmbaand. I en af Høiene fandtes 10—12 Leerurner med brændte Been, nedgravede oven i Høien over Gravkammeret. Ved Bløining finder man jævnligt Steenredskaber, saasom Knive, Kiler og Ører.

Sognets Forbindelse med Rjettinge er omtalt ovenfor (S. 103.)

Navnet Bregninge, der er fælles for flere Steder i Danmark, har rimeligviis sin Oprindelse fra Bregneplanten. Bregninge i Horbelev Sogn i Falster kaldes i S. R. D. VII, 538 Brækningy. Bregninge i Arts Herred i Sjælland kaldes i de sjællandske Biskops Fordebog, omtrent fra 1370, Brekninge.

I den nordvestlige Side af Kirkegaardsmuren har forhen siddet en Runesteen, som ifølge Wormii Monumenta danica p. 261 oprindelig

skal have staaet paa en nærliggende Grabhøi. Stenen, der nu findes i Kjøbenhavn, er omtrent 5 Fod høi og næsten lige saa bred. Runerne ere omtrent 11 Tommer høie; men Skriften er meget utheldig og hist og her næsten ulæselig, fordi Fisserne i Rhyt, hvor Stenen i lang Tid henlaae, havde for Skik at bruge den beskrevne Overflade til at mærbanke tør Fisk paa. Runerne ere i 5 Linier, saaledes:

:RNRTR
 :TRRT: *TRTRTR
 :NR: NR: TR:
 TR: TRTR: TRTR
 :RNR: TR: TRTR.

Naar man tager Runerne i 4de, 5de, 3die, 2den og 1ste Linie, læses:

ASA GARPI KUBL PUSI AFT TUKA, SUN SIN, AOK TUKA
 HAKLAKS SUNAR.

Asa gjorde Mindesmærker disse efter Tuki, Søn sin, og Tuki-Haklaks Søns, eller: Asa gjorde disse Mindesmærker efter sin og Tuki Haklaks Søns Søn Tuki.

Svfr. G. Stephens, Runehallen i det danske oldnordiske Museum, S. 9. (Dr. S. H. Larsen anseer det ikke for umuligt, at Bregningestenen i sin Tid kan have staaet i nogen Forbindelse med Tofferup i Rjettinge Sogn).

Denne Steen og den bekjendte Tirstedsteen bleve for mange Aar siden bragte til Rhyt, for dervfra at føres til Kjøbenhavn, men paa Grund af deres bethdelige Størrelse lod man dem i lang Tid henligge paa Skibsbroen, hvor Tirstedstenen senere blev nedgravet. I en Indberetning, som S. Bah i Rhyt i Aaret 1808 indsendte til det oldnordiske Museum, hedder det om den ene af dem: „En stor Steen laae tildeels under Jordforhøiningen paa venstre Haand naar man dreier om ned til Skibbrostræde lige for samme, men for 3 Aar siden, da Skibbroen blev omlagt, nedgravedes den paa det Sted hvor den laae. Paa denne Steen skal være Skrift. Man har engang villet havt den ført til Kjøbenhavn til Skibs“. I en Skrivelse af 17de Juni 1815 (ligesom ovennævnte i det oldn. Mus. Arkiv) omtales, at to Runestene, som henlaae i Rhyt, vare saa store, at ingen Skipper kunde overføre dem, hvorimod det kgl. Admiralitets- og Commisariats-Collegium havde paataget sig at overføre dem paa sine Skibe. Ifølge en vedlagt Regning af 12te Juli 1815 betaltes for Transport m. m. ialt 129 Rd., nemlig: For at transportere den mindste Runesteen ombord fra Skibbroen 24 Rd.; 22 Mand til at opbrække Broen og opgrave den store Runesteen samt at opveie samme og underlægge

den med Strøe, saaledes at den siden ved en dertil indrettet Slæde af
Lømmer, paa Ruller kunde transporteres, à 2 Rd., er 44 Rd.; end=
videre for at bringe Stenen paa Skibet 46 Rd., og for at istandsætte
Skibbroen, hvor den havde ligget, 15 Rd. — Begge Runestenene hen=
stode i mange Aar paa Trinitatis Kirkegaard, men findes nu i det
oldnordiske Museum.

Herredslev Sogn.

Dette Sogn, der siden 1695 er Annex til Nysted, grænder mod N. til Musse, mod D. til Bregninge Sogn og Nysted Landsogn, mod S. til Laalandsbeltet og mod V. til Øster Ulslev og Godsted Sogne. Kirken ligger $\frac{3}{4}$ Mil n. v. for Nysted, i den nordlige Deel af Sognet, hvor Landeveien fra Maribo og Sarkjøbing støder til Landeveien mellem Rødby og Nysted. Overfladen er især i den nordlige Deel af Sognet temmelig ujevn og afdaler mod Syd ned mod de lave Enge ved Stranden. En Bakke sig findes paa endeel af Grændsen mellem dette og Bregninge Sogn. Jordbunden er i Reglen leret. Den lille Ø Lindholm hører til Sognet (under Gaarden Egholm); den bruges nu til Græsning, men skal forhen have været skovbegroet. Sognets Areal er 2852 Tdr. Land, hvoraf 29 Tdr. Land Fredskov (ved Egholm). Hartkornet er 289 $\frac{1}{4}$ Tdr. A. og E., og 1 Td. Mst.

Til Sognet høre Byerne Herredslev med Kirke, Skole, Beirmølle og 26 Gaarde, udsiftede 1825; Skaarup mod Nord, med 5 Gaarde, og Stubberup mod S. D. med Skole og 16 Gaarde. I det sydvestlige Hjørne af Sognet ligger Gaarden Egholm, der hører til Grevskabet Christiansholm. Den har omtrent 150 Tdr. Land med 20 Tdr. Hartkorn. Til Gaarden hører den lille Ø Lindholm.

I Sognet findes ialt 48 Gaarde og omtrent 70 Huse.

Folkemængden var 1801: 495, 1834: 545, 1840: 620, 1855: 750, 1870: 727.

Den største Deel af Sognet var forhen Fæstegods under Grevskabet Christiansholm. I Herredslev By eiede Grevskabet 4 Fæstegaarde foruden den forhenværende Annexgaard, de ere nu alle solgte til Selveiendom. (Annexgaardens Hartk. er 8—5—3— $\frac{1}{2}$). I Stubberup By, der er udsiftet 1804, havde Grevskabet 16 Fæstegaarde, der nu næsten alle ere solgte til Selveiendom. — Af de Fæstegaarde i Sognet, som

hørte til Bremersvoldes Gods, ere adskillige folgte til Arvefæste. — Aulsbrugen er i Fremskridt.

Kirken har den sædvanlige Form. Vaabenhuset var tidligere mod Nord; men 1867 blev en ny Indgang aabnet i Taarnet, hvor der tillige er anbragt et Pulpitur. Før denne Forandring var Skibet 28 Alen langt og $10\frac{1}{2}$ Alen bredt, og dækket med 2 sexribbede Hvælvinger paa 6 Piller, og en Krydshvælving. Under Hvælvingerne ligge 2 Bjælker. Choret er $9\frac{1}{2}$ Alen langt og $6\frac{1}{2}$ Alen bredt og dækket med en Hvælving med 8 Ribber. Altertavlen forestiller Kristus hos Disciplene i Emaus. — I Taarnet hænger en Klokke, den skal nære fra 1836, men har ingen Indskrift. — Kirken er for ikke længe siden bleven restaureret og forsynet med nye Stole og nyt Gulv. Den tilhører Grevskabet Christiansholm.

Tienderne ere afløste mod Betaling efter Capitelstart. Kirketienden og Kongetienden tilhøre Grevskabet Christiansholm, den første efter Skjøde af 1726 og den anden efter Skjøde af 26de Februar 1749.

Skoler findes i Bjerne Herredslev og Stubberup.

I Sognet findes 2 Fattighuse.

Herredslev Hospital er tilligemed et Skolehuus stiftet 1685 af den sidste Præst for Herredslev og Bregninge Menigheder, A. Beierholm. Til Hospitalet gav Stifteren 200 Rd. og Hr. Holger Jacobsen i Østøfte 100 Sletdaler. Ligeledes eiede Hospitalet forhen en Beirmølle og nogle Huse; men dets Capitaler ere nu inddragne under Fattigvæsenet. Provsten og Sognepræsten bestyre Hospitalet. Til Bregninge Sogns Fattige betaler Hospitalet aarlig 16 Rd .

Af Fru Emerentze Rabens Legat har Herredslev Sogn aarlig $5\frac{1}{3}$ Rd., og af Mad. Thonboes Legat aarlig 2 Rd.

Sognet hører under Nysted Birks Jurisdiction, Maribo Amtstuedistrict, Sarløbing Lægedistrict; det hører til 3die Valgkreds og udgjør Amtets 55de Lægd.

Om nogle Steensætninger i Herredslev Sogn anføres følgende i den foran (S. 12) nævnte Beretning fra 1808:

„Paa Egholms Gaards Marker, lige ved Stranden hvor den gjør en lille Bugt, findes en af Folk der i Egnen kaldet Ræmpegaard, nogle og 90 Skridt lang men kun 4 à 5 bred, indfattet ordentlig med temmelig store Stene. Ved den ene Ende ligge 4 svære aflange flade Stene, ligesom nedfænkede ved Siden af hverandre og i Hjørnet af den anden Ende staaer en stor Steen opreist, men jeg saa ingen Skrift paa den.

Paa Herredslev Byes søndre Mark er ogsaa en med temmelig store Stene indfattet Plads men kun 14 Skridt lang og 6 bred, aaben i den ene Ende, ligesom det kunde være et Stykke af en saakaldet Ræmpegaard. Noget fra den aabne Ende i lige Linie, findes en stor flad Steen paa 4 mindre, kaldet Steenkisten. I Nærheden deraf 3 Steenhobe ved Siden af og omtrent lige vidt fra hverandre.

Paa Stubberup Byes Marker er ligeledes en saakaldet Ræmpegaard, 30 Skridt lang og 9 bred, af samme Bessaffenhed som de forrige. Ogsaa der er en Fordybning som de ovenomtalte, men har kjendelige Spor til steet Undersøgelse. Den ene Side Steen er udgravet og ligger midt i Fordybningen, den ene Ende=Steen er opgravet. 29 Skridt fra ligger to meget svære flade Stene paa Skraa op til hinanden. Ved den ene Side af disse findes 1 og ved den anden Side to mindre Stene. Der er intet Tegn til at de to store have ligget ovenpaa andre.“

Herredslev Sogn var Annex til Bregninge fra Reformationen til 1695, da det blev annecteret til Nysted.

Aar 1698 afbrændte en stor Deel af Herredslev By, samt Kirkens Baabenhuus, der derefter opbyggedes paa den modsatte Side af Kirken. I Mai 1746 afbrændte Annexpræstegaarden og Kirkens Spiir. Den 5te April 1762 brændte 4 Gaarde, 2 Huse „og 1 Skræder“. 1806 brændte Skolen og 3 andre Steder. 1822 brændte ligeledes endeel af Herredslev, og 22 nøgne Skorsteenspiber stode tilbage efter Branden.

Sliden var paafat af en gammel berhyttet Smed. Den 3die April 1776 forefaldt en haard Kamp imellem Bønderne og Tolddæsenets Betjente, der søgte efter ulovligt Brændeviinstoi, som i Forveien var blevet skjult i Byens Gadekjær. Bønderne, 4 til 600 Mand forfulgte Øvrigheden og de Borgere, der vare fulgte med fra Nysted, saa stærkt at Herredsfoged Gjerløv skal blot have haft en flink Bonde og sin Hests Hurtighed at takke for, at han slap derfra med Livet. Strax herefter samlede Bønderne sig ved Bregninge Kirke, hvor de bleve enige om, herefter hverken at kjøbe eller sælge Noget i Nysted. Men den 29de April ankom en Major og 40 Ryttere til Byen og Omegnen for at gjøre Ende paa Urolighederne, og efter de strengeste Undersøgelser bleve 11 af Uroffisterne dømt til Tvangsarbeide og Ragnidffning.

Gaarden Egholm skal i Aaret 1732 af dens første Eier Erik Andersen være bleven solgt til Fru Emerenke Lebetan for 1670 Rd. Den er dannet af 4 sammenlagte Bøndergaarde, af hvilke den ene antages at have været den berømte Theolog Niels Hemmingsens Fødested. (Han er født i Mai eller Juni 1513.)

Indhold.

	Stde.
Rysted	1.
Rysted Landsogn	14.
Sartjoberg	20.
× Sartjoberg Landsogn	37.
Hunseby Sogn	46.
Boabensted Sogn	54.
Engestofte Sogn	61.
Stemminge Sogn	66.
Hjelde Sogn	72.
Dollefjelde Sogn	74.
Musse Sogn	77.
Øster Ulslev Sogn	80.
Godsted Sogn	85.
Vester Ulslev Sogn	91.
Rjettinge Sogn	96.
Bregninge Sogn	105.
Thoreby Sogn	112.
Kadsted Sogn	130.
× Taars Sogn	143.
× Sigsnæs Sogn	152.
× Maibølle Sogn	155.
Gillested Sogn	164.
Herredsløb Sogn	166.
Tillæg og Rettelser	170.
Register over Personnavne	171.
Register over Stednavne	176.